

Hvor stor rolle er Fremskrittspartiet og Sosialistisk Venstreparti villig til å gi religion i et flerkulturelt samfunn?

Et komparativt studium av religionspolitiske holdninger i Fremskrittspartiet og Sosialistisk Venstreparti belyst ved debatten om hijab i det offentlige.

Birthe-Lene Ørjasæter

Masteroppgave i religion og samfunn

Det teologiske fakultet

UNIVERSITETET I OSLO

Høsten 2012
Veileder Øyvind Norderval

Hvor stor rolle er Fremskrittspartiet og Sosialistisk Venstreparti villig til å gi religion i et flerkulturelt samfunn?

Et komparativt studium av religionspolitiske holdninger i Fremskrittspartiet og Sosialistisk Venstreparti belyst ved debatten om hijab i det offentlige.

-

Birthe-Lene Ørjasæter

© Birthe-Lene Ørjasæter

2012

Hvor stor rolle er Fremskrittspartiet og Sosialistisk Venstreparti villig til å gi religion i et flerkulturelt samfunn? - Et komparativt studium av religionspolitiske holdninger i Fremskrittspartiet og Sosialistisk Venstreparti belyst ved debatten om hijab i det offentlige.

Birthe-Lene Ørjasæter

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Hustrykkeriet, Stortinget

Sammendrag

Dette prosjektet tar for seg Fremskrittspartiet og Sosialistisk Venstreparti sine holdninger til religion i det offentlige. Basert på partiprogram, analysemateriell fra media og intervjuer gjør jeg en komparativ fremstilling av FrPs og SVs holdninger til religion. Med dette søker jeg å finne ut hvor stor rolle partiene er villige til å gi religion i et flerkulturelt samfunn. Videre belyser jeg problematikken rundt religion i det offentlige gjennom et case-studie av hijabdebatten, der jeg knytter denne debatten opp mot de religionspolitiske holdningene til FrP og SV.

Prosjektets funn vitner om betydelige forskjeller, men også inkonsekvenser, innenfor FrPs og SVs holdninger til religion. FrP ønsker å fremstå som et liberalt parti, samtidig som de har en nasjonalistisk holdning til enkelte sider av partipolitikken. SV fremstår som et sosialistisk parti, der religionspolitikken bærer preg av en sosialistisk og multikulturell tankegang. Funn fra analysen viser til et klart skille i prioriteringene og utførelsen av religionspolitikken, der hensikten er den samme, men oppfattelsen av den «rette» politikken er omdiskutert. Ut ifra analyse materialet kan man se at FrP har et stort fokus på den norske identiteten, der kristendommen som en kulturell faktor er viktig i møte med det flerkulturelle. Den liberalistiske friheten som FrP i utgangspunktet står for blir definert til normen rundt det å være norsk, der det åpnes opp for frihet for alle så lenge det er innenfor visse rammer og betingelser. Ut ifra analysen viser FrP en aggressiv retorikk i integreringspolitikken, der de gir liten plass til annen religiøs og kulturell innflytelse i samfunnet. Her møtes den liberalistiske tankegangen og nasjonalismen i et skjæringspunkt, der friheten for enkeltmennesket kun gjelder på visse premisser og vilkår. SV har en annen oppfatning av religiøs mangfold der partiet åpner opp for et flerkulturelt samfunn. Samtidig viser SV en konservativ holdning overfor kristendommen. Oppgaven viser at SVs kritikk og forståelse av kristendommen kan sees opp mot FrP sin forståelse av islam. Ved videre å vise til debatten rundt bruken av hijab i det offentlige understrekes problematikken rundt religionens plass i samfunnet. Norge strever med å finne politiske løsninger på forholdet mellom stat og en multikulturell befolkning. Denne oppgaven viser at både FrP og SV ønsker å ivareta alles likeverd i debatten, problematikken ligger i oppfatningen og definisjonen av likeverd.

Takk til:

Mine informanter for mye god informasjon. Takk for at dere ville være med å forme oppgaven min.

Øyvind Norderval for alltid positive tilbakemeldinger og gode tips når jeg har vært i tvil. Tusen takk for super veiledning selv fra strandstolen i Portugal.

Tonje og Pernille for fantastisk hjelp både med struktur, korrektur og veiledning.

Mamma og pappa for gratis middager og plenklipping. Og for å ha dyttet meg frem selv om jeg ikke alltid ville selv.

Vemund for god støtte og forståelse. Takk for at du er verdens beste.

Innholdsfortegnelse

1	Introduksjon av tema.....	1
1.1	Presentasjon av feltet	1
1.2	Problemstilling og avgrensning	2
1.3	Begrepsavklaringer	3
1.4	Motivasjon og tidligere forskning på feltet	5
1.5	Oppgavens oppbygging	6
2	Teori	8
2.1	Religion i den offentlige sfære	8
2.1.1	John Rawls politiske liberalisme.....	8
2.1.2	Jürgen Habermas om religion og offentlighet.....	10
2.1.3	Moderniseringen av Norge.....	11
2.2	Multikulturalisme	12
2.2.1	Begrepsforklaring	12
2.2.2	Multikulturalisme og sekularisering.....	14
2.2.3	Identitet.....	14
2.2.4	Kritikk av multikulturalismen	16
2.3	Partienes sakseierskap	16
3	Metode.....	19
3.1	Metodevalg og refleksjoner rundt dette	19
3.2	Kvalitativ metode	20
3.2.1	Intervju som metode.....	20
3.2.2	Tekstanalyse	21
3.3	Komparativ metode	22
3.4	Utvalg av materialet.....	23
3.4.1	Materialet fra partiprogrammene og stortingsdebatter	24
3.4.2	Materialet fra media og offentlige politiske taler.....	24
3.4.3	Utvalg av informanter og utførelsen av intervju	24
3.5	Analyse	25
3.6	Forskningsetiske utfordringer og refleksjoner rundt min egen rolle	26
3.7	Forholdet mellom politiker og parti.....	27
3.8	Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste	28

4	Religionshistorie.....	29
4.1	Forholdet mellom stat og religion i Norge	29
4.2	Norsk religion og innvandringsproblematikk.....	32
4.3	Politisk utgangspunkt	33
5	Fremskrittspartiet – En analyse	36
5.1	Partiprogram	36
5.1.1	Frihet	37
5.1.2	Integrering	39
5.1.3	Identitet og kultur	40
5.1.4	Det sekulære fellesrom.....	41
5.2	Intervjuer med politikere og uttalelser i media.....	41
5.2.1	Det sekulære fellesrom versus kristen kulturarv	42
5.2.2	Snikislamisering eller religionsfrihet?	47
5.2.3	Identitet.....	48
5.2.4	Integrering	51
5.3	Oppsummering	53
6	Sosialistisk Venstreparti – en analyse	56
6.1	Partiprogram	56
6.1.1	Frihet	57
6.1.2	Religiøst mangfold	58
6.1.3	Demokrati og rettigheter	60
6.1.4	Inkludering og identitet	61
6.2	Intervjuer med politikere og uttalelser i media.....	63
6.2.1	Frihet	63
6.2.2	Religiøst mangfold	64
6.2.3	Demokratiske verdier	68
6.2.4	Inkludering og identitet	69
6.3	Oppsummering	70
7	Komparativ analyse.....	73
7.1	Frihet.....	73
7.2	Demokratiske verdier	75
7.3	Religiøst og kulturelt mangfold.....	79
7.4	Integrering og identitet	81

7.5	Oppsummering	83
8	Hijabdebatten	86
8.1	Hijab i det offentlige.....	86
8.2	Et historisk innblikk.....	87
8.3	Debatten.....	91
8.3.1	A-møbeldebatten	91
8.3.2	Politi-debatten	92
8.4	Kan man forby bruken av hijab?	92
8.5	Hijabens mange betydninger	95
8.6	Partienes forståelse av hijabdebatten	97
8.6.1	Fremskrittspartiet	97
8.6.2	Sosialistisk venstreparti.....	101
8.7	Individuell frihet eller kulturell likhet?	104
8.8	Oppsummering	108
9	Avslutning	110
9.1	Konklusjon.....	110
9.2	Veien videre.....	114
	Litteraturliste	116
	Vedlegg 1- Intervjuguide for FrP	127
	Vedlegg 2- Intervjuguide for SV.....	128
	Vedlegg 3- Forespørsel om deltakelse i intervju.....	129
	Vedlegg 4 – Samtykkeerklæring	130

1 Introduksjon av tema

1.1 Presentasjon av feltet

Religionens rolle i det offentlige er ikke et nytt tema, det er snarere et tema som aktualiseres i takt med nye generasjoner og et samfunn i utvikling. Tema er både interessant og aktuelt i forskningssammenheng. I debatten rundt religion i det offentlige kan man ta utgangspunkt i to ytterpunkter. Enten ønsker man et samfunn preget av religiøst mangfold der man fremhever religionens posisjon i det offentlige, eller så mener man at religion hører til i den private sfære. I mellom disse ytterpunktene finnes det en rekke nyanser. Et av de fremste kjennetegnene i den norske religiondebatten er den økende fokuseringen på det multireligiøse. Dette er et nytt samfunnsfenomen som kan være uvant for mange og utfordrende for den norske identiteten. I møte med andre mennesker med ulik bakgrunn og ulike trosoppfatninger kan man selv føle en identitetsforandring der man på ny må definere seg selv (Leirvik 1996:14). Den nye samfunnssituasjonen reiser utfordringer rundt en felles religionspolitikk der forskjellige oppfatninger av tro og verdispørsmål står sentralt (St.meld. nr. 49 (2003-2004)). Norge har helt frem til mai 2012 vært et av de få landene i verden som har knyttet staten til et bestemt religionssamfunn. I 2008 inngikk Stortinget et felles tverrpolitisk kirkeforlik, som gikk ut på å endre § 2 om forholdet mellom kirke og stat i den norske Grunnloven. Denne endringen var oppe til debatt den 21. mai 2012, og førte til et løsere bånd mellom staten og Den norske kirke. Grunnloven slår fortsatt fast at Den norske kirke «forbliver Norges folkekirke», samt at Stortinget skal styre kirkesamfunnet gjennom egen lov. Kirken får nå en friere posisjon enn den tidligere har hatt. Nå står det ikke lenger i Grunnloven av den evangelisk-lutherske religion er statens religion, men at statens verdigrunnlag hviler både på en kristen og humanistisk arv (Innstilling 229 L (2011-2012)).

I 2007 mente 72 prosent av nordmenn at innvandrere gjør en nyttig innsats i norsk arbeidsliv, og 90 prosent mente at alle innvandrere i Norge bør ha samme mulighet til arbeid som nordmenn (St.meld. nr. 49 (2003-2004)). På den ene siden havner Norge blant de land i Europa med ganske positivt syn på innvandrere, men på den andre siden er vår redsel for religion ofte sterk (Leirvik 1996:14). Livssyns- og religionsfriheten blir her satt opp mot samfunnets felles interesser i aktuelle saker som religion i skolen, religiøse friskoler, bruken av hijab i offentlige stillinger, ekteskapslovgivning og ny gravferdslov. Dette er debatter som

vitner om en dyp skepsis og utrygghet i deler av den norske befolkningen, men det er også viktige debatter å sette på dagsorden i et flerkulturelt samfunn (Leirvik 1996:14ff). Med dette som bakgrunn representerte kulturminister Anniken Huitfeldt i juni 2010 Stålsettutvalget, som skal forsøke å få frem en helhetlig tros- og livssynspolitikk i et samfunn i endring. Huitfeldt uttalte på regjeringens pressekonferanse at «*Vi har behov for en mer helhetlig tros- og livssynspolitikk, og fra flere hold er det tatt til orde for en offentlig utredning på feltet.*» (Huitfeldt 25.6.2010 hentet fra www.regjeringen.no). Utvalget skal legge til grunn avtalen 10. april 2008 mellom de politiske partiene på Stortinget om statskirkeordningen. Utvalget skal avgi sin innstilling innen utgangen av 2012.

1.2 Problemstilling og avgrensning

Dette prosjektet vil ta for seg en komparativ analyse av partiene FrP og SV sin religionspolitikk belyst ved debatten rundt hijab i det offentlige. Jeg vil belyse hvor stor rolle disse partiene er villig til å gi religion i dagens flerkulturelle samfunn. FrP har markert seg på flere hold i religionsdebatten, særlig når det gjelder problemstillinger som omhandler islam og dens innvirkning i det norske samfunn. Anniken Hage Lund beskriver FrP som innvandringspolitikkenes eiere, der hun gir partiet sakseierskap til innvandring som politisk tema (Hage Lund 1999:21). SV er derimot mer kjent for miljø og skolepolitikk, og innvandring som politisk sak har ikke frontet partiet like mye. Dette kan derfor ha betydning på utfallet av hvordan partiene prioriterer (Valen og Narud 2004:64).

Når det gjelder min egen oppgave er det interessant å se hvordan Norge strever med å finne politiske løsninger på forholdet mellom stat og en multikulturell befolkning. Oppgaven min vil bestå av en analyse av Fremskrittspartiet (FrP) og Sosialistisk Venstre parti (SV) sin religionspolitikk, der jeg vil belyse mine teorier i lys av debatten rundt bruken av hijab i det offentlige. Jeg er spesielt interessert i å finne ut mer om premissene rundt et sekulært samfunn, der religion og samfunn er helt adskilt, og se dette opp mot holdninger om et samfunn der den kristne kulturarven stiller sterkt. Hvem er velkommen inn i det offentlige rom, og hvor går grensene? Jeg vil gi en komparativ fremstilling av hvordan FrP og SV ser på premissene og problematikken rundt religionspolitikken i Norge og dette er problemstillingen jeg vil ta utgangspunkt i:

Hvor stor rolle er Fremskrittspartiet og Sosialistisk Venstreparti villig til å gi religion i et flerkulturelt samfunn? Et komparativt studium av religionspolitiske holdninger i Fremskrittspartiet og Sosialistisk Venstreparti belyst ved debatten om hijab i det offentlige.

Jeg har valgt et sammenlignende studium av to norske partier, dette fordi jeg ønsker å finne ut hvor stort spenn det er mellom de forskjellige politiske partiene innenfor et utfordrende og problematisk tema som religion, og hvor forskjellig (og også hvordan) de ser på de politiske utfordringene som springer ut ifra religionsforskjeller og kulturelle ulikheter. Det er viktig å presisere at prosjektet ikke tar standpunkt til hvorvidt FrPs og SVs politikk er god eller dårlig. Politikken til begge partier vil derimot bli problematisert da dette er en vesentlig del av en analyse. Siden analyser ofte avdekker latente betydninger, blir det dermed også rom for innslag av subjektive tolkninger. Dette problematiserer jeg videre under forskningsetiske utfordringer i metodekapittelet mitt.

1.3 Begrepsavklaringer

Begrepet *religion* kan være diffust. Når man bruker begrepet religion i sammenheng med innvandringspolitiske holdninger vil man ha behov for noen begrepsdefinisjoner. Jeg vil derfor videre i denne avhandlingen være bevisst på å reflektere rundt disse begrepene. Når jeg i denne oppgaven snakker om religionspolitikk referer jeg til Hallencreutz og Westerlund sin definisjon av *religionspolitikk* som består av tre interrelaterede aspekter: 1) spørsmålet rundt religionsfrihet, 2) samhandlingen mellom religiøse grupperinger og staten, 3) hvordan staten ser seg selv i forhold til religiøse tradisjoner, spesielt hvis disse tradisjonene har innflytelse på det statlige (Hallencreutz og Westerlund 1996:2). Når jeg snakker om religion i det offentlige mener jeg offentlige instanser og institusjoner som skole, politi og rettsvesen.

Kultur er et uttrykk som ofte kan forbindes, og sammenblandes, med religion. Jeg har valgt å forholde meg til Arne Martin Klausens definisjon av kultur:

"Kultur er ideer, verdier, regler og normer som et menneske overtar fra den foregående generasjonen, og som man forsøker å bringe videre - ofte noe forandret - til neste generasjon."
(Klausen 1992:27).

Klausen presiserer at i en kultur finner en mer eller mindre faste og velformulerte ideer om virkeligheten. Noen av disse ideene er vesentlige og blir omdannet til verdier. Klausen definerer disse verdiene som målbare, der noen verdier kan måles og settes opp mot hverandre i dagliglivets valgsituasjoner, andre verdier blir sett på som absolutte og kan bare måles opp mot seg selv. Et eksempel på slike verdier er individets frihet og nasjonal suverenitet (ibid.). Jeg referer til denne definisjonen når jeg videre i oppgaven min omtaler verdier og kultur.

Religionspolitikk, innvandringspolitikk og integreringspolitikk er begreper jeg kommer til å bruke i oppgaven. Å koble to diskurser som i utgangspunktet er omdiskuterte sammen, kan dette fort bli en ubevisst blanding av kategorier der man for eksempel blander innvandrere og muslim om hverandre. Religionsdiskursen og innvandringsdiskursen er sammenkoblet, men ikke ensbetydende. I st.meld. nr. 74 (1978-80) *Om innvandrere i Norge* ble likestilling i norsk innvandringspolitikk introdusert, der det hevdes at den enkelte innvandrere må likestilles med norske borgere med hensyn til plikter og religiøse rettigheter. I NOU fra 1986:8 *Flyktingers tilpasning til det offentlige* ble integreringsbegrepet videreutviklet. Det ble nå presisert at en vellykket integrering forekom når en fremmed gruppe blir en funksjonsdyktig del av vertssamfunnet, men uten at den mister sin kulturelle eller etniske identitet (st.meld. nr. 74 (1978-80), NOU 1986:8). Regjeringen bruker betegnelsen innvandrere om en person med to utenlandskfødte foreldre, der første generasjons innvandrere er personer født i utlandet med utenlandske foreldre, mens andre generasjons innvandrere er personer født i Norge med foreldre født i utlandet. St.meld. nr. 17 (1996-97) *Innvandring og det flerkulturelle Norge* definerer barn av innvandrere som er født og oppvokst i Norge som «personer med innvandringsbakgrunn». Til sammenlikning blir kategorien *innvandrere* brukt som betegnelse på personer som er født i utlandet, fast bosatt i Norge, og som har utenlandskfødte foreldre. Jeg har valgt å forholde meg til denne definisjonen videre i oppgaven. Når det gjelder begrepet *ikke-vestlige innvandrere* defineres dette som en samlebetegnelse på innvandrere fra land i Europa utenom EØS, Asia, Afrika, Latin-Amerika og Oseania utenom Australia og New Zealand. (St.meld. nr. 17 (1996-1997) En *minoritet* blir definert som et etnisk, religiøst og språklig mindretall som skiller seg fra majoriteten. Ikke alle etniske minoriteter i Norge har innvandrerbakgrunn, og fordi tilknytning til Norge og rettigheter varierer, er det vanskelig å anvende minoritetsbegrepet som en fellesbetegnelse for alle som ikke tilhører majoriteten. Jeg kommer til å bruke dette begrepet i visse sammenhenger, der jeg da ser på disse grupperingene som en motsetning til majoriteten (St.meld. nr. 17 (1996-1997)).

I en vitenskapelig sammenheng avgjør definisjonen hva vi studerer. Flere av disse betegnelse kan oppfattes som verdiladet. Jeg må derfor være bevisst i bruk av begrep og vil definere og forklare bruken av eventuelle andre viktige begrep fortløpende videre i oppgaven min.

1.4 Motivasjon og tidligere forskning på feltet

Mitt utgangspunkt for å skrive en masteroppgave innenfor området «religion og samfunn» har vært å finne et tema som interesserer meg. Et annet argument i valg av tema er at det er aktuelt i samtiden og kan tilføre noe nytt til forskningen på feltet. Med det mener jeg at jeg i mitt valg av tema håper å komme frem til forskningsmaterialet som kanskje vil være nyttig for andre senere.

Jeg har spesielt lagt merke til FrPs utspill mot islam, både når det gjelder debatter i Stortinget og i egne kronikker på hjemmesiden deres. Dette er hovedgrunnen til at jeg har valgt FrP som et av de partiene jeg ønsker å sammenligne i en analyse. Partiet skiller seg veldig ut i holdninger når det gjelder religion, og da spesielt islam. Jeg syntes derfor det er interessant å gå dypere inn i denne problematikken. SV er ikke like fremtredende religionsdebattere, snarere tvert imot. Dette partiet interesserer meg fordi de har en veldig negativ holdning til religion generelt, og det er interessant å se dette opp mot et samfunn der religiøse ytringer er en del av offentlige ordskiftet vårt.

Når det gjelder tidligere forskning på feltet har jeg funnet endel masteroppgaver som tar for seg hijabdebatten, FrPs holdninger til religion og religion i det offentlige på generell basis.¹

¹ Et lite utvalg av utgitte masteroppgaver: Tore Dehlin (*Fremskrittspartiet - en nasjonal kurator?* 2009), Trine Aslaksen (*Plass til islam i Norge? En studie av Fremskrittspartiets holdning til muslimer og islamsk praksis i Norge*, 2007), Sunniva E. Holberg (*Menneskefiskere eller stemmefiskere? En sammenlignende analyse av KrF og FrPs verdimesige forankring*, 2007) og Frode Linna (*Om utgrupper og sosialisering*, 1991) har alle på ulikt vis tatt for seg FrPs forhold til religion. Peder Inge Knutsen Samdal (*Religion i offentligheten -Belyst gjennom Anders Fogh Rasmussens religionspolitikk og Jürgen Habermas' religionsfilosofi*, 2011) og Erlend Hovdkinn From (*Sekularisme i norsk offentlighet – Kultursjåvinisme eller grunnlag for mangfold*, 2011) tar for seg religion i det offentlige. I 2009 var debatten om hijab ekstra aktuell, og i den forbindelse kom det ut en del masteroppgaver forbundet med dette. Den mest aktuelle i min sammenheng vil være Anne-Heidi Barli sin oppgave om *Hijab i norsk offentlighet -en diskursanalyse* (2009).

Torkel Brekke tar i sin bok *Gud i Norsk politikk* (2002) for seg religionens rolle i norsk politikk, hvor FrP er en sentral aktør. Anniken Hagelund tar i sin doktorgrad *The importance of being decent* (2003) opp diskursen rundt innvandring fra 1970-2002, der hun spesielt går inn på FrPs politiske synspunkter og retorikk. Sindre Bangstad, Oddbjørn Leirvik og Ingvill Thorson Plesner kom i 2012 ut med boken *Sekularisme- med norske briller* der diverse bidragsyttere reflekterer rundt sekularisme i forskjellige settinger.

Regjeringen, der SV er ett av tre partier, har satt ned en del utvalg som behandler problematikk rundt områder som innvandring og religion:

- *Brochmannutvalget* ser på effektene av større mobilitet i befolkningen og hva slags utfordringer den norske velferdsmodellen møter med økt innvandring. Utvalget la frem sin utredning 6. mai 2011.
- *Inkluderingsutvalget* skal gjennom sitt arbeid løfte fram utfordringer og muligheter i et flerkulturelt Norge, og med bakgrunn i dette foreslå tiltak i inkluderings- og integreringspolitikken. Utvalget la frem sin utredning 14. juli 2011.
- *Stålsettutvalget* skal utvikle en aktivt støttende, helhetlig tros- og livssynspolitikk i en tid med økt kulturelt og religiøst mangfold. De skal videre utrede forhold mellom stat, individ og livssynssamfunn, og søke å finne en balansegang mellom tro og andre grunnleggende normer, verdier og rettigheter. Dette utvalget skal arbeide dialogbasert. Dette utvalget skal legge frem sin utredning i slutten av 2012.

1.5 Oppgavens oppbygging

I denne oppgaven vil jeg ta for meg de religionspolitiske holdninger i FrP og SV basert på problematikken rundt religion i det offentlige. Kapittel 2 tar for seg det teoretiske rammeverket jeg har valgt å bygge oppgaven min rundt. Mitt utvalg av teoretikere baseres på deres teser rundt det pluralistiske samfunnet og staten. Her introduserer jeg John Rawls` og Jurgen Habermas` politiske filosofi, samt begrepene multikulturalisme og sakseierskap. I kapittel 3 gir jeg en innføring i hvilke metodologiske tilnærminger jeg bruker som verktøy videre i oppgaven. Jeg benytter meg av metode triangulering, der jeg bruker både kvalitative intervjuer, tekstanalyse og komparativ analyse for å belyse oppgavens problemstilling og for å få et mest mulig adekvat resultat. I kapittel 4 gir jeg en kort historisk oversikt over forholdet

mellom stat og religion i Norge, samt en oversikt over den norske innvandringshistorikken. Videre vil jeg i samme kapittel ta for meg FrPs og SVs tidligere politiske engasjement innenfor religionspolitikken. Fra kapittel 5 og utover begynner den inngående analysen. Jeg har delt analysen min opp i 4 deler der jeg i kapittel 5 og 6 tar for meg FrP og SV hver for seg, deretter gjør jeg en komparativ analyse av partiene i kapittel 7. Videre vil jeg i kapittel 8 gjøre et case-studie av debatten rundt bruken av hijab i det offentlige, der jeg knytter denne debatten opp mot partienes syn på utøvelse av religion i det offentlige. Jeg vil i avslutningsdelen vise til funn fra analysen og gi en konklusjon på problemstillingen min basert på disse resultatene. Jeg vil til slutt reflektere rundt veien videre og hvordan denne oppgaven kan bidra til fremtidige forskningsprosjekt.

2 Teori

Denne avhandlingen tar for seg forholdet mellom religion og politikk ut ifra bestemte politiske rammer. Religion i samhandling med politikk er omdiskutert, og det finnes et bredt spekter med teoretikere som forsøker å belyse temaet fra forskjellige innfallsvinkler. Jeg vil i dette kapittelet prøve å vise til flere sider ved problematikken rundt religion i det offentlige, både sett i lys av en liberalistisk tankegang om en nøytral stat og en multikulturalistisk tankegang der kulturer spiller en større rolle i det offentlige. Debatter som hijab i det offentlige, religionsundervisning i skolen eller et skille av stat og kirke kobles svært ofte opp til en debatt om religionsfrihet som en del av de grunnleggende menneskerettighetene. Det er i spenningsfeltet mellom kristen identitet og livsynspluralisme debatten om religionens rolle i Norge ligger.

2.1 Religion i den offentlige sfære

2.1.1 John Rawls politiske liberalisme

I den amerikanske teoretikeren John Rawls politiske filosofi søkes det etter rettferdighet i rommet mellom samfunnet og borgeren. Rettferdighet betyr for Rawls frihet og likhet borgerne imellom, samtidig som det er viktig at man finner disse grunnleggende kvalitetene igjen i samfunnets struktur (Rawls 1993:4). Rawls påpeker i sitt verk *A Theory of Justice* fra 1971 at det ikke vil være mulig for partene selv å konstruere rettferdighetsprinsippene. Rawls opererer derfor med to prinsipper borgerne kan velge ut ifra. Det første er rett til et tilfredsstillende system tuftet på grunnleggende friheter (Rawls 2003: 103). Dette prinsippet kaller Rawls «frihetsprinsippet» som omfatter rett til liv, frihet og sikkerhet for egen person, tro og tankefrihet, politisk frihet, ytringsfrihet og retten til å ha eiendom (Rawls 1993:61). Det andre prinsippet er retten til å oppnå alle rimelige sosiale og økonomiske stillinger og posisjoner. Det andre prinsippet omhandler sosioøkonomiske goder. Første del omtales ofte som prinsippet om sjanselikhhet, mens andre del omtales som forskjellsprinsippet (Pedersen 2010:35). Rawls mener selv at prinsippet om frihet er viktigere enn prinsippet om likheter og forskjeller. Rettferdighetsbegrepet fremmer at alle borgere skal ha en sjanselikhhet som samfunnet står ansvarlig for. Det er samfunnet som er selve grunnlaget for rettferdighet og Rawls vurderer rettferdighet ut av samfunnet som helhet og igjennom samfunnets store

institusjoner. Samfunnets oppgave er å fordele goder. De fremste godene er rettigheter og friheter, innflytelse og muligheter, inntekt og formue (Rawls 2003: 62).

I sitt verk *Political Liberalism* tar Rawls utgangspunkt i det han kaller pluralismens faktum som et permanent trekk ved det moderne demokratiske samfunn. Moderne samfunn er kjennetegnet av et mangfold av ulike befolkningsgrupper med forskjellige verdier og oppfatninger av hva det gode liv består av. Samtidig mener Rawls at det er viktig at lovene og institusjonene i et samfunn er i overensstemmelse med prinsipper borgere kunne ha gitt sin frie tilslutning til for at de skal være legitime. Utfordringen som her blir reist er hvordan det over tid er mulig for et rettferdig og stabilt samfunn med frie borgere å eksistere når borgerne sverger til forskjellige religiøse, filosofiske og moralske doktriner. Problematikken rundt en felles løsning om hvordan sentrale basisinstitusjoner skal fungere blir tatt opp. Rawls påpeker at et samfunn har behov for en enighet om hvordan institusjoner skal fungere for å opprettholde stabilitet. Her ser Rawls seg nødt til å revurdere sin egen teori om rettferdighet. Rawls begrunnet tidligere sin liberalisme ut fra et overordnet moralsyn der et universelt begrep om liberal rettferdighet var gjeldende. Siden ikke alle har et liberalt grunnsyn, som Rawls impliserer i 1971, mener den senere Rawls at dette er å gå for langt. I et samfunn preget av et mangfold av moralske, filosofiske og religiøse tradisjoner vil rettferdighet begrunnet ut fra én bestemt doktrine skape konflikter i forhold til grupper med annet religiøst eller kulturelt syn. En slik løsning vil ikke ha legitimitet. En liberalisme tilpasset et samfunn preget av kulturelt mangfold må i stedet vise toleranse overfor ikke-liberale grupper. Rawls er fortsatt opptatt av det grunnleggende ved rettferdighetsprinsippene, men han innser at begrunnelsen ikke kan skje ut ifra en bestemt doktrine. Et samfunn der man har en samlet konsensus, samtidig som folk holder fast på sine moralske prinsipper og verdier, krever en annen type liberalisme. Rawls forutsetter at selv personer med ulike moral- og verdisynt ønsker å etablere politiske løsninger for videre samarbeid i kraft av fornuften. Hvis folk slutter seg til disse prinsippene er andre også villige til det (Rawls 1993:49).

Begrepene *fornuftig pluralisme* og *overlappende konsensus* er to sentrale begreper hos Rawls. Begrepene inneholder en forståelse av hvordan ulike religioner og livssyn skal omgås samtidig som de møter samfunnets grunnstrukturer. I et samfunn eksisterer ulike religioner og livssyn side om side, og det å oppnå full enighet er ikke, for Rawls, realistisk. Det er derimot mulig å oppnå en enighet rundt det rettferdige samfunn. De ulike livssynene og religionene kan bare finne frem til et felles mål gjennom ulike veier. Dette er det Rawls kaller

overlappende konsensus. Ulike ståsted hindrer ikke en viss enighet. Rettferdighetsprinsippet muliggjør dette ved å gi en helhetlig grunnstruktur, der grunnleggende friheter som samvittighetsfrihet og ytringsfrihet blir fremhevet (Rawls 2003: 90ff, Pedersen 2010:41ff).

Rawls politiske liberalisme representerer et forsøk på tilpasning av teorien om rettferdighet til et samfunn preget av økt kulturell pluralisme. Staten skal legge til rette for det mangfoldet av moralsyn som finnes i samfunnet slik at alle kan leve i samsvar med sin overbevisning om det gode liv. Dette springer ut ifra prinsippet om at en rettferdig stat må fremstå som nøytral der alle oppfatninger og verdisyn likestilles. Staten åpner derfor heller ikke opp for rettigheter til minoritetsgrupper ut ifra kulturelle eller religiøse kriterier. Den statlige politikken baseres på nøytrale konstitusjonelle løsninger, med hensyn til alle medborgeres beste, der det legges til rette for et mangfold av verdisyn som alle slutter opp om de politiske prinsippene for samfunnet, som de liberale og demokratiske. Det er bare politiske verdier og politiske grunner som kan gjøres gjeldene i spørsmål som omfatter konstitusjonelle kjernesporsmål og spørsmål om grunnleggende rettferdighet. Eksempler på dette er hvilken rolle den lovgivende, utøvende og dømmende makt skal ha, hvem som skal ha stemmerett, hvilke religioner som skal tolereres og individets rettigheter. Når disse spørsmålene diskuteres er det bare, i følge Rawls, politiske argumenter som kan benyttes, ikke religiøs, filosofisk eller moralsk argumentasjon. Det er altså myndighetene som bestemmer i hvilken grad religion skal fylle offentligheten (Rawls 2006:142).

2.1.2 Jürgen Habermas om religion og offentlighet

Jürgen Habermas tar, i likhet med Rawls, opp problematikken rundt enigheten av grunnleggende eksistensielle spørsmål når doktrinene innad i et samfunn er uforenelige. Habermas krediterer Rawls for tidligere å ha tatt opp problematikken rundt religionens plass i den offentlige samtale og tematiserer selv spørsmålene innenfor de rammer Rawls trekker opp i sin tilnærming til offentlig fornuft. Hva slags type grunngeving kan aksepteres i offentligheten og kan borgere argumentere ut ifra et religiøst ståsted når de diskuterer i offentligheten? Habermas er enig med Rawls i at legitim rett må baseres på nøytral grunngeving som ikke forutsetter ett spesifikt livssyn, men Habermas legger færre restriksjoner på de religiøse borgernes muligheter i en offentlig sammenheng. Rawls krever at det kun er politiske grunner som kan gjøres gjeldene i den offentlige debatt. Dette medfører for de religiøse at de må gjøre om sine religiøst baserte argumenter til argumenter som kan

begrunnes i en sekulær sfære, og dette er for mye forlangt mener Habermas. Et slikt krav kan bare gjøres gjeldende ovenfor politikere og offentlige tjenestepersoner (Habermas 2005:132, Pedersen 2010:134ff). Habermas mener Rawls undervurderer betydningen av religion i den politiske sfære, og mener videre at borgerne ikke kan ha for strenge restriksjoner når det gjelder begrunnelse for argumentasjon og overbevisning i en politisk setting. Det vil, ifølge Habermas, være urealistisk å komme opp med en korresponderende sekulær rettferdiggjøring som er uavhengig av deres religiøse overbevisning. Habermas forsøker å unngå at det oppstår en forskjell mellom de religiøse og de ikke-religiøse, der de religiøse borgerne tvinges til å formulere sine religiøse argumenter om til et politisk argument, mens de ikke-religiøse slipper denne tvangen. Isteden legger Habermas premisser for hvordan man kan bruke religion som aktiv deltaker i det offentlige rom samtidig som han vil opprettholde idealet om en moderne og liberal stat. Et viktig premiss er at religiøse og ikke-religiøse må vise hverandre gjensidig respekt. I den offentlige forvaltningen og styre må man bruke et sekulært og ikke-religiøst språk, men de troende må samtidig bruke sin religiøse tro på en allmenn måte som er forståelig også utenfor den religiøse diskurs. Det er ikke bare de religiøse som må tilpasse seg den sekulære diskursen, de ikke-religiøse må også være åpne for en overbevisning som er motivert i religiøs tro, man må ha en gjensidig åpenhet. Dette er en motsetning til det klassiske sekulariseringsparadigmet der den sekulære overbevisningen var forstått som den overlegne (Rawls 2006:142ff, Pedersen 2010:42, Habermas 2005, Jensen 2008).

2.1.3 Moderniseringen av Norge

Sekularisering handler om at religionen får svekket sin betydning og blir mindre sentral i samfunnet. Begrepet har ulik anvendelse, ett eksempel er Den norske kirken. Det er ingen tvil om at Den norske kirken har mindre juridisk og politisk makt i dag enn for 2-300 år siden, og dette understrekes etter grunnlovsendringen av § 2. Dette kan tolkes som om Norge er ett skritt nærmere sekularisering og at kristendommen har tapt terreng. På den andre side påpekes det at kirken har blitt frigjort fra den verdslige makt og kan fullt ut praktisere sin egentlige religiøse bestemmelse, og i denne betydningen vil det da ikke ha skjedd en sekularisering på samme måte (Repstad 2000:101). Europa har i den senere tid gjennomgått store forandringer og religionen har fått mindre plass.. En sekulariseringsprosess er i utvikling, samtidig som ekspansjon fra EU og immigrasjon gjør at Europa ikke lenger har den sterke identiteten den hadde tidligere (Casanova 2004). Tradisjonene blir ivaretatt og de kristne seremoniene opprettholdes uten dens opprinnelige mening. En kristen kulturarv forvaltes uten den kristne

troen. Josè Casanova skriver i sin artikkel *Religion, European secular identities, and European integration* at man i denne sammenheng kan snakke om et «avkristnet» Europa mer enn et sekulært samfunn og han nevner Danièle Hervieu-Lègers karakterisering av den Europeiske situasjonen som «belonging without believing» (Casanova 2004:1, Danièle Hervieu-Léger 2003).

Når det gjelder det religiøse liv i Norge viser religionssosiolog Pål Repstad en tendens til at samfunnet blir mer todelt. Flere tyr til fløyene der den kristne fundamentalismen råder på den ene siden og de nyreligiøse og helt sekulære bevegelsene på den andre siden. Det vil alltid finnes spekulasjoner rundt hvorvidt det vil være nye dominerende livssyn i samfunnet når kristendommen ikke lenger er dominant, og man må sette det stadig økende flerkulturelle samfunnet i fokus (Repstad 2000:111). Oddbjørn Leirvik reflekterer rundt vår egen kulturarv, der han presiserer at møte med islam, sammen med andre nye religioner, er med på å kalle frem en større bevissthet rundt vår egen kristne kulturarv. Det er mye positivt i det at folk søker sine religiøse og kulturelle røtter, men det kan få negative konsekvenser når egenidentiteten blir vendt mot andre (Leirvik 1996:37). Man vil forsvare sin egen kristne norske kultur, men den norske kulturen er også i forandring, og det er ikke alltid at denne kulturen er slik man ser den selv (ibid.). Det nye flerreligiøse samfunnet vårt utfordrer oss til å gjøre et oppgjør med oss selv og hva vi som nordmenn står for, og organisert religion er imidlertid bare en av tendensene i det nye religiøse Norge. Samfunnsutviklingen vår har ført til et tankeskifte fra religion til religiøsitet, der folkereligiøsiteten løsriver seg mer og mer fra den etablerte religionens grep og blir til en allmennreligiøsitet med store individuelle variasjoner (ibid.).

2.2 Multikulturalisme

2.2.1 Begrepsforklaring

Innenfor europeisk historie defineres multikulturalisme i hovedsak rundt hvordan man forholder seg til moderne arbeidsinnvandring og post immigrasjon fra kulturer utenfor Europa (Modood 2007:2). Multikulturalismen ble i løpet av høsten 2010 og våren 2011 i en rekke land gjort ansvarlig for en mislykket integreringspolitikk. Alt fra tvangsekteskap, omskjæring og hijabdebatt til islamistiske terrornettverk ble forklart gjennom multikulturalismens feilslåtte kulturel relativisme og dens tanke om at ingen sannheter eller verdier kan ha gyldighet

utenfor den kulturelle sammenhengen den har oppstått. Multikulturalisme er ikke et enkelt begrep med en klar betydning. Thomas Hylland Eriksen flere teoretiske betydninger av ordet. Hylland Eriksen viser til mange ulike «multikulturalismer» som har sine tilhengere, og hevder videre at definisjonen av begrepet er viktig når man skal debattere problematikken rundt temaet (Hylland Eriksen 2007). Stuart Hall viser i sitt bidrag *Conclusion: The multi-cultural question* en kritisk gjennomgang av begrepet der han nevner seks varianter av multikulturalisme: Konservativ, liberal, pluralistisk, kommersiell, arbeidslivsorientert og kritisk eller revolusjonær multikulturalisme. Hver av disse har sitt syn på hvordan man skal forene mangfold med solidaritet i et kulturelt komplekst samfunn. I ytterkantene finner vi assimileringspolitikken, der alle som lever i samme land i hovedsak bør ha samme kultur. På den andre ytterkanten finnes de som ønsker å basere samfunnet vårt på flere kulturelle verdsett der alle ulike grupperinger skal inkorporeres og anerkjenne et bredt mangfold basert på respekt og likeverd (Hall 2000:209ff). Hylland Eriksen viser at i praksis forsøker de fleste politiske organer på statsnivå i vestlige land å finne en balanse mellom ytterpunktene. På den ene siden gjør et stort mangfold det vanskelig å oppnå solidaritet og bred demokratisk deltakelse, noe som ofte kommer i konflikt med individuelle menneskerettigheter. På den andre siden er det ikke praktisk mulig å oppnå total homogenitet i et samfunn, og dette er for de fleste heller ikke ønskelig. Man vil alltid finne en form for gruppering som krever sin rett til å være likeverdige og forskjellige selv i et samfunn som jobber for full homogenitet. En annen problematikk rundt dette begrepet er at man betrakter minoriteter som en gruppe. Variasjon finnes innad i minoritetsgrupper så vel som i majoriteten (Hylland Eriksen 2007).

Den britiske sosiologen Tariq Modood forklarer multikulturalisme ut ifra et britisk perspektiv, der han via en europeisk kontekst har et blikk på muslimenes posisjon i et multikulturalistisk samfunn. I hans bok *Multiculturalism* gir Modood en innføring i hvordan begrepet ble til, dets politiske betydning og fremtid. Multikulturalismen blir av Modood plassert både innenfor filosofien og politikken, og multikulturalismen kan sees på som en motsetning til den liberale ideen om den nøytrale stat som man kjenner igjen hos Rawls (Modood 2007:24). I et multikulturalistisk syn skal ulikheter anerkjennes, ikke nøytraliseres. Dette betyr at man skal anerkjenne særkrav til minoritetsgrupper som går på å bli sett på som en kulturell gruppe med politiske rettigheter. Multikulturalismen setter krav både til majoriteten og minoriteten i en integreringsprosess, der begge partene må dele på ansvaret. Minoritetene får mulighetene til å bevare båndene til sin kulturelle opprinnelse og identitet, samtidig som en ny statsidentitet

dannes (Modood 2007:48-49). Videre knytter Modood multikulturalisme opp mot det offentlige rom og minoritetenes plass i den offentlige sfære, der han beskriver en kulturell og religiøs toleranse så lenge det skjer i den private sfære og ikke i det offentlige rom (Modood 2007: 54). Diskusjonen om det offentlige rom blir i multikulturalismen en diskusjon om likeverd mellom minoritetene og majoritetene, der minoritetene kjemper om lik respekt og anerkjennelse som majoriteten (Modood 2007: 54, 56). Modood presiserer at identitet og kultur er viktig for mennesker uansett bakgrunn, og det er derfor viktig at disse verdiene også inkluderes i det offentlige ordskifte (Modood 2007:66).

2.2.2 Multikulturalisme og sekularisering

Multikulturalismen kan sees på som en motsetning til sekulariseringsparadigmet. Modood ser på sekularismen som en trussel mot multikulturalismen, der et sekulært samfunn består av en offentlig sfære fri fra religiøs overbevisning. Religion blir her henvist til den private sfære. For å fremme den multikulturalistiske tankegangen der likhet og anerkjennelse stiller sterkt mener Modood at det er nødvendig med en gjennomgang av statlige institusjoner som kan være hemmende for multikulturalismens fremvekst (Modood 2007:72).

Filosofen Charles Taylor har skrevet om multikulturalisme fra et canadisk og nordamerikansk perspektiv. Taylor setter multikulturalisme opp mot sekularisering, der multikulturalismen fremhever religiøs og kulturell identitet som en del av den offentlige sfære, mens sekularismen kan forstås som en strategi der religion sees på som uegnet for offentligheten (Taylor 2007). Taylor deler i sin bok *A secular Age* sekularitet inn i tre kategorier der han henviser til 1) det sekulariserte offentlige rom, 2) nedgang i religiøs praksis, 3) en felles forståelse for at ens egen tro er en av mange. Denne formen for sekularitet handler om nye måter å leve i verden på, der ens eget valg ikke nødvendigvis har allmenn oppslutning eller hegemoni (Taylor 2007, Leirvik 2012:9). Denne verdensanskuelsen relaterer til en tilstand der man ikke lenger kan forholde seg til mening, moral eller politikk i noe over eller utenfor seg selv (Taylor 2007:234).

2.2.3 Identitet

Diskusjoner rundt multikulturalisme fokuserer i hovedsak på forskjeller på grupper innad i et samfunn. Casanova argumenterer for at religion kan være en kilde til fremmedfrykt. Ved å

utelukke religion fra det offentlige mener Casanova at dette kan føre til at man for eksempel gjerne forbinder Islam med fundamentalisme fordi det er det eneste man hører om i det offentlige. Dette kan sees opp mot USA der det er lettere å legitimere religion i den offentlige sfære fordi man her tar for gitt at kultur og religion legitimeres inn i samfunnet. I Europa spiller skille mellom stat og religion en viktig rolle rundt fremmedgjøring. Et eksempel Casanova legger frem er Frankrikes nekting av religiøse symboler i skolen, noe han mener fører til store diskusjoner og enda større skiller og forskjeller. Casanova trekker igjen frem USA, der man har et tettere samarbeid på tvers av kulturer. Dette kan igjen skyldes at befolkningen i USA, mer enn i Europa, er spredt fra alle kanter i verden med forskjellige kulturer. Grupperingene blir da mer komplekse og man vanker gjerne sammen med folk fra samme område, men da gjerne ikke med samme religion, eller folk innenfor samme retning religion som kommer fra forskjellige områder (Casanova 2004).

Etnisitetsbegrepet har en sentral plass i diskusjonen om multikulturalisme. Modood forklarer problematikken rundt dette ved å vise til etnisk tilhørighet som en problematisk kategori fordi dette ikke er statisk betinget og forståelser av slike begrep skaper lite rom for endring. Et eksempel kan være hvordan man definerer det å være norsk og når blir man dette? Er det en følelse eller er det basert på et statsborgerskap? På den andre siden fremsetter gruppene selv ønsket om å ivareta sin kulturelle og religiøse tilhørighet, og det er derfor ikke opp til den norske majoriteten å bestemme hvorvidt de mulighetene skal være tilgjengelige eller ikke. Hvis minoritetsgruppene ønsker anerkjennelse av sin ulikhet, og politiske føringer som tilrettelegger for dette, vil minoritetene bli mindre fremmedgjorte i det landet de bor i, fortsetter Modood. Ved å bli inkludert gjennom anerkjennelse av sin ulikhet blir gruppene i større grad en del av landet (Modood 2007:49).

Samtidig som multikulturalismen bevisst fremhever forskjeller i et samfunn, understreker Modood viktigheten av å kjenne en nasjonal tilhørighet, der forskjellene skal relatere til det de alle har til felles, der en nasjonalfølelse til det landet du bor i er viktig for å få til et vellykket multikulturelt samfunn. Modood understreker at et assimilert samfunn verken er ønskelig eller mulig. Det er derimot viktig at majoriteten og minoritetene holder debatter om felles verdier og identitet, slik at man kan finne en felles nasjonal identitet bygget på de verdier innbyggerne selv innehar (Modood 2007:150). Modood konkluderer i sin bok med at

multikulturalismen er en del av løsningen til et bedre samfunn, ikke en av grunnene til integreringsproblematikken som mange påstår (ibid:153).

2.2.4 Kritikk av multikulturalismen

Multikulturalismen blir i brede kretser avvist som naiv, relativistisk, normoppløsende, en bjørnetjeneste overfor minoriteter som ønsker å integrere seg og en trussel mot den nasjonale kultur (Hylland Eriksen, 2009). Denne kritikken finnes også i akademia, der blant annet Jens-Martin Eriksen og Fredrik Stjernfelt kritiserer begrepet. Eriksen og Stjernfelt mener begrepet er tvetydig, der det er vanskelig å se om multikulturalisme er en kjensgjerning, et prosjekt eller en målsetning (Eriksen og Stjernfelt 2009:22). Denne tvetydigheten vises seg og i den offentlige debatten, der Stjernen og Eriksen etterlyser en mer presis debatt med klare begrepsavklaringer.

Steven Vertovec og Susanne Wessendorf beskriver i sin bok *The Multiculturalism Backlash* en tendens der multikulturalismen blir erklært død av politikere i EU, samtidig som man parallelt ser at konfliktnivået mellom storsamfunn og visse minoritetsgrupper (stort sett muslimske) øker (Vertovec og Wessendorf 2010:3ff). Vertovec og Wessendorf oppsummerer kort kritikken av multikulturalismen gjennom seks påstander: 1) Multikulturalismen er én doktrine, 2) Multikulturalismen hindrer debatt, 3) Multikulturalismen oppmuntrer til parallelle samfunn, 4) Multikulturalismen står i konflikt med felles verdier, 5) Multikulturalismen forneker problemer, 5) Multikulturalismen støtter avskyelige praksiser, 6) Multikulturalismen gir terrorister fritt leide (ibid.). Vertovec og Wessendorf avslører disse oppfatningene av multikulturalismen som overforenkende. Man kan for eksempel være for religionsfrihet uten at man dermed forsvarer kvinnelig omskjæring. Multikulturalisme er, ifølge Vertovec og Wessendorf, mye mer enn én doktrine. Hylland Eriksen ser på disse seks beskrivelsene av kritikk til multikulturalismen, der han mener at multikulturalismen kan bestå av mange forskjellige oppfatninger og definisjoner, og for å kritisere dette med troverdighet må man være konkret (Vertovec og Wessendorf, 2010, Hylland Eriksen, 2009).

2.3 Partienes sakseierskap

I internasjonal valgforskning har man i de senere år vært opptatt av at partiene over tid opparbeider seg en form for eierskap til enkelte saker (Aardal, 2003:21). John R. Petrocik

forklarer sakseierskap med at forskjellige partier eier ulike saker eller stridsspørsmål. En sentral tanke i denne teorien er at velgeren ikke trenger å bli overbevist om en bestemt type politikk. I stedet vil de få informasjon om hvilke type problemer som vil bli løst. Det blir dermed viktig å få innflytelse over velgernes dagsorden under valgkampen.

Sakseierskapsteorien handler om partienes strategier i en valgkamp og hvordan samhandling mellom medier og partier skaper kampanjeeffekter (Petrocik 1996:825). Partiene bruker valgkampen til å sette søkelys på saker der velgerne har tro på deres kompetanse. Oppfatning av tillit og kompetanse bestemmes av både kortsiktige og langsiktige faktorer. Det langsiktige eierskapet bunner i velgernes oppfatning av hva slags sosiale og økonomiske interesser partiet står for. Partienes handlekraft til å sette egne saker på dagsorden kan stimulere velgernes syn og interesse på partiene (Petrocik 1996:827f). Petrocik deler sakseierskapet inn i tre implikasjoner: 1) Et parti oppfattes som mer troverdig enn andre i en gitt sak, 2) Partiet ønsker å sette denne saken på dagsorden, 3) Partiet ønsker å tiltrekke seg velgere som oppfatter denne saken som viktig (ibid.).

Spørsmål om sakseierskap er sentralt i en valgkamp, og ifølge Henry Valen og Hanne Marthe Narud viser de langsiktige tendensene i tidligere stortingsvalg at FrP særlig nevnes i forbindelse med diskusjoner om innvandring (Narud og Valen 2004:64ff). Også Anniken Hagelund presiserer at innvandringspolitikk som tema i norske valgkamper nesten alltid er knyttet til FrP, og at FrP kan sies å ha eiendomsrett til dette tema (Hagelund 1999:21). SV har derimot ikke noen spesiell tilknytning til innvandring, og har generelt hatt en anonym politikk innenfor dette feltet (Narud og Valen 2004:66). Fordeling, miljø og utdanning er SVs oppfatning av sakseierskap etter en valgundersøkelse gjort i 2000 (ibid:63). Sakseierskap er imidlertid ikke stabilt i et flerpartisystem som det norske. Dette fordi en velger kan ha tillit til flere enn ett parti på ett saksområde, noe som gjør at partiene hele tiden må vedlikeholde troverdigheten. Et eksempel på ustabil sakseierskap er SVs eierskap til skolesaken. I løpet av valgkampen i 2001 økte andelen som mente partiet hadde best skolepolitikk fra 11 til 28 prosent, og SV vant eierskap til saken. Samtidig måtte de dele sakseierskapet med Høyre som fikk 29 prosent oppslutning i denne saken (Aardal 2003:27f). Videre i analysen min må det tas i betraktning at FrP og SV stiller med svært ulikt utgangspunkt posisjonsmessig i innvandringspolitikken.

Velgernes inntrykk av partiene er et produkt av de historiske erfaringene man har med partiets håndtering av ulike saker, spesielt i regjeringsposisjon (Narud og Valen 2001: 397). SV sitter

i en flertallsregjering der de må samarbeide med Arbeiderpartiet og Senterpartiet. FrP utgjør til forskjell et av opposisjonspartiene. Dette gjør at partiet stiller i en litt friere situasjon, der diskusjonen kan formes ut ifra dette. Jeg vil i min oppgave ta utgangspunkt i SVs sitt partiprogram uavhengig av regjeringens samlede politikk, men kommer til å ta hensyn til situasjonen når jeg utfører mine analyser.

3 Metode

3.1 Metodevalg og refleksjoner rundt dette

Religionsviteren Ingvild Sælid Gilhus åpner opp for muligheten av at en tekst kan bli lest igjennom flere metoder for å få fram kompleksiteten i teksten og konteksten teksten skrives ut av. Dette kaller hun en «metodologisk verktøykasse» (Gilhus 2006: 89). Ved å studere et tema har man, i likhet med studiet av en tekst, et mål om å oppnå høyest mulig forståelse av det man studerer. Derfor kan man ha nytte av å anvende ulike metoder og vinklinger på sitt tema og materiale. Dette er kalt triangulering (Thagaard 2003:17). I dette prosjektet tar jeg i bruk metodetriangulering for best å belyse problemstillingen min og for å styrke funnene i prosjektet. Jeg vil i hovedsak bruke komparativ metode der jeg sammenligner FrP sine religionspolitiske holdninger med SV. Dette er to partier som partipolitisk står langt fra hverandre på hver sine ytterfløyer i Stortinget. Det er interessant å se likheter og forskjeller i holdninger rundt innvandring og meninger i forhold til religionsutfoldelse og religionsfrihet. Analyse materialet mitt vil basere seg på kvalitativ metode i form av intervjuer med høytstående politikere fra begge partier, samtidig som jeg også analyserer partiprogram og avisartikler hentet fra internett. Jeg har valgt å bruke en kvalitativ tekstanalyse som tilnærming av det skriftlige materialet, der jeg tar for meg avisartikler og partiprogrammene til både SV og FrP. Dette for å få en oversikt og et innblikk i hvor partiene står når det gjelder holdninger og meninger rundt religionspolitikk og hvilken vinkling partiene har på viktige religionspolitiske saker som er omdiskutert i media. Samtidig vil jeg få et personlig innblikk i politikerens rolle og holdninger ved å utføre kvalitative intervjuer. I en intervjusituasjon vil jeg få muligheten til å kvalitetssikre og støtte opp om min egen oppfatning av det skriftlige materialet, da spesielt tolkninger og uttalelser i media. Ved å ta for meg hijabdebatten vil jeg konkretisere problemstillingen min, og bruke dette som et hovedeksempel på problematikken rundt religion i et voksende flerkulturelt samfunn. Studieretningen religion og samfunn relateres både til religionshistoriens humaniora og samfunnsvitenskap, dette betegner studiets særegenhet. Ved å ta for seg religionsbetinget problematikk sett ut ifra et samfunnsvitenskapelig perspektiv vil man kunne komme frem til relevante og aktuelle problemstillinger med kobling spesielt til pågående diskusjoner om religion i samfunnet. Jeg vil videre i dette avsnittet gi noen etiske betraktninger rundt prosjektets metodevalg og gi en kort beskrivelse av valg av metode og datamateriell.

3.2 Kvalitativ metode

Kvalitative metoder har stadig blitt mer akseptert og benyttet innenfor samfunnsvitenskapene. De fleste kvalitative metoder preges av en direkte kontakt mellom forskeren og den som studeres. Ved å bruke levende mennesker som forskningsobjekt vil man få et subjekt-subjektforhold der forskeren og forskningsobjektet vil føre en gjensidig dialog der man ved hjelp av hverandre produserer kunnskap (Fonneland 2006:230). En kvalitativ tilnærming gir grunnlag for å oppnå en forståelse av sosiale fenomener på bakgrunn av fyldige data om personer og situasjoner. Kvalitative studier kan være rettet mot et ønske om å få innsikt i sosiale fenomener slik de forstås av de personene som forskeren studerer. Et godt utgangspunkt for å få kunnskap om hvordan enkeltmennesker opplever sin egen situasjon er samtalen. Kvalitative studier kan også være rettet mot studier av adferd og samhandling mellom mennesker (Thagaard 2003:13). Jeg har i denne oppgaven benyttet meg av den kvalitative samtalen.

3.2.1 Intervju som metode

Formålet med et kvalitativt intervju er å få fyldig og omfattende informasjon om hvordan andre mennesker opplever sin livssituasjon. Slik får man informasjon om hvordan informanten forstår erfaringer og begivenheter i sitt liv. Et særpreg ved informasjon fra intervjuer er at begivenheter som beskrives er gjenfortellinger av hendelser. Informasjonen preges derfor av informantens forståelse og tolkning av det han eller hun har opplevd (Thagaard 2003:83). Catherine Kohler Riessman påpeker i sitt narrative metodologiske rammeverk, at det i en intervjusituasjon foregår et samspill mellom den som forteller og den som hører på. Som forsker er man derfor alltid delaktig i skapelsen av et narrativ (Kohler Riessman 1993). Språket er en kilde til både misforståelser og forklaringer, og dette knytter dialogbegrepet til makt. Forskningsobjektet har makt til å velge å utelukke kunnskap for forskeren. Forskeren på den annen side har makten til å velge å tolke det man hører selv, man former materialet gjennom spørsmål, kommentarer, kroppsspråk og ansiktsuttrykk. Et annet viktig element og en utfordring i intervjusituasjonen er for forskeren å skape en atmosfære som tilbyr til fortrolighet. (Thagaard 2003:83). Jette Fog hevder her at intervjusamtalen er preget av en ensidig fortrolighet, der relasjonen mellom forsker og informant er preget av at forskeren styrer intervjusamtalen for å få informasjon om de temaene prosjektet handler om (Fog 1994). Beslutningen forskeren tar om tema baserer seg på tolkninger forskeren gjør i

løpet av intervjuet. Et viktig prinsipp her er at forskeren er klar over sin innvirkning på aktørene. Forskeren bør sette sin egen rolle i forskningen i søkelys og se sin person og sin forskning utenifra. Den som intervjuer definerer situasjonen og setter rammene omkring det som skal skje. Bevisst eller ubevisst kan forskeren også forme resultatene ved å sette informanten i en bestemt kontekst ved bruk av spørsmål og kommentarer. Ledende spørsmål kan føre til at man får de svar man forventer, men da blir ikke forskningen representativ for det man har satt som utgangspunkt å undersøke. Forskeren vet også hva hun/han skal se etter, hva som fanger oppmerksomheten og hva man skal se bort ifra under observasjon (Fog 1994, Fonneland 2006:229ff).

I mine intervjuer valgte jeg å bruke en semistrukturert/temasentrert intervjuemetode. Denne typen intervju kan best beskrives som en samtale mellom forsker og informant, der gangen i samtalen er tematisk organisert av forskeren. Innsamlingen av alt materialet, samt selve analysen i prosjektet er styrt av prosjektets problemstilling. Ved å velge en temasentrert analysemetode var målet å undersøke prosjektets temaer ved å sammenligne informasjon fra de forskjellige informantene. Når en slik sammenligning står sentralt i analysen er det viktig at informasjonen er sammenlignbar (Thagaard 2003: 172). Jeg laget på forhånd en intervjuguide med fire forskjellige hovedtema. Disse temaene varierte litt i forhold til hvilket parti informantene tilhørte, men gikk i hovedsak ut på det samme basert på partipolitiske holdninger og problemstillingen min. Denne intervjuguiden ligger vedlagt.

3.2.2 Tekstanalyse

Tekstanalysen har ingen entydig oppskrift, men omtales gjerne som objektstyrt. Dette vil si at fremgangsmåten bestemmes av egenskapene ved teksten som skal analyseres. Professor Helge Østbye påpeker at tekstanalysens formål er å avdekke tekstens latente betydninger (Østbye 2007:60). Under en analyse leser man en tekst mer oppmerksom og fanger opp momenter man vanligvis ikke ville sett. Disse momentene oppfattes trolig på en annen måte når de leses av tilhengere av partiene, der eventuelle underbyggende betydninger trolig ikke vil bli oppdaget. Ved å gjennomføre en analytisk lesing blir man mer bevisst på stoffet, og vil derfor også se teksten med nye øyne (ibid.).

Artikler i media brukes som en måte å formidle budskap på. Det er noen momenter det er viktig å ta hensyn til når man skal utføre en tekstanalyse på avisartikler. En tekstanalyse

omhandler tekst som står alene i sin kontekst. Det er da viktig å se teksten ut ifra et større perspektiv. Samtidig er det viktig at analysen har et formål. Min hensikt med å utføre en tekstanalyse var å avdekke SV og FrP sine holdninger innenfor religionsspørsmål, spesielt i forhold til den offentlige sfære. Dette var med på å begrunne hvilke tekster jeg skulle bruke i min analyse (Østbye 2007: 67).

Man kan dele tekster inn på to forskjellige måter, enten i sjanger eller diskurstyper. En sjanger grupperer teksten sammen med andre tilsvarende tekster. Diskurstyper baserer seg på hvordan teksten organiserer sitt budskap. Østbye presenterer tre hovedtyper som her gjelder: beskrivende, fortellende og argumenterende tekster (ibid:69). Partiprogrammene passer her inn under argumenterende tekster.

Østbye skiller mellom nær og vid kontekst i en tekstanalyse. I en avis vil den nære konteksten være avissidene som analyseres. Deretter beveger analysen seg utover til det som omgir teksten; bilder, omliggende tekster og annonser. I min analyse vil jeg i hovedsak konsentrere meg om selve teksten, da det er i den partienes meninger fremkommer. Den vide konteksten innebærer å plassere teksten i sosiale og kulturelle aspekter (Østbye 2007:71).

Kildekritikk er viktig ved bruk av avisartikler. Når forfatterne selv ikke er partimedlemmer kan teksten fort være tolket i en annen retning enn sannheten av forfatteren, og sitater kan fort være tatt ut av kontekst. Det kan være mulig at intervjuobjektet kan bli ilagt feil holdninger, og dette er forhold partiene selv ikke har kontroll over. I all hovedsak vil tekstanalysen basere seg på primærkilder. Dette fordi primærkilder er de sikreste kildene. Mitt utvalg av materiale består av både kronikker politikerne selv har skrevet og artikler med journalistisk bakgrunn, og må derfor være observant når det gjelder bruk av sekundærkilder. Jeg vil bruke sekundærlitteratur for å drøfte problemstillingen best mulig.

3.3 Komparativ metode

Sammenligning, slik den utledes av hermeneutikken, er et sentralt ledd i forståelsesprosessen. Man sammenligner fenomenets del og helhet, og man sammenligner med andre fenomen, altså konteksten (Moe 2009:1). James Beniger argumenter for at all samfunnsvitenskap er komparativ, der han påstår at all kunnskap kommer fra sammenligning med annen kunnskap (Beniger 1992:35). Ved å sette komparativ foran samfunnsvitenskap skapes det kun

forvirring, hevdes det. Beniger mener at begrepet komparativ er overflødig, og at all analyse åpenbart er komparativ, der man i en analyse sammenligner subjektets deler med hverandre og med andre tilfeller (Beniger 1992:36). Statsviteren Giovanni Sartori bestrider imidlertid Benigers resonnement. Sartori mener at forskjellen mellom implisitt og eksplisitt sammenligning ikke kan bli oversett, der den komparative metoden bør forbeholdes eksplisitte og bevisste sammenhengende studier (Sartori 1994:15, Moe 2009:3).

Komparativ metode er definert i Gyldendal store leksikon som sammenligninger og analyser av observerte fenomener innenfor et definert analyseområde. Innenfor samfunnsvitenskapen utgjør forskjellige samfunnstyper og politiske systemer analyseområdet. Den komparative metoden anvendes som grunnlag for utvikling av modeller eller for å prøve ut hypoteser om kausale sammenhengende fenomen (hentet fra www.denstoredanske.dk 25.6.2012).

Medieforsker Hallvard Moe forsøker å forklare hva som studeres i komparativ metode. Han slår fast at samfunnsvitenskapelig komparativ forskning ofte foretas på tvers av historisk eller geografisk ulike samfunn. Moe understreker videre at enhetene som sammenlignes eller fenomenene som studeres ikke trenger å være på dette nivået. Her kan man like gjerne sammenligne menneskelige handlinger, tekster, symboler eller institusjoner, der forholdet til samfunnsnivået først kommer frem i bruken av forklarende enheter (Moe, 2009:4). Disse enhetene benyttes for å forklare funnene som fremkommer i analysen. Moe finner støtte i Charles C. Ragins forklaring av komparativ samfunnsforskning, der alle studier som eksplisitt sammenligner meningsfylte fenomen på tvers av historisk og geografisk definerte systemer og benytter seg av forklarende enheter på samfunnsnivå, kan sees på som komparativ forskning (Ragin 1987:9, Moe 2009:4). I min oppgave utføres det en analyse som eksplisitt sammenligner to politiske partier i en norsk kontekst, og som søker samfunnsvitenskapelige forklaringsenheter. Denne type metodisk utførelse faller derfor innenfor denne definisjonen.

3.4 Utvalg av materialet

Materialet i prosjektet består av tre deler: Partiprogram fra begge partiene, avisartikler og uttalelser fra politikere i media, og intervjuer med politikere fra både SV og FrP.

3.4.1 Materialet fra partiprogrammene og stortingsdebatter.

Partiprogrammene fremstår for utenforstående som partienes faktiske standpunkt, og skal være partienes politiske grunnmur. Partiprogrammene er en viktig forståelse av partienes plassering i det politiske rom. De gir informasjon om partienes appell til velgere på sentrale områder, og de gir innsikt i den politiske avstanden mellom partiene (Narud og Valen 2004:35). Disse er derfor helt nødvendig å ta med som materiale i en analyse. Jeg har valgt å avgrense materialet til partiprogrammene for den nåværende perioden. Jeg har valgt å ta for meg prinsippprogrammet og handlings/arbeidsprogrammet 2009-2013 til begge partiene. I tillegg bruker jeg SV sin integreringspolitiske plattform og et faktaark fra FrP om asyl- og innvandringspolitikk. Partiprogrammene blir beskrevet nærmere i analysekapitlene. Når det gjelder stortingsdebattene har jeg valgt ut noen debatter rundt bruken av hijab i det offentlige, der jeg ser på uttalelser representantene fra FrP og SV har kommet med.

3.4.2 Materialet fra media og offentlige politiske taler

Når det gjelder utvalg av aviser har jeg avgrenset søket mitt til de største riksavisene, samt tidsskrift og nyhetsmeldinger. Jeg har brukt søkemotoren Retriever, der jeg brukte søkeord som SV, FrP, religion, innvandring og hijab. Ved å bruke problemstillingen min som utgangspunkt valgte jeg ut de tekstene som virket mest relevante for å få frem partienes holdninger rundt religion og debatten rundt religion i det offentlig. Det har vært viktig for meg å få med kronikker, innspill og offentlige taler politikere innenfor partiene selv har skrevet, samt uttalelser i media, da spesielt i debatter rundt religion i det offentlige. Jeg har ikke innskrenket søket innenfor en viss tidsepoke, men har vært bevisst på ikke å ta med foreldede innlegg.

3.4.3 Utvalg av informanter og utførelsen av intervju

I mine kvalitative intervju har jeg valgt å intervju fire sentrale politikere innenfor hvert parti. Jeg ønsket i utgangspunktet profesjonelle politikere med kompetanse innenfor innvandring og religionspolitiske spørsmål samtidig som jeg la vekt på uttalelser i media. Det ideelle utvalget ville vært å ha to damer og to menn fra hvert parti. Resultatet ble tre menn og en dame fra begge partier. Grunnen til dette er at jeg ønsket å gjenspeile politikken til partiene ved å velge aktører som jobber eller har jobbet med religionspolitiske spørsmål, og ut ifra det kriteriet ble fagkompetanse viktigere enn kjønn. Informantene fra FrP består av innvandringspolitisk

talsmann Morten Ørsal Johansen, tidligere innvandringspolitisk talsmann Per Willy Amundsen, Solveig Horne og tidligere partileder Carl I. Hagen. Alle informantene mine, foruten Carl I. Hagen, sitter innvalgt på Stortinget. Selv om Hagen ikke lenger sitter som stortingsrepresentant og partileder var han et naturlig valg å ha med. Jeg hadde også håpet å få snakke med Siv Jensen og Christian Tybring-Gjedde, men de var dessverre ikke tilgjengelige. Informantene mine fra SV består av Akhtar Chaudhry, Rolf Reikvam, Gina Barstad og daværende innvandringspolitisk talsmann for SV, Heikki Holmås. Både Akhtar Chaudhry, Gina Barstad og Heikki Holmås var på det tidspunktet jeg holdt intervjuene valgt inn som stortingsrepresentanter. Rolf Reikvam er tidligere innvandringspolitisk talsmann for SV og var derfor et naturlig valg selv om han ikke lenger sitter på Stortinget. All førstekontakt med informantene foregikk via e-post, der vi avtalte møte for intervju. Dette møtet foregikk som regel på kontorene til politikerne, på Stortinget og på rådhuset. Under intervjuet brukte jeg båndopptager samtidig som jeg skrev ned notater underveis.

Ved forskning på sensitive temaer som religion anses anonymitet og konfidensialitet som sentrale etiske prinsipper (Thagaard 2003:24). Jeg har, med samtykke fra informantene mine, valgt å oppgi fullt navn og partitilhørighet på intervjudeltakerne mine. Grunnen til dette er at alle informantene mine er offentlige personer med sentrale politiske stillinger innad i partigruppene, der de under mine intervjuer i utgangspunktet uttalte seg på vegne av partiet sitt og ikke som enkeltpersoner.

3.5 Analyse

I samsvar med den kvalitative forskningens fortolkende perspektiv skal analysen føre frem til en helhetsforståelse av dataenes meningsinnhold (Thagaard 2003:133). I mitt analysearbeid har jeg valgt å inndele all informasjon inn i kategorier som er basert på informasjon hentet fra intervjuguiden. Disse kategoriene varierer litt i forhold til partiene, men er i hovedsak basert på samme utgangspunkt. Jeg vil i siste del av oppgaven min ta for meg hijabdebatten og se denne opp imot tidligere analyse av debatten omkring religion i det offentlige og partienes synspunkt på denne problematikken.

3.6 Forskningsetiske utfordringer og refleksjoner rundt min egen rolle

Kvalitative metoder innenfor humaniora preges av et gjensidig samarbeid mellom forsker og informant. Ved å bruke levende mennesker som forskningsobjekt vil man få et subjekt-subjektforhold der forskeren og forskningsobjektet vil føre en gjensidig dialog der man ved hjelp av hverandre produserer kunnskap. De valgene forskeren foretar i løpet av forskningsprosessen har følger for de personene som studeres, og forskeren må tenke gjennom de konsekvenser som undersøkelsen kan ha for deltakerne. Det etiske ansvaret til forskeren innebærer å søke å unngå, og i verste fall beskytte, forskningsobjektet for eventuelle ubehagelige følger og negative konsekvenser basert på forskningsresultatet (Fonneland 2006:230).

Den kvalitative intervjuprosessen fører med seg en omgjøring av muntlig tale til skriftlig tekst. Utfordringer her er at man ved en muntlig tale i tillegg til det man sier har en mimikk og en kontekst rundt seg. Når dette gjøres om til skrift mister man mimikken og situasjonen rundt samtalen. Man kan da miste viktige nyanser som man ville hatt ved en muntlig samtale der øyekontakt, ansiktsuttrykk og kroppsspråk spiller viktige roller. For å unngå at det blir en skjerm mellom forskeren og informanten kan forskeren rekontekstualisere den muntlige talen ved å lage muntlige sitater som bærer preg av informantens tale (Fonneland 2006:229).

Både når det gjelder en analytisk tilnærming til stoffet og innenfor kvalitativ metodebruk er det viktig med noen refleksjoner rundt egen rolle i et forskningsperspektiv. Hermeneutikken understreker viktigheten av å være selvbevisst og refleksiv i arbeidet med andres tekster og forståelser. Ved å velge et politisk perspektiv på oppgaven er det desto viktigere å se bak politikernes ord og partienes intensjoner for å få et så fullstendig og virkelighetsnært bilde som mulig. Ved å benytte meg av både tekstanalyse og kvalitative intervju vil jeg få frem flere sider av partienes holdning til religionsdebatten i det norske samfunn, og jeg vil få materiale fra forskjellige arenaer. Det er da desto viktigere å være klar over sin egen deltakende rolle, både når det gjelder tolkning av tekst og ved gjennomføring av kvalitative undersøkelser. Ifølge Fonneland er idealet av den deltakende forskeren en som med innlevelse og empati går inn i en forskningsprosess med en evne til å få frem den sanne og viktige

informasjonen av informantene, samtidig som man fører en refleksiv distanse (Fonneland 2006:234).

Når det gjelder refleksjoner rundt min egen oppgave vil det være aktuelt å gå inn på hva slags fordommer som befinner seg i min forståelseshorisont som jeg vil møte på i mitt arbeid med oppgaven. Oppgaven min tar opp skjæringspunktet mellom to omdiskuterte tema, nemlig politikk og religion. Ved å ta for meg to politiske partiers ståsted i religionsdebatten vil det med en gang bli utfordringer rundt mine egne holdninger. Selv om man som forsker skal være så nøytral som mulig vil man aldri klare å være helt utenforstående, og den som tolker har også et politisk ståsted som kan virke inn på tolkningen. Jeg vil forsøke å sette meg inn i religionspolitikken til både SV og FrP med et åpent syn, men tatt i betraktning eget ståsted kan jeg ikke se bort ifra en viss politisk ladning. Vitenskapelige metoder er viktige med hensyn til forskerens fordommer, og ved å benytte meg av forskjellige metoder i mitt arbeid håper jeg å redusere risikoen for at den subjektive fortolkningen gir skjevheter i resultatet. Forutsetningen for dette er at jeg er bevisst på at jeg har slike fordommer, og åpner for å korrigere disse.

3.7 Forholdet mellom politikere og parti

Politikere innehar en viktig offentlig rolle, der de sammen med andre samfunnsstopper fra næringslivet og media er ansvarlig for hvordan det offentlige ordskifte forløper. Som folkevalgte har politikerne et spesielt ansvar for nasjonens beste, der dette skal prioriteres. En stor del av analyse materialet mitt er hentet fra kvalitative intervjuer av sentrale politikere innenfor både SV og FrP. Det er viktig å reflektere rundt forholdet mellom politiker som enkeltindivid og det politiske partiet som en sammenslutning av partimedlemmer.

Partimedlemmene i et parti har relativt sammenfallende syn i politiske spørsmål, men det kan skje enkelte unntak der politikeren som enkeltmenneske mener noe annet enn sitt eget parti i kraft av å være et fritt individ med frie meninger og egne tolkninger av parti programmet.

Tidligere partileder i FrP Carl I. Hagen er en av mine informanter i dette prosjektet. Han presiserte under intervjuet at dette var hans personlige meninger og ikke FrP sine. Jeg har allikevel valgt å se Hagen sine meninger i sammenfatning med FrP sine fordi Hagen tidligere har hatt stor innflytelse på oppbygging og gjennomføring av partiets nåværende religionspolitikk. Dette prosjektet representerer holdninger til organisasjoner, og ikke enkeltmennesker. Derfor vil informasjonen fra hver enkel person ha en mindre fremtredende

plass enn om fremstillingen hadde vært fokusert på enkeltpersoner. Ved å utføre kvalitative intervju får man et innblikk i eventuelle forskjeller mellom politikk i teori og praksis. Selv om jeg i hovedsak går ut ifra en temasentrert intervjuanalyse kommer jeg til å ta hensyn til dette i min analyse.

3.8 Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste

Prosjektet er i sin helhet godkjent av Norsk Vitenskapelig Datatjeneste (NSD). Dette innebefatter også informasjons- og samtykkeskrivet og intervjuguiden som ble benyttet under intervjuene. Dette ligger vedlagt.

4 Religionshistorie

Jeg vil i dette avsnittet ta for meg noen av aspektene innenfor religionshistorikken i Norge, der jeg vil begynne med forholdet mellom stat og religion i Norge. Videre vil jeg kort oppsummere innvandringsproblematikken i Norge fra et historisk perspektiv. Til slutt vil jeg ta for meg det religionspolitiske utgangspunktet til FrP og SV. Jeg mener at dette er viktige hendelser som vil være med å belyse min religionspolitiske analyse av eventuelle sammenhenger mellom utøvelse av religionsfrihet og innvandring.

4.1 Forholdet mellom stat og religion i Norge

Tanken om, og eksistensen av, en statskirke har lenge dominert debatten om forholdet mellom stat og religion (Smith 2012:99). Både ordet og begrepet «Statskirke» er av forholdsvis ny dato i en stat som bare er to hundre år gammel (ibid.). For å få en bedre forståelse av forholdet mellom stat og kirke og debatten rundt dette vil jeg gi en kort historisk oversikt over viktige hendelser fra reformasjonen frem til dagens moderne samfunn, før jeg går kort inn på vedtaket og debatten rundt skille mellom kirke og stat.

Ved reformasjonen i 1537 innførte Danmark-Norge lutherdommen og brøt forbindelsene med kirken i Roma. I den europeiske middelalderens samfunnsmodell var kongens makt avhengig av kirkelig støtte, og Luther tok et viktig steg i retning av selvstendighet for den politiske makt ved å si at kongens makt kom direkte fra Gud, ikke indirekte gjennom kirken. Dette kan sees ut fra samtidens forestilling om samfunnet som et kollektiv, kristnet som Kristi legeme (Brekke 2002:51). På slutten av 1600-tallet vokste det frem en kristen retning kalt pietismen. Viktige prinsipper i pietismen var utbredelse av kristendommen gjennom handling, påvirkning og en god livsførsel. Gjerningene var like viktige som troen. Gudstjenestene skulle være en del av hverdagen, der man samlet seg i stuene til andakt eller høytlesning fra bibelen (Dyrvik 1999:145). Slik vokste det frem en møtekristendom med bønn og oppbyggelse, ved siden av søndagskirkeligheten. Pietismen krevde engasjement og ansvar hos enkeltmennesket. Dette representerte en utfordring mot det autoritære prestestyre under ortodoksien, som stod for en bokstavrett tolkning av de lutherske vedkjennelsesskriftene. I Danmark-Norge ble det satt grenser for denne møteaktiviteten gjennom konventikkelplakaten fra 1741. I Norge slo konventikkelkristendommen igjennom med Hans Nielsen Hauges forkyning og vekkelse (Norderval 1982:27). Motstand mot at legmenn skulle forkyne offentlig skyldtes at de

statlige myndighetene ønsket kirkelig orden, samtidig som at man argumenterte med at en slik virksomhet var i strid med Confessio Augustanas artikkel XIV som sier at ingen bør lære offentlig uten å være rettslig kalt (kalt som prest) (ibid:28). I 1842 ble konventikkelplakaten opphevet, og legfolk fikk da statlig sanksjon til å drive offentlig forkynnervirksomhet. I 1843, et år etter at konventikkelplakaten ble opphevet, ble det oppnevnt en kommisjon som skulle lage utkast til en dissenterlov. I 1845 ga Dissenterloven (Lov angaaende dem, der bekjende sig til den christelige Religion, uden at være medlemmer af Statskirken) andre kristne trossamfunn enn Den norske kirke lov til å etablere seg i landet. Nordmenn kunne melde seg ut av Den norske kirke og gå inn i et annet kristent trossamfunn, ettersom den allmenne plikt til å være medlem av statskirken ble avskaffet. Dette var en liberal lov, og i diskusjonene som fulgte ble det uttrykt bekymring fra flere hold om hvilke konsekvenser en såpass liberal lov ville få for landet. Ville Norge bli overstrømmet av sekter fristet av religionsfrihet og fritaket fra kirkelige skatter? Etter en heftig debatt i Odelstinget ble loven sanksjonert 16. juli 1845, og var virksom inntil den ble erstattet av Lov om trdomssamfunn og ymist anna som ble vedtatt i 1969 (Brekke 2002:68).

Den norske Grunnloven av 17. mai 1814 er et sterkt uttrykk for den enerådende kristne kulturen i det norske samfunn som eksisterte i Norge på den tiden. Den eneste religionen som er nevnt utenom kristendommen er jødedommen, men de fikk ikke adgang til kongeriket Norge før i 1851 (Leirvik 1996:13). Grunnlovens § 2 fastslo at den evangeliske lutherske religion var den statlige og offentlige religion, og jødene var utelukket adgang til landet. Heller ikke jesuittene og munkeordener fikk adgang. Munkeordener ble tillatt i 1897, mens jesuittene måtte vente til 1956, i forbindelse med at Norge skulle ratifisere Den Europeiske Menneskerettighetskonvensjon. Først i 1964 vedtok Stortinget å ta inn religionsfrihetsparagrafen i § 2: «*Alle Innvaanere af Riget have fri Religionsøvelse*» (NOU 1975:30 Stat og kirke hentet fra Leirvik 1996:13).

Frem til 21. mai 2012 var Den norske kirke knyttet til den norske stat som statskirke. Et viktig element i debatten om statens sekulære karakter er relasjoner mellom staten og et bestemt trossamfunn. En stat som anser seg berettiget til å styre de indre forhold i et spesielt trossamfunn kan ikke beregnes som sekulær (Smith 2012:103). I Norge kom begrepet «statskirke» først inn i Grunnloven i 1919, mens betegnelsen «Den norske kirke» ikke fikk eksplisitt forankring i lov før i 1926 (ibid.). Den konstitusjonelle ordningen av forholdet mellom kirke og stat vokste seg i dagens moderne samfunn sterk, der argumenter for et skille

gikk ut på religionsfriheten til Den norske kirke. Ved å være en statskirke hadde kirken ingen mulighet til å utpeke sine egne ledere og kirkestyret hadde det siste ordet i eventuelle konflikter. Det blir da vanskelig å tale om et fullt utviklet trossamfunn (ibid:105). I 2004 oppnevnte regjeringen et offentlig utvalg (Gjønnesutvalget) som skulle gi grunnlag for å treffe beslutning om å avskaffe statskirken eller ikke. Gjønnesutvalget ga det nødvendige grunnlag for det politiske forarbeidet som førte til den tverrpolitiske avtalen «om forholdet mellom staten og Den norske kirke» som ble inngått den 10. april 2008, og som var bindende for de medvirkende partiene for hele stortingsperioden 2009-2013. Kompromisset ble lagt frem i en stortingsmelding kort tid etter, og fikk bred støtte. I hovedsak gikk endringene ut på at Den norske kirke ikke lenger er knyttet opp mot staten i avgjørende valg og avgjørelser. Kirken får en friere posisjon enn tidligere, men Grunnloven slår fortsatt fast at Den norske kirke «forbliver Norges folkekirke», samt at Stortinget skal styre kirkesamfunnet gjennom egen lov (innst. S. nr. 287 (2007–2008)). Eivind Smith reflekterer i sin artikkel *Norge som sekulær stat: Et konstitusjonelt perspektiv* rundt den brede enigheten i forslaget. Et kompromiss er, ifølge Smith, kjennetegnet på at få eller ingen av de involverte er helt fornøyd. Dette viser han til i forslaget, der det er fremmet særskilte grunnlovsforslag i tillegg til de omforente (Smith 2012:108). At denne endringen ikke innebærer en oppheving av statskirkeordningen ble understreket i stortingsforliket i 2008, og blir gjengitt i innst. S. nr. 287 (2007–2008):

«Partene er enige om at bl.a. følgende vesentlige elementer i statskirkeordningen skal videreføres:

- 1. Den norske kirke skal ha særskilt forankring i Grunnloven, jf. ny § 16.*
- 2. Den norske kirkes organisering og virksomhet skal fortsatt reguleres ved en egen kirkelov, uten at kirken defineres som eget rettssubjekt.*
- 3. Staten skal fortsatt lønne og ivareta arbeidsgiveransvaret for biskoper, proster, prester og andre som tilsettes i kirkelige stillinger av regionale og sentrale kirkelige organer, dvs. at disse fortsatt skal være statstjenestemenn.*
- 4. Den regionale og sentrale kirkelige administrasjonen skal fortsatt være en del av statsforvaltningen.*
- 5. Forvaltningsloven og offentlighetsloven skal fortsatt gjelde for lovbestemte kirkelige organer.*

6. Staten skal fortsatt sørge for at kommunene har lovbestemt plikt til å finansiere den lokale kirkes virksomhet.

7. Den kommunale representasjonen i kirkelig fellesråd videreføres som i dag.» (Innst. S. nr. 287 (2007–2008)).

Selv med en løsrivelse fra staten ser man her at det fortsatt er tette bånd som knytter kirken opp mot staten. Menneskerettighetsekspert Ingvild Thorson Plesner var kritisk til forliket når det kom i 2008, der hun oppfattet forliket som en ny statskirkeordning der utgangspunktet var likt, men i andre former (Plesner hentet fra www.fritanke.no 26.6.2012). Videre presiserte Plesner at Norge i realiteten ikke har kommet lenger enn det de andre statskirkelandene, som Island, Danmark og England, har vært i mange år. Plesner syntes det er et paradoks at man etter så mange tiår med reformer og diskusjoner skal ende opp med så lite (ibid.). Grunnlovsendringen ble i mai 2012 enstemmig vedtatt med unntak av tre representanter fra Senterpartiet, samt egne primærforslag om et sterkere skille fra både SV og Venstre.

Jeg vil videre i oppgaven min ta hensyn til at forholdet mellom staten og Den norske kirke har endret seg fra jeg innhentet det empiriske materialet til analysen og frem til prosjektet ferdigstilles. Dette vil si at jeg må ta hensyn til eventuell feilinformasjon fra mitt kildemateriale angående statens forhold til religion.

4.2 Norsk religion og innvandringsproblematikk

Frem til begynnelsen av 1970-tallet var ikke innvandring et tema i norsk politikk og innvandringsantallet var relativt lavt (Hagelund 2003:22). De fleste som innvandret på den tiden kom fra de andre nordiske landene og ble ansett som likeverdige når det gjaldt kultur, livsstil og språk. Året 1967 blir ofte betegnet som det året da innvandringen virkelig startet opp i Norge. Ikke siden 1930-tallet hadde antallet immigranter vært høyere enn emigranter i Norge, men i 1967 forandret dette seg (ibid.). I årene som fulgte så Norge en relativ stor økning av utenlandske arbeidere som kom til Norge. Denne innvandringen bestod utelukkende av arbeidere fra ikke-nordiske land som Pakistan, Tyrkia, Marokko og Jugoslavia. På 1970-tallet begynte innvandring å bli betegnet som et politisk problem i norsk politikk, og den første regjeringsrapporten om innvandring ble publisert i 1973. Her ble det foreslått at en innvandringsstopp skulle tre i kraft fra 1. februar 1975 (NOU 1973: 17). Dette stoppet, som skulle vare i et år, ble godkjent av et motvillig Storting, men ble stående

formulert som et totalt stopp av innvandring av ikke-nordiske arbeidere med noen få unntak som familiegjenforening eller arbeidsinnvandrere med ekspertkunnskaper (dette gjaldt spesielt ny kunnskap rundt oljeindustrien). Selv om man nå hadde innført innvandringsstopp uteble ikke innvandring. Man tok heller i bruk andre kanaler som familiegjenforening og senere flyktningekvoter og asylsøknader. I stedet for full innvandringsstopp innførte man en selektiv innvandringspolitikk som begrenset innflytelse av ufaglært arbeidskraft. Siden 1970-tallet har innvandring til Norge økt betraktelig, og da spesielt fra ikke-vestlige land. Mens man på 70-tallet og begynnelsen av 80-tallet hadde en grense på maks 300 asylsøkere hvert år økte denne kvoten drastisk på midten av 80-tallet med en topp i 1987 på 8600 søkere (Hagelund 2004). Økningen førte til nye bekymringer om konsekvensene rundt den nye masseinnvandringen, hvor skulle de gjøre av seg mens søknadene ble behandlet og hvem hadde ansvaret? Løsningen ble å bosette asylsøkerne midlertidig på fjellhotell rundt om i landet, noe som skapte misnøye og uroligheter blant lokalbefolkningen fordi man mente at dette innebar gratis goder som den vanlige nordmann normalt ikke hadde råd til. På den andre siden fikk også antirasistiske organisasjoner større gjennomslag på bakgrunn av økende innvandring. I sine argumentasjoner beskyldte de regjeringen for å bedrive en ”statlig rasisme” der de ble kritisert for å være altfor strenge i sin bedømming av asylsøkerne (Hagelund, 2004:175). Under denne økende innvandring begynte FrP å motsette seg den dominerende innvandringspolitikken, og de var det første partiet som satte innvandringsspørsmålet på den politiske dagsorden. Parallelt begynte partiet å gå frem på meningsmålingene På begynnelsen av 1970-tallet begynte myndighetene å utvikle prinsipper for innvandringskontroll og integrasjon, men det var ikke før på midten av 1980-tallet, da innvandringen utviklet seg og nådde klimaks, at innvandring begynte å bli et tema som opptok folks interesse og ga stemmegivende utslag på den politiske arena (ibid.). Videre utover på 1990- og 2000- tallet økte viktigheten av innvandringspolitiske spørsmål, der også problematikken rundt dette ble videreutviklet og satt på den politiske agendaen. Jeg vil derfor videre i neste avsnitt ta for meg FrP og SV sin historikk og sitt politiske engasjement rundt utviklingen av innvandring og problematikken rundt dette (Hagelund 2003:22ff).

4.3 Politisk utgangspunkt

I følge Tor Bjørklund sin artikkel *Fremskrittspartiet gjennom 30 år* (2003) blir de fleste partier som har klart å komme seg gjennom en etableringsfase som regel vanskelig å bryte

ned igjen. Det er derimot ikke så lett å få i gang et nyetablert parti, og fra andre halvdel av 1900-tallet er det bare SV og FrP som har klart seg (Bjørklund, 2003). FrP har selv plassert seg som et parti i motsetning til den dominerende innvandrings- og integreringspolitikken i Norge, og har støtte fra folket i dette (Iversen, 1998:7). Innvandringspolitikken har ikke vært i fokus fra begynnelsen av, og i løpet av de siste snart 40 årene har partiet frontet ulike fanesaker, der skatter, avgifter og byråkrati stod i sentrum fra starten av. Disse sakene er fortsatt viktige, men nye saker som helse og sosialpolitikk, privatisering og kampen mot den statlige innvandringspolitikken er sett på som de nye kampsakene og blir satt høyt på den politiske dagsorden (ibid.). SV er sett på som miljøpartiet i norsk politikk, der saker som fred og nedrustning, samt bekjempelse av fattigdom, økonomiske forskjeller og arbeidsledighet har vært viktige for partiet (Rossavik, 2011:296). Når det gjelder partiens historiske rolle ved innvandrings- og religionsdebatten ser man at partiene stiller med to forskjellige utgangspunkt. FrP har fra midten av 80-tallet og frem til i dag hatt innvandring og integrering som fanesaker for partiet, mens SV derimot har et litt mer tilbaketrukket forhold til dette. I Vårt land den 26. februar 2010 gikk Helen Bjørnøy (SV) ut og kritiserte sitt eget parti der hun etterlyste en større og grundigere debatt i hele partiet om religionens plass i samfunnet. Bjørnøy mente det er viktig å ha forståelse for religionens plass både i enkeltmenneskers liv og i menighetsfellesskap. Dette har betydning for hvordan partiet behandler religionspolitiske saker som debatten rundt hijab og privatskoler, fortsatte hun. Bjørnøy ble videre kritisert av Rolf Reikvam som mente at hijabdebatten og privatskoler ikke hadde noe med religion å gjøre, men han var enig med Bjørnøy om et manglende religionspolitisk standpunkt (www.vl.no 6.1.2012). Daværende partileder i SV Kristin Halvorsen og Heikki Holmås tok begge til orde etter at FrP kom med et forslag om å forby hijab i skolen, der både Halvorsen og Holmås vurderte å gå for et forbud mot hijab. 6. juni 2010 vedtok SV den integreringspolitiske plattformen som var et bevis på at partiet hadde en samlende politikk rundt religionspolitiske spørsmål. I denne plattformen støtter SV bruken av hijab i det offentlige (SVs integreringspolitiske plattform, 2010).

FrP har som et opposisjonsparti fått kritikk for til tider å være populistiske, og det har flere ganger stormet rundt både partiledere og stortingsrepresentanter som har utfordret grensene for konsensus. SV har de siste seks årene vært en del av en rød-grønn samarbeidsregjering der de på godt og vondt har både fått frem saker, men også svelget noen kameler. Et godt eksempel på at SV i enkelte tilfeller må gi etter for egne prinsipper i regjeringssamarbeidet er diskusjonen om kristne privatskoler som var oppe i Stortinget i mars 2012. I utgangspunktet

hadde kunnskapsminister Kristin Halvorsen avslått en søknad fra en kristen internatskole om å bygge ut med bakgrunn i at det var ledige plasser på andre skoler. Med press både fra KrFs Dagrun Eriksen og FrPs Bente Thorsen, som la frem en interpellasjon på dette i Stortinget, endret Halvorsen mening og åpnet opp for endring i vedtaket fra direktoratet der det blir lettere for bibelskoler å få støtte til eventuell utbygging. Ut ifra SVs partipolitikk er de klart imot all form for privatskoler, mens i dette tilfellet måtte Halvorsen vike fra press både innad i regjeringen og fra opposisjonen (www.vl.no 1.8.2012). Dette viser at partiene har to ulike utgangspunkt som et regjeringsparti og et opposisjonsparti.

5 Fremskrittspartiet – En analyse

I dette kapittelet skal jeg ta for meg FrPs religionspolitiske holdninger basert på informasjon innhentet fra intervjuer, partiprogram² og avisartikler. Jeg har delt analysen i to deler, der jeg i første del tar for meg partiprogrammet som består av prinsippprogram, handlingsprogram og asyl- og innvandringspolitisk hefte. Jeg vil i denne delen prøve å se på problematikken fra partiets stilling. Videre i andre del vil jeg ta for meg materiale fra intervjuene mine samt uttalelser i avisartikler. Dette for å vise politikernes syn på den samme problematikken. Jeg har strukturert analysematerialet inn i fire kategorier som til sammen omhandler store deler av religionspolitikken. Til slutt vil jeg oppsummere funnene mine og se på likheter og forskjeller mellom partipolitikken og intervjudeltakernes syn.

5.1 Partiprogram

Mitt materiale til analysen av FrPs partipolitikk består av prinsippprogram 2009-2013, arbeidsprogram 2009-2013 og FrPs asyl- og innvandringspolitiske program. FrPs partiprogram er delt opp i to deler, en prinsippdel og en handlingsdel. Prinsippprogrammet til FrP er et hefte på tolv sider som forklarer hvilken ideologi og hvilke verdier som ligger til grunn for partiets politikk. Handlingsprogrammet til FrP forteller leseren hva partiet ønsker å gjennomføre for den gjeldende perioden. Handlingsprogrammet er mer omfattende enn prinsippprogrammet og utgjør litt over 80 sider med partipolitikk. Jeg har valgt å ta med FrPs asyl- og innvandringspolitiske program som er et faktaark på tre sider som ramser opp FrPs ønsker med integreringspolitikken, der de også sammenligner sin egen politikk med den nåværende rød-grønne regjeringens og viser til hvorfor deres politikk er mer effektiv og gjennomførbar enn regjeringens nåværende integreringspolitikk.

I prinsippprogrammet beskriver FrP seg selv som et liberalistisk parti: «*Fremskrittspartiet er et liberalistisk folkeparti. Det bygger på Norges grunnlov, norsk og vestlig tradisjon og kulturarv, med basis i det kristne livssyn og humanistiske verdier.*» (Fremskrittspartiets prinsippprogram 2009-2013). I mitt arbeid med det innsamlede materiale har jeg fått et inntrykk av at nasjonalisme og den norske kulturen er viktig for partiet, og dette bekreftes

²Partiprogram omhandler Fremskrittspartiets handlingsprogram for 2009-2013, prinsippprogram for 2009-2013 og Fremskrittspartiets asyl- og innvandringspolitiske program. Når jeg videre henviser til partiprogram mener jeg disse som en helhet.

også i sitatet over. Det presiseres videre i prinsippprogrammet at FrP er et parti som er opptatt av individuell frihet og ansvar for enkeltmennesket. Ethvert menneske er unikt og er selv best egnet til å bestemme hva som er best for seg og sine. Det vil være umulig å finne en fellesskapsløsning som passer alle, mener FrP. Dette forutsetter at den enkelte i større grad tar ansvaret for seg selv og sine egne handlinger, da også konsekvensene av egne valg, både gode og dårlige (Fremskrittspartiets prinsippprogram 2009-2013). Dette er ideologiske prinsipper hentet fra FrP sitt prinsippprogram på deres nettsider, og viser en side av hvordan partiet ser på seg selv og politikken deres. Ved å analysere materialet mitt hentet både fra partiets egne programerklæringer, intervjuer med respektive politikere og en gjennomgang av avisartikler har jeg fått et inntrykk av et delt syn i partipolitikken, der den liberalistiske siden til FrP i noen sammenhenger må vike for andre holdninger, da spesielt innenfor innvandring og religionspolitikken. Dette vil jeg ta opp i den videre analysen.

5.1.1 Frihet

Ut ifra mine tolkninger vektlegger FrP i sin partipolitikk et liberalt verdigrunnlag og de friheter som springer ut fra dette. FrP hevder i sitt prinsippprogram at det fundamentale i deres samfunnssyn er troen og respekten for enkeltmenneskets egenart og retten til å bestemme over eget liv og økonomi: *«Sammen med familien og den private eiendomsretten er enkeltmennesket det grunnleggende i samfunnslivet»* (Fremskrittspartiets prinsippprogram 2009-2013). Dette er et liberalistisk syn, der det frie enkeltmennesket spiller en stor rolle for partiets politikk. Men hva innebærer denne friheten, og hvor stor fokus har den egentlig når det gjelder den utøvende politikken? FrP blander ideer fra liberalismen, der det frie mennesket står i fokus, sammen med konservative ideer der familien og eiendomsretten er viktige faktorer. Som tidligere vist bygger FrPs holdninger på tradisjoner bygget på en norsk kulturarv. Videre har familien stor betydning, og under avsnittet *«Valgfrihet for foreldre og likebehandling av barn»* i prinsippprogrammet viser de at friheten er begrenset på visse områder:

«Av hensyn til barnas rett til å kjenne, vokse opp med og få omsorg av sine fedre mener vi at lesbiske ikke skal kunne få kunstig befruktning. Kunstig befruktning skal forbeholdes heterofile par som lever i stabile parforhold, og som av helsemessige grunner har problemer med å få barn.» (Fremskrittspartiets prinsippprogram 2009-2013).

Hensynet til at regler, normer og verdier skal være felles for hele befolkningen går foran hensynet til særkrav hos enkeltgrupper, samtidig som den norske kulturarv, da underforstått med et kristent verdisyn, med familien i fokus stiller sterkt. Dette er ett eksempel på at partipolitikken til FrP er ideologisk splittet. På den ene siden fremstår FrP som liberalistisk, noe som henger igjen etter de rendyrkede liberalistene som i utgangspunktet dannet partiet på slutten av 70-tallet. Samtidig har partiet en høyreautoritær tendens, som tydeligst kommer til uttrykk i innvandrings- og integreringspolitikken, men som og vises innenfor den økende forkjærligheten for vårt velferdssamfunn, kristendommen og det nasjonale aspektet i samfunnet vårt (Hylland-Eriksen 2008:9). I sitt asyl- og innvandringspolitiske program skriver de:

«Fremskrittspartiet er opptatt av at alle borgere i Norge skal oppleve et fritt og åpent samfunn. Likeledes er FrP opptatt av at ingen skal forskjellsbehandles på bakgrunn av hudfarge, religionstilhørighet eller etnisk bakgrunn» (Faktaark om Fremskrittspartiets asyl- og innvandringspolitikk).

Det er irrelevant, ifølge partiprogrammet, hva slags etnisk bakgrunn den enkelte borger har. Med slagordet *For folk flest* går FrP i bresjen for en vid og populistisk politikk, der det frie mennesket står i fokus. Når man ser på partiets innvandringspolitiske standpunkt ser man en mye mer konkret politikk der innskrenkning av rettigheter til asylsøkere og gjennomføring av obligatoriske legeundersøkelser for alle barn i risikogrupper for å avdekke eller hindre kjønnslemlestelse er noen av eksemplene som blir foreslått som gode integreringstiltak (Faktaark om Fremskrittspartiets asyl- og innvandringspolitikk). Med det frie og likeverdige mennesket som utgangspunkt kan man her stille en rekke spørsmål ved enkelte av tiltakene FrP kommer med: hvem skal definere hvilke barn som er i risikogruppen eller ikke og er det en god integrering å innskrenke rettighetene til asylsøkere? Hege Storhaug hevder at innvandringspolitikken til FrP er preget av realisme der FrP er de eneste som ser at det politiske Norge ikke er ideelt slik det fungerer i dag (Storhaug 2008:165). Norge har et unikt velferdssystem og ved at Norge åpner opp for fri flyt av mennesker vil, ifølge FrP, velferdsstaten bukke under på sikt (ibid.). FrP gir i partiprogrammet sitt klart uttrykk for at de ønsker å stramme inn på asylpolitikken og at de mener den rød-grønne regjeringen fører en «snillistisk» og uansvarlig innvandringspolitikk (Faktaark om Fremskrittspartiets asyl- og innvandringspolitikk).

Selv om man i partiprogrammet til FrP får et inntrykk av at det frie mennesket basert på liberalismens verdier står i fokus, var debatten rundt religionsspørsmål heller vridd i en kulturorientert retning hos alle de sentrale politikerne jeg intervjuet. Det kunne virke som frykt for fremmedkultur og opphøyelse av vårt kristne kulturlandskap rådet. Dette finner man igjen i partiprogrammet til FrP der forslag til integreringstiltak går på tvers av sitt eget hovedprinsipp i innvandringspolitikken, nemlig full likebehandling mellom nordmenn og innvandrere og ingen særbehandling av enkeltgrupper. Man kan her spørre seg hvor det ellers så gjennomgående fokuset på frihet for enkeltmennesket har blitt av når FrP ønsker å plassere innvandrere i lukkede mottak eller når ikke-vestlige asylsøkere stigmatiseres og fryktes før de har kommet til landet. FrP motsier seg selv når de stigmatiserer en så stor gruppe, samtidig som de ønsker å få de samme menneskene integrert i det norske samfunnet.

5.1.2 Integrering

Integreringspolitikk er et viktig tema for FrP, og integrering er et eget undertema både i prinsippprogrammet og handlingsprogrammet for 2009-2013. Konkrete forslag for en vellykket integrering for FrP baserer seg på en strengere innvandringspolitikk der innvandrere vi allerede har i Norge skal integreres på en god måte før man tar inn flere: «*Norsk innvandringspolitikk må legges om, og må sørge for at innvandrere integreres i det norske samfunnet og respekterer de grunnleggende frihetsverdier Norge bygger på.*» (Fremskrittspartiets prinsippprogram for 2009-2012). I handlingsprogrammet for 2009-2012 står det «*En restriktiv innvandringspolitikk med aktiv integrering og tilpasning til norske samfunnsforhold vil forebygge motsetninger og konflikter.*» (Handlingsprogram for 2009-2012). Videre presiseres det at hensynet til integrering i enkelte tilfeller gis forrang i situasjoner der dette anses å komme i konflikt med hensynet til valgfrihet (Ibid.). Integrering fremstår altså som så viktig for FrP at det kan komme til å gå på bekostning av innvandreres valgfrihet. Et problematisk aspekt med begrepet integrering er at det er særdeles abstrakt. Når er man ferdig integrert? Og hva innebærer integrering av innvandrere for FrP? Partiprogrammet til FrP har ingen konkret løsning på dette, men legger noen kriterier til grunn for innvilgelse av norsk statsborgerskap:

«For å kunne bli norsk statsborger og for å få stemmerett bør det stilles krav om selvforsørgelsesevne, samfunnsforståelse og tilstrekkelige norskkunnskaper. Det må også stilles krav om minimum ti års botid, regnet fra tidspunktet for innvilgelse av søknad om

oppholdstillatelse. Hvis søker er gift med norsk borger, er kravet om botid minimum fem år.»
(Handlingsprogram 2009-2013).

Det å stille krav til innvandrere som bosetter seg i landet er en viktig del av FrPs integreringstaktikk. Krav som arbeidsdeltakelse, språkopplæring og respekt for norske lover er sentrale elementer i en vellykket integreringspolitikk. Videre presiseres det at likebehandling mellom nordmenn og innvandrere er avgjørende for å forebygge konflikter, noe som betyr at særegne ordninger for innvandrere må avvikles (ibid.). Ellers kommer Prinsippprogrammet og arbeidsprogrammet med lite konkrete tiltak for integreringen. I det asyl- og innvandringspolitiske faktaheftet er FrP derimot mye mer konkret. Her legges forslag om å stramme inn på asyl- og flyktningpolitikken frem, blant annet ved å ha lukkede asylmottak, 24-års grense for ekteskap ved familieinnvandring, og et forbud mot kirkeasyl. Dette er strenge forslag som er omdiskutert, og som igjen kan vise til FrPs frykt for et samfunn der de norske verdiene blir hvisket ut og der den norske identiteten svekkes (Faktaark om Fremskrittspartiets asyl- og innvandringspolitikk).

5.1.3 Identitet og kultur

Både når det gjelder materiale fra intervju, aviser og partiprogram, er mitt inntrykk at den norske kulturen er et viktig moment i politikken. FrP presiserer dette i sitt handlingsprogram for 2009-2013:

«Den norske kulturarven representerer store verdier både på land og på vann, og er med på å gi nasjonen og innbyggerne identitet og fellesskapsfølelse. Fremskrittspartiet ønsker å ivareta norsk kultur og kulturarv.» (Handlingsprogram 2009-2013).

FrPs identitet viser en klar nasjonalistisk holdning med fokus på å bevare det norske. Det er interessant å se identitetsbegrepet til FrP i lys av andre aspekter innenfor FrPs politikk, da spesielt i lys av integreringspolitikken, hvor FrP ser på en vellykket integrering ved at innvandrerne blir så norske som mulig og dermed også blir en del av den norske identiteten. Innvandrere som har fått oppholdstillatelse skal, for å få til en best mulig integrering, likestilles med nordmenn. Dette fører til at de blir en del av den norske kulturen og kulturarven. Ved å føre en streng innvandringspolitikk forsøker FrP å ivareta den norske kulturarven. Den norskeidentiteten er viktig for FrP, og dens eksistens er viktig for å opprettholde et tradisjonelt norsk samfunn. Ved å vise til en restriktiv politikk mot innvandring og ny kulturell stimulans fremstår FrP som en nasjonalistisk beskytter av den

norske kulturarven og identiteten, som kan sees opp mot en assimilerende og lite inkluderende politikk.

5.1.4 Det sekulære fellesrom

FrP presiserer i sitt prinsippprogram at alle parter vil være tjent med et skille mellom kirke og stat. Dette gjelder også den videre utviklingen av vår kulturelle arv. Under avsnittet «Kultur og idrett» i prinsippprogrammet definerer FrP hva de anser som den norske kulturen:

«Kultur er et vidt begrep som omfatter alt som kjennetegner nasjonen og folket. Den norske kulturen er resultatet av de valg og verdier en har samlet seg om, åndelige og materielle. Det er en viktig oppgave å verne om vår norske kulturarv.» (Fremskrittspartiets prinsippprogram 2009-2013).

Videre presiseres det hva slags verdier partiet er bygget på *«Norges grunnlov, norsk og vestlig tradisjon og kulturarv, med basis i det kristne livssyn og humanistiske verdier.»* (ibid.). FrP ser på det kristne livssyn, vestlige verdier og skille mellom religion og politikk som grunnleggende verdier i det norske samfunnet. FrP ønsker videre et skille mellom stat og kirke, og gikk i 2008 for grunnlovsendringen for et mer markant skille mellom kirke og stat, som ble vedtatt på Stortinget våren 2012. Partiet mener videre at alle trossamfunn skal være uavhengige (Handlingsprogram 2009-2013). Dette presiseres i prinsippprogrammet:

«Alle trossamfunn bør være uavhengige og selv råde over sin arbeidsform, organisasjon og forkynnelse, forutsatt at det ikke medfører krenkelse eller overgrep mot medmennesker eller oppfordring til handlinger som bryter med norsk lov og regelverk. Både samfunnet, kirken og staten er best tjent med et skille mellom kirke og stat, da en politisk styrt kirke mister sin nødvendige legitimitet.» (Fremskrittspartiets Prinsippprogram 2009.2013).

5.2 Intervjuer med politikere og uttalelser i media

Materialet jeg bruker i denne delen av analysen er hentet fra intervjuer fra fire sentrale politikere i FrP samt uttalelser FrP-politikere har kommet med i media og i andre forum, da spesielt i stortingsdebatter. Informantene mine består av innvandringspolitisk talsmann Morten Ørsal Johansen, tidligere innvandringspolitisk talsmann Per Willy Amundsen, Solveig Horne og tidligere partileder Carl I. Hagen. Videre har jeg valgt å slå funnene fra intervjuene mine sammen med funn fra uttalelser i media

5.2.1 Det sekulære fellesrom versus kristen kulturarv

Selv om kristendommen som et kulturelt symbol stiller sterkt i FrPs politikk, er partiet for et skille mellom kirke og stat. Stortingsrepresentant, og leder av kontroll og konstitusjonskomiteen, Anders Anundsen uttalte seg på vegne av FrP i stortingsdebatten 21. mai 2012 angående skille mellom kirke og stat. Anundsen presiserte at et skille mellom kirke og stat ikke betyr et skille fra vår kristne arv:

«For Fremskrittspartiet har det vært viktig at vi som nasjon ikke skal miste vårt kristne fotfeste gjennom disse endringene i Grunnloven. I det som nå blir ny § 2, befestes vår kristne og humanistiske arv som vårt verdigrunnlag. Grunnloven har ikke tidligere hatt noen verdiparagraf, og med denne endringen tydeliggjør Stortinget hvilke verdier vår videre samfunnsbygging faktisk tar utgangspunkt i.» (Anders Anundsen 21.5.2012 referat hentet fra www.stortinget.no).

Anundsen bruker begrepet verdi, og presiserer her at det er den kristne og humanistiske arv som er vårt verdigrunnlag, og at dette verdigrunnlaget stiller enda sterkere når statskirken går over til å bli en folkekirke: *«Båndene mellom stat og kirke skal løses, men båndene mellom kirke og folk skal styrkes, ble det sagt etter kirkeforliket. Det er i grunnen godt sagt.»* (ibid.). Anundsen fortsetter i sin tale å legge frem det positive i et skille mellom kirke og stat. Dette gjør han ved å løfte frem den kristne og humanistiske arv som grunnlag for den videre byggingen av landet sammen med grunnleggende prinsipper og premisser som demokrati, rettsstat og menneskerettigheter (ibid.).

Per-Willy Amundsen og Morten Ørsal Johansen sier i intervjuene at kristendommen er en fundamental del av vår kultur som har vært med på å forme oss som samfunn og sivilisasjon. Amundsen forklarer: *«Det er tanker fra oldtidens sivilisasjoner og kristendommens verdier som har gjort at vi har et så sivilisert samfunn som vi har.»* (Per-Willy Amundsen fra intervju). Vårt vestlige samfunn er en blanding av tanker fra oldtidens Athen sammenblandet med kristendommen, der det i senere tid har vokst frem demokratiske stater:

«Det er et helt spesielt klima i vesten som har gjort at det har vokst frem demokrati i hver stat, og kristendommen er en del av dette. Og det har en kulturell funksjon også, som er med på å definere oss og gi oss identitet.» (ibid.)

Videre presiserer han at den kristne kulturarven er det som definerer oss Norge har vært et kristent land i tusen år, og det er en fundamental del av vår kultur og selvforståelse, sier

Amundsen. Tanken om at kristendommen som religion har utviklet seg i takt med det siviliserte, vestlige samfunnet er ikke Amundsen alene om å ha. Ørsal-Johansen nevner også dette i mitt intervju med han:

«En av de store forskjellene mellom kristendom og Islam er at kristendommen har utviklet seg i takt med samfunnet, det har islam i mye mindre grad gjort. De henger igjen på et stadium som er sikkert tusen år eldre enn det vi gjør i den vestlige verden og det kristendommen gjør.»

(Morten Ørsal-Johansen fra intervju).

Kristendommen er, ifølge FrP, en viktig del av vår kultur og en stor del av vår norske identitet. Dette kommer også sterkt frem i media. Både stortingspolitikker Christian Tybring-Gjedde og Carl I. Hagen har ytret seg med innlegg og taler som har fått massiv oppmerksomhet og kritikk i ettertid. I kronikken «Drøm fra Disneyland» skrev Christian Tybring-Gjedde, i samarbeid med styremedlem i Oslo FrP Kent Andersen, en krass kritikk til Arbeiderpartiets nåværende innvandringspolitikk. I kronikken definerer de blant annet flerkultur som rotløshet satt i system, der «denne flerkulturen vil rive landet vårt i filler» (Tybring-Gjedde i Aftenposten 2010). Det er mye man kan ta tak i denne artikkelen, og kritikerne har også fått sitt spillerom i ettertid av publiseringen. Christian Tybring-Gjedde gikk selv ut i Aftenposten etter angrepet 22. juli 2011 og beklaget sin egen retorikk: «Jeg innrømmer at kronikken var i overkant krass og kategorisk, og at den ga lite rom for nyanser.» (Christian Tybring-Gjedde i Aftenposten 2011). Samtidig ønsket Tybring-Gjedde å få frem viktigheten av å ha en innvandringsdebatt. Han holdt fast ved det politiske innholdet i artikkelen, selv om han mente han kunne ha ordlagt seg annerledes (ibid.). Artikkelen er ikke det beste eksempelet når man skal se på FrP sine innvandringspolitiske holdninger i helhet. Artikkelen bruker en retorikk som er aggressiv og negativ, men som en del av debatten er dette et viktig innlegg. Forfatterne stiller blant annet spørsmålet om hva regjeringen mener er galt med norsk kultur siden de ikke verdsetter denne godt nok og vil erstatte den med flerkultur. Videre bruker forfatterne 17. mai som et eksempel på det norske, nasjonale samholdet og den norske kulturen, der fellesskapet med felles tradisjoner og felles verdigrunnlag blir fremhevet. Det interessante er hvordan Tybring-Gjedde og Andersen definerer norsk kultur. De legger vekt på at samfunnet er i endring og at dette er med på å utvanne den norske kulturen. Amundsen sammenligner også det å være norsk med 17.mai. Han påpeker at det er en viktig feiring av Grunnloven vår, der de fundamentale verdiene for samfunnet vårt ligger til grunn. Det er verdiene som definerer hvem vi er og de skal fortsette å definere oss. Videre påpeker han at alternativet til dette er at man i den flerkulturelle ånd skal

omdefinere disse verdiene, noe Amundsen ikke vil være med på (Amundsen i intervju 9.3.2012). En problematikk som går igjen hos FrPs religionskritikk, og da spesielt islamkritikk, er at de i mange sammenhenger generaliserer enkeltindivider inn i grupper. De skiller ikke mellom ekstreme fundamentalister og vanlige muslimske troende. I de siste årene har vi sett en større fremvekst av islamskritikk i den vestlige verden samtidig som islam blir tettere forankret i sin egen sosiale og kulturelle kontekst (Hagelund, 2003). Kristen-konservative har kommet med kritiske bemerkninger i forhold til islam som et fremmedelement i det norske samfunnet, og FrP er godt representert i denne kritikken. Dette vises tydelig i både intervjuer jeg har hatt, men også i aviser og andre medier. Et annet islamkritisk utspill som har fått stor oppmerksomhet var Hagens tale under Levende Ords sommerfestival i Bergen den 13. juli 2004. Her omtalte Hagen seg selv på vegne av nordmenn som «vi kristne» og stemplet islam som en voldelig kampreligion. Hagen snakket om kristendom som den rette religion, og roser de kristne grunnverdiene som Hagen «*skulle likt å se mer av i samfunnet*» (Carl I. Hagen 2004). Videre fremhevet han kristendommen som en religion som stiller høyere enn Islam, og trekker frem forskjeller som familieliv, kvinners rettigheter og indoktrineringer. Norge er bygget på kristne grunnverdier. Dette skal også gjelde de som kommer til vårt land, selv om de står for en annen religion, presiserte Hagen. Hagen ga massiv kritikk til Islam i talen, og han omtalte den milde Jesus som inkluderende og kjærlig gjennom å vise til bibelsitatet *La de små barn komme til meg*, mens han videre påpekte at krigeren Muhammed ikke kunne sagt det samme, og hvis det «*I tilfellet skulle ha vært det samme, ville det være: La de små barn komme til meg slik at jeg kan utnytte dem i min kamp for å islamisere verden.*» (ibid.) Dette utsagnet fikk ikke stå uimotsagt, og de fleste kristne ledere og samtlige andre politiske partier tok i ettertid motstand fra Hagens utspill (Leirvik, 2005). Hagens tale til Levende Ord sier mye om religionspolitikken til FrP, og i mitt intervju med Hagen spiller han på mange av de samme argumentene i dag som han gjorde i 2004. Det er fortsatt viktig for Hagen at samfunnet ikke skal tilpasse seg etter nye tradisjoner og skikker som har kommet til Norge i senere tid. «*Det er derimot våre nye landsmenn som bør tilpasse seg etter våre norske tradisjoner, og ikke omvendt*» (Hagen i intervju). Hagen presiserer viktigheten av et skille mellom den private religionsutøvelse og samfunnets verdier, som han definerer som de verdier som har vokst frem på det 20. århundre med individets frihet og egne rettigheter i fokus. Han fremhever disse verdiene som videreutviklet fra et usivilisert til et sivilisert samfunn, og at vi i dagens samfunn fortsatt ønsker å bygge på disse. Han påpeker videre at vi ved innvandring får mennesker til landet som ikke har vært gjennom

den samme utviklingen som vårt vestlige samfunn har, og dette fører til en rekke motsetninger. Da er det viktig, mener Hagen, at man har en del felles grunnverdier som alle i Norge skal rette seg etter. Disse grunnverdiene definerer Hagen som verdier vi verdsetter i vårt vestlige samfunn, der tvangsekteskap er ulovlig og der andre lover enn de norske lovene nedsatt av Stortinget, som Sharialover, er forbudt. Hagen er sterkt kritisk til forskjeller innenfor skoleverket, der han som forkjemper av en sekulær stat er for at alle i skolen retter seg etter de samme retningslinjene. Blant annet nevner han at gymnastikk for alle i samme rom er en selvfølge uansett kjønn eller bakgrunn. Hagen kjører en streng linje, der alle barn skal behandles likt og der reglene for dette går foran foreldrenes behov for å beskytte barnet sitt.

«Vi aksepterer ikke at foreldrene mener at barnet skal behandles på den eller den måten, du har valgt å komme til Norge og bli norsk statsborger, da retter du deg etter de allmenne regler vi har.» (Carl I. Hagen i intervju).

Selv om Hagen er klar i sin tale når han appellerer til det sekulære fellesrom og likhetsprinsippet i den norske skolen, snakker han varmt om den kristne privatskole. Samtidig er FrP imot muslimske privatskoler. Hagen argumenterer for dette ved å vise til problematikken rundt integrering av muslimske barn inn i det norske fellesskapet, der Hagen mener at muslimske skoler hindrer denne integreringen. Han viser til at de som går på kristelig gymnas eller steinerskole ikke har hatt noen problemer med integreringen, mens man ved å godkjenne muslimske skoler vil få parallelle samfunn som ikke er ønskelig. Hagen får støtte i partiprogrammet, der det i heftet om FrPs asyl- og innvandringspolitikk står helt klart at FrP ikke ønsker parallelle samfunn, samtidig som de er positive til private skoler så lenge de tilfredsstillt kravene til integrering (Hagen i intervju, faktahefte om FrPs innvandrings- og integreringspolitikk). Morten Ørsal Johansen er tilhenger av friskoler, men også han er kritisk til muslimske skoler, da han mener at islam er en religion som gir store utfordringer for et moderne samfunn:

«Det er kristendommen som er grunnlaget for det norske samfunnet. Det er gjennom kristendommen vi har utviklet toleranse, likeverd og et lovverk. Det er ingen tvil om at vårt samfunn er bygget opp på en kristen kulturarv, kristendommen har vært en grunnmur i oppbyggingen av samfunnet vårt. Den kristne kulturarven er viktig å ivareta fordi det er den som er grunnlaget for det norske samfunnet rett og slett. Jeg er ikke kristen, og allikevel så mener jeg dette.» (Ørsal Johansen i intervju).

Igjen kommer argumentet med at kristendommen har utviklet seg i takt med det vestlige samfunnet, der islam som religion ligger etter. Ørsal Johansen er skeptisk til den muslimske tankegangen der koranen styrer levesettet, og han mener at det da er fare for at det blir religionen som styrer samfunnet og ikke samfunnet som styrer religionen, noe som går imot de demokratiske holdningene (Ørsal Johansen i intervju) Stortingspolitiker Solveig Horne er mer liberal enn sine partikolleger når det gjelder tankegangen rundt privatskoler. Hun mener partipolitikken er delt på dette området, og at både religionsfriheten og likestilling av skolene er viktige faktorer. *«Og når vi godkjenner kristne skoler så burde vi ha godkjent muslimske skoler også, hvis man fyller opplæringsloven selvfølgelig.»* (Horne i intervju). Hun presiserer samtidig at mange muslimske skoler ikke klarer å oppfylle kravene til opplæringsloven, og derfor setter man integrering som en viktigere faktor foran muligheten for private muslimske skoler. Horne personlig er imot privatskoler og mener det er viktig for barnet å få kunnskap til forskjellige kulturer og religioner. Dette får de ikke ved å gå på en skole der man bare går med sine egne fra sitt eget miljø, sier hun. Dette gjelder både kristne og muslimske skoler. Når det gjelder muslimske privatskoler mener Horne at disse barna har behov for å bli kjent med norsk kultur og trenger dette for å få en god integrering. Hun tilføyer videre at dette også gjelder norske barn som har behov for å bli kjent med andre kulturer. Ifølge Horne er dette et godt ledd i integreringen og et godt argument på hvorfor man ikke bør ha muslimske privatskoler.

«Vi har hatt en debatt innad i partiet der vi har diskutert hvorfor vi skal godkjenne kristne privatskoler når vi ikke godkjenner muslimske, men det har ikke vært et ønske fra partiets side å godkjenne muslimske skoler fordi man er redde for at dette skal hindre integrering, og at de barna får en bedre integrering hvis de går på norske skoler.» (Horne i intervju).

Integreringshensynet går foran likebehandling av skolene. Horne nevner i denne sammenheng også kontantstøtten, der FrP har vedtatt at innvandrere fra ikke-vestlige land ikke får kontantstøtte, mens familier fra Norge får. Dette er, ifølge Horne, for å forhindre at familier holder ungene sine hjemme for å få kontantstøtte (Intervju med Horne). Dette er et paradoks i forhold til avsnitt 5.1.1, der jeg tar for meg frihetsperspektivet i FrPs politikk. Verdier som frihet, likeverd, toleranse og likestilling gjelder bare innenfor visse rammer. Her ser det igjen ut som viktigheten av frihet for enkeltmennesket til selv å velge, faller igjennom i enkelte deler av partipolitikken.

5.2.2 Snikislamisering eller religionsfrihet?

Liberalismen kommer tydelig frem i verdispørsmål. Dette ser man ved at anti-liberale holdninger og verdier som begrenser eller frarøver individets frihet blir avvist, der islam definert som et totalitær, kollektivistisk tankegods blir trukket frem som eksempel på slike holdninger (Storhaug, 2008). Siv Jensen fikk stor oppmerksomhet da hun under åpningstalen på landsmøte i 2009 påstod at det foregikk en «snikislamisering» av samfunnet vårt. Med bakgrunn i hijabdebatten og krav fra islamske grupper om egen undervisning og om egen mat i norske fengsler, så hun faremomenter i utviklingen av samfunnet vårt. «*Hvis FrP får fornye Norge, er det norsk lov og norsk styresett som skal gjelde. Vi vil ikke tillate særkrav for noen enkeltgrupper*» (Siv Jensen i Dagbladet 2009) uttalte hun på landsmøte, og begrunnet videre argumentene sine med en rapport fra den svenske forsvarshøyskolen der bydelen Rosengård i Malmö blir trukket frem som et sted der svenske ekstremister får herje fritt. Jensen selv mente at man kunne se en utvikling i Oslo som lignet den tilstanden man så i Malmö. Denne uttalelsen fikk ikke stå uimotsagt, og spesielt rapporten Jensen brukte som hovedkilde til uttalelsen ble kritisert. Denne rapporten ble debattert grundig i Sverige, og har blitt kritisert særlig av religionssosiologen Mattias Gardell ved Lunds Universitet (Gardell 2009). Et sentralt argument rettet mot rapporten peker på at det ikke er mulig å lese av teksten hvordan forfatterne har kommet fram til sine konklusjoner, og Gardell hevder at rapporten ikke er etterprøvbart. Man kan få et inntrykk av at Jensen med denne rapporten prøver å danne et feilaktig bilde av islamister som forsøker å tvinge frem sin religiøse agenda gjennom privatskoler, og hvor deres agenter i politikken prøver å lure igjennom hijabbruk på offentlige arbeidsplasser. Jensens beskrivelse av en bydel hvor svensk lov er erstattet med sharia og hvor politiet jages på dør er ifølge Gardell ikke riktig, og har heller ikke fotfeste i den kritiserte rapporten (Gardell 26.2.2009 hentet fra www.svd.se, Jensen 21.2.2009 hentet fra www.dagbladet.no).

Debatten rundt snikislamisering har i avisene blitt sammenlignet med Carl I. Hagens valgkamputspill i 1987, der han reiste rundt og leste opp et brev han hadde fått fra Mustafa. Mustafa hevdet at den sanne tro, altså islam, ville seire i Norge, og Hagen brukte brevet fra Mustafa som det endelige beviset på at muslimenes plan var å overta Norge. Etter hvert kom det frem at dette brevet var falsum og Hagen ble kritisert for å bruke dette brevet for å spille på fremmedfrykt og for å sanke stemmer ved valget. Selv om brevet viste seg å være falsk, og det i realiteten ikke var noen fare for at muslimene skulle overta Norge, gjorde FrP sitt beste

valg noensinne og gikk opp fra 5 prosent til 10 prosent valgoppslutning (Hagelund, 1999:15). Mange avisartikler spør seg her om dette viser at FrP er et useriøst parti eller om det rett og slett er et spill om velgerne? Hagelund påpeker i sin bok, *Kampen om anstendigheten*, at FrP tjener på at innvandring kommer på den politiske dagsorden, til tross for at oppmerksomheten er negativ og kritikken massiv fra både politiske motstandere og kommentatorer i media. Bernt Aardal og Henry Valen påviste i sin bok *Konflikt og Opinion* at det er en sterk understrøm av fremmedfiendtlighet i den norske befolkningen, og at visse partier som setter denne saken i fokus kan tjene på dette i gitte situasjoner (Hagelund, 1999:15, Aardal og Valen hentet fra Hagelund, 1999:15). Jensen mener selv at hun med begrepet snikislamisering prøver å sette ord på hva som skjer når samfunnet glemmer seg selv og dermed gir etter for andre minoriteters krav om delt svømmeundervisning eller bruk av hijab i offentlige stillinger. Hun hevder også at snikislamisering har utviklet seg fra 2009 frem til i dag, nå handler det ikke lenger om hijab i politiet eller halal-mat i fengsel, «*men en utfordring hele verden står ovenfor i forhold til radikal islamisme som er en politisk ideologi preget av vold og hat*» (Jensen hentet fra Klassekampen 26.2.2009). Videre presiserer hun at hun vil trekke et kraftig skille mellom religionen islam og den antidemokratiske radikale islamismen som hun vil kjempe imot.

Hagen presiserer at han mener at alle religioner skal stille likt, men at vi med en gang vi sier ja til særbehandling av islam og koranen av respekt for religionsfrihet og religionsutøvelse, tilpasser det norske samfunnet til islam. Hagen definerer religionsfriheten med frihet til selv å velge hva man tror på, og påpeker samtidig at denne friheten ikke er anerkjent av islam som han mener ikke praktiserer religionsfrihet. Man har selv rett til å velge et religiøst fellesskap sammen med trosfrender og utøve de ritualer som skjer innenfor den private sfære så lenge de forholder seg til de norske lover. Hagen respekterer at kvinner og menn må sitte i hvert sitt rom i moskeen, men utenfor moskeen driver man ikke med religionsutøvelse, så da gjelder norsk lov (Carl I. Hagen i intervju).

5.2.3 Identitet

Som vist har, ifølge Siv Jensen, termen snikislamisering gått fra særkrav fra enkeltgrupper til en voldelig politisk ideologi. Det interessante her er hvordan FrP definerer den radikale islamismen. Er man radikal muslim hvis man ønsker å bruke hijab i det offentlige eller mener at man bør få servert halalmat i fengsel? Eller er dette enkle rettigheter man bør forvente i et

moderne Norge? Innvandringspolitisk talsmann i FrP Morten Ørsal-Johansen er åpen for at alle kan ha den religionen de selv vil. Likevel ser han en del utfordringer med enkelte religioner, da spesielt islam, som han mener har et samfunnssyn som er helt annerledes enn det vi har i vesten. Dette begrunner han med å se på vesten som et mer utviklet samfunn der menneskerettigheter og likhetsprinsipper har blitt videreutviklet og overholdt ved hjelp av lovverk:

«Når du i et samfunn har utviklet både en religion og en kultur som baserer seg på likhetsprinsippet og menneskerettigheter, og det å kunne si og gjøre stort sett det du vil innenfor et lovverk, og det da kommer en religion som sier at det og det kan du ikke gjøre, da begynner jeg å steile med en gang. Når man sier at kvinner ikke er verdt like mye som menn da blir det helt feil for meg. En religion som sier det har jeg liten respekt for.» (Morten Ørsal-Johansen i intervju 09.03.2012).

Ørsal-Johansen presiserer at ekstreme utøvere av religion er farlige uansett hvilken religion, men at islam er spesiell fordi de ønsker å spre sitt budskap på en barbarisk måte der bruken av tvang og voldelige midler er en del av taktikken. Et eksempel Ørsal-Johansen bruker er Arfan Qadeer Bhatti sine utspill og demonstrasjoner i Norge. Videre hevder han at Bhatti ikke er alene om denne ekstremismen:

«Ta demonstrasjonen som var utenfor Stortinget, hvis en del ledere ikke hadde funnet det klokt å advare mot dette tror jeg det hadde vært ganske mange folk utpå der, men en del islamske ledere gikk ut og advarte mot at dette ikke var lurt å støtte opp om. En del av de mente det, men jeg er ikke så sikker på at alle mente det. Det er formålstjenlig at de gikk ut å gjorde det, men om de mente det er en annen sak. Jeg tror det var et taktisk spill ifra enkelte» (Morten Ørsal-Johansen i intervju 09.03.2012).

Ørsal-Johansen definerer snikislamisering som «det å innføre islam bakveien», der han setter spørsmålsteget ved troverdigheten ved mange av særkravene samfunnet vårt står ovenfor. Hvis man forlanger Halal-mat i fengslene fordi man på bakgrunn av religiøs overbevisning ikke kan spise vanlig mat, så er det et paradoks at man i utgangspunktet har gått imot religionen sin ved å havne i fengsel, sier han. Videre presiserer han at det ikke lenger er snakk om en snikislamisering, men en åpen islamisering der man er klar over at ting skjer. Han mener det er bekymringsverdig at man er bevisst på denne utviklingen, og at det allikevel ikke blir satt i gang noen tiltak for å stoppe dette. Han ser for seg et verste scenario der alle forbudene og påbudene som islam har vil kunne bli en del av det norske samfunnet, der muslimer til slutt

vil kunne få flertall i bydelsutvalget og i bystyret. Han mener at dette ikke vil gagne det norske samfunnet fordi disse ikke er norske statsborgere, men innbyggere i Norge. Ørsal Johansen beskriver en norsk statsborger som en som har forkastet fortiden sin og som har sin lojalitet fullt og helt hos det norske samfunnet. FrP vektlegger det norske statsborgerskapet i mye høyere grad enn noen andre land, nettopp fordi dette for FrP symboliserer den viktigste bærer for rettigheter og plikter. Derfor skal enhver som bosetter seg i Norge gjøre seg fortjent til å oppnå statsborgerskap, samtidig som FrP også ønsker å stramme inn på mulighetene for å oppnå norsk statsborgerskap ved å stille flere krav til søkeren. Ørsal-Johansen poengterer at det ikke er en rettighet å få være norsk statsborger, det er noe man får ved å opparbeide seg tillit (Storhaug, 2008:166, Ørsal Johansen i intervju).

Selv om Ørsal-Johansen fremstår som motstander av radikal islam presiserer han, i likhet med Siv Jensen, at han ikke ser noen utfordringer rundt muslimer som praktiserer islam på samme måte som andre praktiserer kristendommen. Som et eksempel nevner han naboen sin som er muslim, men som går i kirken på julekvelden og er en sterk motstander av Sharia. Naboen har tilpasset seg de norske normene og kulturen, og har en tilnærming til sin egen religion og det norske samfunnet som gjør at Ørsal-Johansen tenker på han som en godt integrert person:

«Og derfor sier jeg at vi ikke kan begynne å forby religioner fordi vi ikke liker de. Du kan ikke forby ting fordi du ikke liker det, men du kan forby ting hvis det går på tvers av det lovverket som fungerer i det landet du er, og hvis du går helt på tvers av den basiskulturen som er i landet» (Morten Ørsal-Johansen i intervju).

På spørsmål om det er greit å praktisere islam så lenge man ikke er ekstremist trekker Ørsal-Johansen frem viktigheten av religionsfriheten i Norge, men stiller krav til grensesetting og begrensning av religiøs utøvelse når det går på tvers av norsk lov, noe han mener både hijab og niqab gjør.

Tidligere innvandringspolitisk talsmann i FrP, Per-Willy Amundsen, går lenger i tolkningen av «snikislamisering» og mener at det ikke lenger er snik, men en reell islamisering. Hans definisjon av islamisering er at samfunnet endrer kjøreregler for å tilpasse seg en bestemt religion, noe han mener er spesielt for et samfunn som i utgangspunktet bestreber seg mot et sekulært fellesrom der alle religioner skal stille likt. På spørsmål om alle religioner stiller likt svarer han at alle religioner ikke stiller likt i hans øyne, dette fordi han mener at kristendommen fører med et budskap som han setter høyere enn andre religioner. Selv om han presiserer at alle religioner stiller likt i den forstand at man har religionsfrihet, og at hans

personlige mening ikke gir han rett til å si at ikke andre kan praktisere sin religion, fortsetter han med å fremme kristendommen når jeg videre i intervjuet kommer inn på det å skille mellom religion i det private og offentlige. Han mener at kristendommen har et skille iboende i seg som gjør det lettere å skille religion fra det verdslige samfunn, og at det da er lettere å skape et sekulært fellesrom i et kristent samfunn enn i et muslimsk samfunn. Amundsen begrunner dette videre med fortellinger i Det nye testamentet, der han trekker frem fortellinger fra Jesu sitt liv der han mener det er klare skiller mellom Guds rike og riket her på jorda. Dette bruker han som argument for at kristendommen har gjort det lettere for oss i vesten å skille religion fra det offentlige, noe han mener muslimske land har vanskeligheter med. På spørsmål videre om FrP ønsker et skille mellom privat og offentlig religionsutøvelse påpeker han at FrP ønsker et skille mellom stat og kirke, noe som for øvrig i senere tid også har blitt vedtatt på Stortinget, men han åpner opp for mulighetene til å bruke symbol «*da dette er en del av vår kultur, selv om det nødvendigvis ikke henger noe religiøst i det*» (Amundsen i intervju). Jeg forstår Amundsen her som om han åpner opp for en kristen symbolbruk i det offentlige der man legger større vekt på det kulturelle enn det religiøse aspektet. Amundsen går hardt ut mot annen symbolbruk, blant annet hijab, der han definerer dette som et plagg han ikke ønsker i offentlig sammenheng. Selv om han presiserer for meg at religionsfriheten stiller høyt, kommer det kristne aspektet i politikken til stadighet tilbake, på tross av hans eget argument om at kristne stater enklere kan føre et skille mellom religion og stat.

5.2.4 Integrering

Innvandringspolitisk talsmann i FrP, Morten Ørsal Johansen slår fast at FrP har en streng, men rettferdig innvandringspolitikk der man i første omgang må konsentrere seg om å legge til rette for de som allerede er her før man tar imot flere (Ørsal Johansen i www.gd.no). FrP er et parti der det norske statsborgerskapet stiller høyt. Selv om det ikke står noe sted kan man se på viktigheten av dette opp mot en integreringsprosess der det å bli norsk blir fullbyrdet ved å oppnå norsk statsborgerskap. På spørsmål fra meg om man ikke er norsk hvis man ikke har norsk statsborgerskap svarer Ørsal Johansen at det er en del krav man må sette for at man kan kunne kalle seg norsk, blant annet må man ta en kunnskapstest, en må kunne språket og vise at man er interessert i det norske samfunnet. Ørsal Johansen er kritisk til særbehandling, og mener at det finnes store grupper i Norge som ikke ønsker å integrere seg, på bakgrunn av at de ikke ønsker å følge norske skikker. Her kommer han med et eksempel der man ikke ønsker å gå i uniform på arbeidsplassen. Han mener også at språket er en viktig del av integreringen -

hvis man flytter til et nytt land bør man lære seg språket. Ørsal Johansen etterlyser åpenhet i samfunnet, da spesielt innad i innvandrersamfunnene, der man må ta menneskerettigheter, ytringsfrihet og likestilling på alvor. Det virker som om det viktigste for Ørsal Johansen er at man erkjenner at man er interessert i å bli en deltaker i det norske samfunnet i stedet for å delta i sitt eget lille samfunn. (Ørsal Johansen i intervju, Ørsal Johansen i www.gd.no 12.02.2012).

Amundsen presiserer at en effektiv og god integreringspolitikk er en vanskelig nøtt å knekke, og mener at det viktigste tiltaket for å få en bedre integrering er å begrense innvandringen. Amundsen trekker frem eksempelet Vinje i Telemark der man har klart å få til en vellykket integrering av somaliere. Løsningen på dette, mener Amundsen, er antall innvandrere i forhold til befolkningstall. Bor man på mindre plasser er det lettere å komme inn i samfunnet uten å forholde seg til parallelle samfunn, som man ofte må i de større byene der befolkningsgruppen er større. Amundsen mener at innvandrerne selv må gjøre en jobb for å tilpasse seg, der man må forholde seg og godta de norske og vestlige verdiene som vårt siviliserte samfunn følger. Religionsdialog er Amundsen sterkt imot, og han beskriver religionsdialog på et statlig plan som en stor feil. Amundsen mener at med en gang man begynner med dialogarbeid anerkjenner man innvandrergreper som religiøse grupper, der man ser menneskelige individer gjennom religion. Svakheten med dialog, mener Amundsen, er at imamer prater på vegne av innvandrere og ikke alle disse er like religiøse:

«Og mange muslimer som har kommet til Norge er faktisk reelle flyktninger som har rømt fra gærne regimer, ta eksempel en flyktning fra Iran som har rømt fra et presteskap og kommer til Norge der en Imam skal prate på deres vegne, kanskje til og med en konservativ imam. Vi har valgt som samfunn å opphøye religionen deres til noe større enn det er og definerer oss som religiøse mennesker. Det er nesten et overgrep, hvis man skal ta det litt på spissen. Det er misforstått, der man gjør seg selv og de som ikke ønsker å blir representert av en imam, en bjørnetjeneste.» (Amundsen i intervju).

Amundsen argumenterer videre at man ved å føre dialog pakker inn motsetningene, og det er ved de sterke meningsbrytningene at samfunnet vårt utvikler seg. Har du å gjøre med en islamist som er radikal skal du ikke «godprate» med han, han skal man konfrontere. Amundsen presiserer at også han mener det finnes varierende tilnærminger til religion innenfor islam, men hevder at det er et faktum at langt flere i den muslimske verden er fundamentalistiske, selv om også mange muslimer er godt integrert.

«Så lenge mennesker som kommer fra andre himmelstrøk kommer hit og blir integrert og tar til seg våre verdier og gjør de til sine verdier, da er ikke dette et problem. Problemet er dersom en stadig større andel av denne befolkningen definerer seg på utsiden av våre fundamentale verdier.» (Amundsen i intervju).

For at dette ikke skal skje foreslår Amundsen tiltak som maksgrense for innvandring der den øvrige grensen for innvandring blir definert. En innvandringspause er en bra ting slik at vi i stedet kan konsentrere oss om de som allerede er i landet vårt, sier Amundsen (Amundsen i intervju, Amundsen i www.aftenposten.no 16.12.2012).

5.3 Oppsummering

Mitt inntrykk både fra intervjuer, media og partiprogram er at FrP er et liberalistisk parti som setter friheten til enkeltmennesket høyt. Denne liberalismen passer inn i tanken rundt Rawls frihetsprinsipp, der frihet og sikkerhet for egen person står i fokus. Samtidig henger ikke dette sammen med hvordan FrP ser på innvandringspolitikken og religionens innflytelse på det norske samfunnet. FrP står frem som et nasjonalistisk parti der det å være norsk er viktig. Dette kommer tydelig frem i mine intervjuer, der samtlige av informantene mine understreker verdien av en norsk kultur. I partiprogrammet er dette også viktig, men betydningen av den kristne arven er ikke spesifisert så tydelig. Man får inntrykket av at den nasjonalismen FrP fører er på bakgrunn av en frykt for å miste den norske identiteten og det verdigrunnlaget vårt norske samfunn er bygget på. Det er det kulturelle aspektet, og ikke det religiøse som er viktig for FrP. Dette kan sees opp mot et sekulariseringsparadigme der begrepet «Belonging without believing» uttrykker en kristendom der troen ikke lenger er det viktigste (Casanova, 2004:1). I følge Leirvik fører nye religiøse impulser med seg en bevisstgjøring av vår egen kulturarv der folk søker sine religiøse og kulturelle røtter (Leirvik, 1996:37). FrP fører en streng innvandringspolitikk med en assimileringstanke der alle skal gjøres så norske som mulig og tilpasses det norske samfunnet. Friheten for enkeltmennesket kommer veldig godt frem i partiprogrammene, men denne friheten er ikke så synlig i intervjuer og i media. Her kommer heller den styrende politikken frem, der man får se de konkrete tiltakene som må gjøres. Dette fører til at tanken om enkeltmennesket faller bort på bekostning av politiske tiltak.

Politikken viser til frihet for alle så lenge man følger norske regler og normer, og oppfører seg så norsk som mulig. Da får man, ifølge FrP, en god integrering som gagnar den norske kulturen og identiteten. Et paradoks her er at FrP i andre sammenhenger vurderer norsk lov

som et hinder for enkeltindividets frihet. Ut ifra handlingsprogrammet viser FrP en klar politikk på å innskrenke statens makt. Dette skal gjennomføres ved å redusere skatter og avgifter. Dette viser at makt og økonomi henger tett sammen med frihetsforståelsen til FrP der denne forståelsen i enkelte tilfeller må vike av hensyn til integreringen (Handlingsprogram 2009-2013). Frihetsprinsippet til Rawls passer inn i det liberale FrP, der enkeltmennesket settes i fokus. Rawls sine senere teoretiske perspektiver tar imidlertid utgangspunkt i pluralismen faktum som et permanent trekk ved det moderne samfunn. Med dette mener Rawls at et moderne samfunn kjennetegnes av et flerkulturelt mangfold der den tidligere liberalismen Rawls argumenterte for nå er i endring. I et flerkulturelt samfunn fungerer det ikke lenger å se på liberalisme som et overordnet moralsyn. Å begrunne et samfunnssyn ut ifra en bestemt doktrine vil ikke lenger fungere, mener Rawls. En liberalisme tilpasset et samfunn preget av kulturelt mangfold må isteden vise toleranse overfor ikke-liberale grupper (Rawls, 1993:49). Det pluralistiske samfunnet som Rawls anerkjenner går imot FrPs konservative holdninger, der det å være norsk settes i system. FrP begrunner frihetsprinsippet ut ifra en bestemt doktrine der man tillater frihet innenfor visse rammer. Det holder ikke bare å føle seg norsk, man må også gå gjennom tester for å bevise at man vil, og flere tiltak mot en bedre integrering blir lagt frem. Dette kommer spesielt frem i mine samtaler med politikere og i utspill i media, men også i partiprogrammet. Disse tiltakene kan sees på som drastiske og kontroversielle, som også egger til debatt. Man kan blant annet nevne Christian Tybring-Gjeddes uttalelse i VG 25. mars 2010 der han foreslår at muslimske skoleelever en dag i året skal bære David-stjerner for å markere utryddelsen av jødene, uten å vise forståelse for at det kan være problematisk for muslimer å iføre seg en annen religions symboler (Tybring-Gjedde hentet fra www.dagsavisen.no 1.2.2012). Med en slik retorikk kan det bli vanskelig å få til en reell innvandringsdebatt med FrP som avsender da de ikke virker like seriøse og gjennomtenkte i sin partipolitikk. Debatten rundt religion i offentligheten er en prinsipiell og viktig debatt. Verdier kan noen ganger bli et ullent begrep, og debattene kan oppleves som fremmed fra hverdagen. Vi er alle bærere av kultur og tradisjoner, og det kan være vanskelig å definere et nøytralt rom på dette området. Når vi drøfter hvilke verdier vi som samfunn skal bygge på er det viktig å ha et langsiktig perspektiv. Vi lever i et samfunn i konstant endring, der det som tidligere var det tradisjonelle kristne Norge er forandret. Nå har vi fått et flerkulturelt fellesskap å forholde oss til. Det er ulike syn på hvordan man ønsker å møte disse utfordringene og hvordan man i Norge med vår historie skal møte fremtiden og denne debatten er FrP i høy grad med på å forme.

6 Sosialistisk Venstreparti – en analyse

I dette kapittelet vil jeg analysere de religionspolitiske holdningene til SV. Jeg har, i likhet med analysen til FrP i kapittel 5, delt analysen opp i to deler. For å vise partiets stilling til denne problematikken tar jeg først for meg partiprogrammet i form av arbeidsprogram, prinsippprogram og integreringspolitisk plattform. Deretter ser jeg på materialet fra intervjuene og media for å vise politikernes syn på religionsproblematikken. Til slutt vil jeg legge frem et oppsummerende avsnitt der jeg viser til de viktigste funnene i analysen og sammenligner dette på tvers av det innsamlede materialet. Jeg har også her, i likhet med analysekapittelet om FrP, delt opp i tematiske underkategorier etter de indikatorene som ble berørt. Dette for å vise en variasjon i hvilke tema som fremstod som sentrale i de forskjellige delene av empirien.

6.1 Partiprogram

Materialet jeg bruker i analysen består av SVs Prinsippprogram, Arbeidsprogram for 2009-2013 og SVs integreringspolitiske plattform. Prinsippprogrammet ble vedtatt på landsmøte 27. mars 2011 og er et hefte på 24 sider som forsøker å forklare SVs ideologi og grunnsyn. SV er opptatt av å dele godene vi har for å oppnå en rettferdig verden. Dette kommer tydelig frem i prinsippprogrammet som fokuserer på en ny samfunnsorganisering. Dette må til for å kunne løse de store problemene og sikre alle mennesker frihet og like muligheter. I prinsippprogrammet mobiliserer SV til innsats for fem store hovedoppgaver. Disse satsningsområdene er en økologisk bærekraftig økonomi, et Norge som deler godene, en gjennomgripende demokratisering som sikrer frihet for alle, full kvinnefrigjøring og global rettferdighet. Jeg har valgt å fokusere på de delene i prinsippprogrammet som tar for seg innvandringsproblematikk, religionsspørsmål og religionens rolle i det offentlige.

Arbeidsprogrammet ble vedtatt på SVs landsstyremøte i Bergen i mars 2009, og forteller leseren hva partiet ønsker å gjennomføre politisk for den gjeldende perioden.

Arbeidsprogrammet er styrende for SVs arbeid og ikke minst for politikken som kommer til uttrykk på Stortinget. Arbeidsprogrammet er langt mer omfattende enn prinsippprogrammet, og består av litt over 100 sider med partipolitikk fordelt på 12 kapitler. Jeg har valgt meg ut kapitlene som er relevante for min analyse.

Den integreringspolitiske plattformen til SV ble vedtatt av SVs landsstyre 6. juni 2010. Denne plattformen er en avhandling på 17 sider som viser til SVs integreringspolitikk og til konkrete tiltak for å få til best mulig løsninger på innvandringsproblematikken. Hovedbudskapet i SVs plattform er en visjon om et tredje standpunkt i integreringsdebatten. Dette tredje standpunktet er en mellomting mellom de to motstridende syn som SV mener har dominert integreringsdebatten. På den ene siden mener man at minoritetene skal bli mest mulig lik majoriteten og legge vekk sin egen identitet. På den andre siden har man standpunktet om at forskjellige kulturer i et samfunn skal få dyrke sine egne særpreg og ha sine egne verdier på bekostning av fellesskapet. Det tredje standpunktet, som er SVs politikk, går ut på å definere samfunnet ut ifra et sett med felles verdier, rettigheter og plikter som ligger til grunn, der det er rom for forskjellige levemåter, kulturer og religion. SVs integreringspolitiske plattform viser til at SV nå står frem med en samlet politikk der de har valgt side i sentrale spørsmål rundt religion som de tidligere ikke hadde noen konkret politikk (SVs integreringspolitiske plattform 2010:1).

6.1.1 Frihet

SV presiserer sitt sosialistiske standpunkt både i prinsippprogrammet, arbeidsprogrammet og i den integreringspolitiske plattformen. Det å skape en rettferdig og miljøvennlig verden er viktige mål. Denne nye verden må, ifølge SV, erstatte det nåværende kapitalistiske systemet med et mer demokratisk, bærekraftig og behovsstyrt økonomisk system (SVs prinsippprogram 2011). Et ideelt samfunn for SV vil være et menneskelig samfunn, der den enkeltes frihet og trygghet garanteres av et sterkt fellesskap der alle mennesker har samme menneskeverd, rettigheter og friheter til å ta de valgene en selv ønsker. I prinsippprogrammet til SV er det et eget kapittel som heter «Frihet for alle, ikke for de få» (SVs Prinsippprogram 2011:8). SV setter frihet til å utfolde seg høyt. En reel innflytelse på saker som angår en er viktig. Dette krever sterke rettigheter og et utvidet folkestyre. Folkevalgte organer bør erstatte markedsmakten og utvikle et sterkere demokrati. Videre skriver de at «*Et mangfoldig fellesskap styrker friheten, ensretting svekker den*» (Prinsippprogram 2011:4). Et ønskelig samfunn for SV vil være et mangfoldig samfunn der mennesker har politiske og sosiale rettigheter og ikke opplever diskriminering. Dette vil gi frihet til flere og styrke samfunnet. Som utdypet i prinsippprogrammet er det å opprettholde folkestyre en viktig oppgave for SV: «*Å forsvare, styrke og videreutvikle det levende og brede folkestyret er en av venstre-sidens*

viktigste oppgaver i vårt århundre.» (SVs Prinsippogram 2011:8). Frihet for SV er et mangfoldig folkestyre der klasseskiller blir erstattet av rettferdig fordeling og mer demokrati:

«Demokratiets spilleregler er det som gjør mennesket fritt, og det er gjennom et demokratisk samfunn der kapitalismens maktgrunnlag blir begrenset, at vi kan få et rettferdig Norge som deler godene. Dette er den sosialistiske drømmen der menneskene selv, gjennom sin bevissthet og sine aktive handlinger, har forutsetninger for å skape et likestilt og solidarisk samfunn» (SVs prinsippogram 2011:21).

Dette gjelder også det flerkulturelle samfunnet. SV er åpent for et flerkulturelt samfunn der det er rom for store forskjeller i levemåte, kultur og religion (ibid.). SV søker forståelse for religion ved å vise sin støtte til individer og minoriteter. Når man leser partipolitikken til SV slår det meg at dette er et veldig naivt syn på mennesket. At mennesker løser problemer i fellesskap i et samfunn der klasseskiller ikke lenger finnes, der kvinnediskriminering og undertrykkelse erstattes med frihet for begge kjønn og der klima og mennesker settes foran profitt har et utopisk preg. SV skriver videre i prinsippogrammet at de aldri kan godta kulturelle eller religiøse unnskyldninger for diskriminering eller for å begrense den enkeltes frihet. Dette kan tolkes som om friheten til enkeltmennesket går foran andre essensielle verdier som religionsfriheten i visse situasjoner. SV argumenterer for at fellesskapet fører med seg en trygghet for enkeltmennesket, der man i et sterkt fellesskap kan garantere for den enkeltes frihet og trygghet (ibid:10).

6.1.2 Religiøst mangfold

I SVs integreringspolitiske plattform SV er opptatt av å ivareta vårt flerkulturelle samfunn:

«SVs mål er et solidarisk og inkluderende samfunn, der alle har like muligheter og frihet til å leve sine liv slik de selv ønsker uansett tro, etnisitet eller kulturell bakgrunn. Mangfold er en styrke, ikke en kilde til splittelse.» (Integreringspolitiske plattform 2010:1)

SV mener at det flerkulturelle mangfoldet beriker det norske samfunnet ved å tilføre ny kunnskap, kulturuttrykk, meninger og livssyn. I prinsippogrammet står det klart at SV arbeider for et inkluderende samfunn der mangfold er grobunn for personlig og samfunnsmessig utvikling. Samfunnet har plikt til å ta imot mennesker med beskyttelsesbehov og til å styrke rettighetene til mennesker på flukt. Videre viser SV til vår egen innvandringshistorie der en stor andel av befolkningen vår utvandret til USA på jakt

etter et bedre liv. Nå har maktforholdet snudd og det er Norge som er et rikt og trygt land for folk som trenger arbeid og beskyttelse. SV ønsker en liberal og regulert innvandring til Norge. Mennesker med bakgrunn i ulike kulturer lever sammen og påvirker hverandres liv. Samtidig presiserer SV at for at et samfunn skal kunne fungere må man ha et sett med felles rettigheter og plikter i bunn. Et ideelt flerkulturelt samfunn er bygget på verdier som demokrati, likestilling, menneskerettigheter, ytringsfrihet og sosial utjamning (SVs prinsippprogram 2011:10).

I et samfunn med så stort livssynsmangfold mener SV at staten skal være helt livssynsnøytral. SV arbeider for en sekulær stat. I prinsippprogrammet presiseres det:

«Gjennom prinsippet om en tolerant sekularisme vil vi arbeide for respekt for enkeltmenneskets rett til å tro, samtidig som fellesinstitusjonene i samfunnet er livssynsnøytrale.» (SVs prinsippprogram 2011:10).

SV mener at man i den offentlige sfære skal være livssynsnøytrale samtidig som livssynsfriheten stiller sterkt. I plattformen blir dette utdypet ved å definere religionsfriheten:

«Full religionsfrihet forutsetter likestilling mellom ulike religioner og livssyn og at staten er nøytral i trosspørsmål. SV mener at religion er et privat anliggende og jobber for et fullstendig skille mellom stat og kirke.» (Integreringspolitisk plattform 2010:5).

Videre ønsker SV mest mulig sekulære fellesarenaer for å hindre at bestemte livssyn skal dominere. Dette for å unngå diskriminering på bakgrunn av religion. I plattformen står det at SV forsvarer enkeltmenneskets rett til *«fritt å gi uttrykk for sin religion gjennom bruk av symboler, utøvelse og tilbedelse privat og offentlige.»* (ibid.) Jeg tolker dette som om SV ønsker å tillate fri bruk av religiøs tilbedelse i det offentlige, samtidig som de snakker om den sekulære fellesarena. SV skriver også at de mener at religion er et privat anliggende, bør de da ikke forby dette i offentlige institusjoner? I arbeidsprogrammet skriver SV at en forutsetning for en vellykket inkludering i et flerkulturelt samfunn er gjensidig tillit og respekt. *«Det må derfor være rom for forskjell i levemåter, religioner og kultur»* (Arbeidsprogram 2009-2013:90). Videre utdypes dette med at ulike klesdrakter og kleskoder kan være viktige uttrykk for kulturell, sosial eller religiøs tilhørighet. I plattformen forklares dette med at det ikke er noe som tilsier at en religiøs som benytter religiøse plagg i sin jobb ikke gjør denne jobben tilstrekkelig, uavhengig om dette er en dommer, politi eller annen offentlig tjenestemann. Slik jeg ser det mener SV at religiøse plagg ikke har noe å si for habiliteten til den offentlige

ansatte og er på det grunnlaget positive til bruken av religiøse symboler i det offentlige så lenge disse er tilpasset etatens uniformering (ibid.).

Når det gjelder politikk rundt den kristne kulturarven står det ingenting om denne, verken i prinsippprogrammet, arbeidsprogrammet eller i den integreringspolitiske plattformen til SV. SV skriver i stedet i sitt prinsippprogram: «*Samfunnet er skapt av mennesker og kan endres av mennesker.*» (SVs prinsippprogram 2011:22). Holdningene til en kulturarv basert på kristne verdier som ligger forankret i vår kultur er altså ikke-eksisterende så vidt jeg kan lese fra partiprogrammet. I stedet mener SV at vi har et samfunn i stadig utvikling, der mangfoldet som er med på å prege vår samfunnsstruktur er en kulturell og sosial berikelse. Man kan se at samfunnet vårt fortsatt preges av en kristen bakgrunn i form av hviledag på søndager og nasjonale helligdager i de kristne høytidene. I tillegg konfirmerer, døver og gifter mange fortsatt seg i kirken. Dette kan støttes opp av Jose Casanovas teori om en kristen kulturarv uten den kristne troen og Danièle Hervieu-Lègers begrep «belonging without believing» (Casanova, 2004:1).

Anne Holt bruker også i en artikkel i Dagbladet begrepet «Kulturelt kristen», der hun knytter den norske identiteten til den kristne tradisjonen i samfunnet vårt (Holt hentet fra www.dagbladet.no 1.2.2012). SV ønsker et mangfoldig, åpent og inkluderende samfunn, der diskriminering og vold er fraværende. Holt argumenterer i sitt innlegg i Dagbladet for at man må kjenne sin egen religion for å kunne imøtekomme andres på en verdig og ekte måte. Holt presiserer videre at det er en forutsetning at vi selv har en forståelse og tilhørighet for vår egen kultur for å kunne være i bedre stand til å gjenkjenne vårt nye flerkulturelle samfunn. Ved å anerkjenne vår egen kulturelle bakgrunn vil vi akseptere kulturelle forskjeller og likheter (ibid.). Slik jeg leser det virker dette aspektet fraværende i SVs partiprogram.

6.1.3 Demokrati og rettigheter

SV baserer seg på tre prinsipper i sin innvandringspolitiske plattform: felles verdier, bekjempelse av klasseforskjeller og kamp mot diskriminering og rasisme. Videre konstaterer de at en forutsetning for et velfungerende flerkulturelt samfunn er at det bygges på et sett med felles rettigheter og plikter. Viktige verdier som demokrati, likestilling og sosial utjevning står sterkt i det norske samfunnet, og dette er verdier SV ønsker at samfunnet vårt skal basere seg på.

Demokrati er viktig i SVs forståelse av en god integreringspolitikk. Både i prinsippprogrammet, arbeidsprogrammet og plattformen er et styrket demokrati nevnt som et hovedmål. Kjernen i en sosialistisk politikk er kampen for mer demokrati og i arbeidsprogrammet utdyper SV dette i kapittel 12. Målet til SV er et folkestyre med større rekkevidde enn i dag der alle deler av befolkningen har mulighet til deltakelse og representasjon. De foreslår tiltak som å senke den stemmerettslige alderen til 16 år, gjøre det enklere å stemme slik at flere benytter seg av dette, samt å styrke kommuneøkonomien slik at det lokale folkestyre får større handlingsrom. SV ønsker et mer deltakende demokrati der flere politiske beslutninger kan bli tatt direkte av folk uten et representativt organ (Arbeidsprogram 2009-2012:111).

Også i den integreringspolitiske plattformen er demokratiets viktighet presisert:

«Demokrati innebærer også at alle mennesker har krav på de samme grunnleggende rettighetene i form av rettssikkerhet, ytringsfrihet, religionsfrihet og likestilling. SV vil styrke og utvide demokratiet i Norge slik at makt og deltakelse blir virkelighet for alle.» (SVs integreringspolitiske plattform 2010:2)

Demokratiet er en kjernesak for SV og partiet lister videre opp forutsetninger for et godt demokrati. Ytringsfrihet og fri samfunnsdebatt, organisasjonsfrihet og religionsfrihet er blant annet reelle verdier som er viktige forutsetninger for et godt demokrati. I den integreringspolitiske plattformen viser SV til ytringsfrihet og religionsfrihet som to viktige verdier for et godt samfunn. SV vil forsvare retten til å ytre seg på bekostning av majoritetens eller minoritetens integritet. *«Å hindre eller motarbeide at disse ytringene får komme til uttrykk i offentligheten er ikke veien å gå for å vinne fram i kampen for mangfold, toleranse og likeverd.» (Integreringspolitisk plattform 2010:5).* SV setter ytringsfriheten høyt, men presiserer samtidig at det er den enkeltes ansvar å vurdere hvordan disse ytringene blir oppfattet og tolket. *«Grensene for ytringens frihet skal som hovedregel defineres av etisk bevissthet, ansvarsfølelse og empati – ikke av lovverket.» (ibid.).* Ytringer som kan sees på som negative og diskriminerende må derfor, ifølge SV, møtes med aktiv kritikk.

6.1.4 Inkludering og identitet

Innvandring preger samfunnsdebatten og SV fungerer i denne debatten som en kompromissløs forsvarer for et raust og inkluderende samfunn. Med utgangspunkt i

grunnleggende rettigheter forsvaret SV alle menneskers rett på likebehandling og beskyttelse mot diskriminering. I SVs integreringspolitiske plattform reflekteres det rundt den nåværende integreringsdebatten, der det påpekes at debatten til nå har vært preget av generaliseringer og forenklinger. Videre hevder SV at det går bedre med integreringspolitikken enn folk tror, men at det finnes reelle problemer som tvangsekteskap, arbeidsløshet, diskriminering og mindre likestilling i deler av minoritetsbefolkningen. «*Dette er problemer som krever politisk mobilisering og handling*» (SVs integreringspolitiske plattform 2010:1) SV ønsker ikke å generalisere: «*For SV er det viktig å ikke generalisere og kollektivisere skyld for individuelle handlinger, og samtidig støtte krefter som ønsker å bryte undertrykkende strukturer.*» (ibid.) I stedet peker SV på en rekke felles utfordringer i samfunnet, der inkludering er toveiskommunikasjon som stiller krav til både storsamfunnet og til minoriteter. Inkludering er en toveisprosess hvor alle som bor i Norge skal ha like muligheter til å delta i fellesskapet. For SV er det et viktig poeng at ikke bare minoritetene skal tilpasse seg storsamfunnet, men at også samfunnet skal tilpasse seg etter minoritetene. En løsning på et godt inkluderende samfunn er for SV å gi arbeid til alle der klasseforskjellene minker. SV mener dette er nøkkelen til et liv som aktiv deltaker i samfunnet (SVs prinsipprogram 2011:10).

I plattformen presiserer SV at minoritetsbefolkningen ikke er en ensartet gruppe. Det er viktig å bli behandlet som enkeltindivider med ulik erfaring og ulik bakgrunn. Selv om folk har en annen kulturell bakgrunn de vil holde på trenger man ikke være mindre lojale borgere i Norge av den grunn: «*Vårt fellesskap skal ha rom for mange måter å være norsk på*» (Integreringspolitisk plattform 2010:4). Med dette utsagnet gir SV en liberal definisjon av det å være norsk. Det er stort sett egne holdninger, meninger og fordommer som avgjør hvem vi omtaler som nordmenn. Ved å være norsk statsborger har man de juridiske i orden, men å identifisere seg som nordmann er så mye mer. I plattformen til SV åpner de opp for dobbelt statsborgerskap der man reduserer vilkåret for botid til 5 år. Dette kan føre til at mange kommer med argument om at du ikke er ordentlig norsk før du har gitt slipp på din tidligere kulturelle tilhørighet. SV derimot mener at dette ikke har noe å si for utfallet av nasjonalhetsfølelse og lojalitet til det landet en bor i. En forutsetning for en vellykket inkludering i et flerkulturelt samfunn er gjensidig tillit og respekt. Derfor mener SV det må være rom for forskjellig kultur og levesett som alle definerer hver sine måter å være norsk på, likesom nordlendinger og vestlendinger har sine kulturelle forskjeller (Arbeidsprogram 2009-2013:90).

6.2 Intervjuer med politikere og uttalelser i media

Materialet jeg bruker i denne delen av analysen er hentet fra intervjuer jeg har gjort med fire høytstående politikere fra SV, samt uttalelser SV-politikere har kommet med i media og i andre forum som stortingsdebatter. Informantene mine består av Akhtar Chaudhry, Rolf Reikvam, Gina Barstad og daværende innvandringspolitisk talsmann for SV, Heikki Holmås. Både Akhtar Chaudhry, Gina Barstad og Heikki Holmås var på det tidspunktet jeg holdt intervjuene valgt inn som stortingsrepresentanter. Rolf Reikvam er tidligere stortingsrepresentant og innvandringspolitisk talsmann for SV og var derfor et naturlig valg selv om han ikke lenger sitter på Stortinget. Videre har jeg valgt samme metode som i kapittelet om FrP der jeg har slått sammen funnene fra media og utsagn fra politikerne for å få en best mulig oversikt over den utøvende politikken.

6.2.1 Frihet

Frihetsbegrepet og frihet til enkeltmennesket kommer tydelig frem i de sosialistiske holdningene i partiprogrammet, som nevnt i avsnitt 5.1. Disse holdningene kommer ikke like tydelig frem verken hos intervjudeltakerne eller i media. En grunn til dette kan være at jeg i mine intervju ikke hadde så stor fokus på frihetsbegrepet. I mitt mediesøk og under intervjuene fokuserte på religionspolitikken. Frihetsbegrepet ble problematisert i enkelte av intervjuene. Heikki Holmås nevner viktigheten av enkeltmenneskets frihet i spørsmålet om noen religioner går foran andre. Han mener at det er viktig å legge stor vekt på enkeltmenneskets behov og frihet i slik problematikk, men at det må avveies i de enkelte tilfellene. Akhtar Chaudry vektlegger ytringsfrihet som en viktig kilde til debatt. Enkeltmennesket rett til fritt å ytre seg uten konsekvenser. Det å begrense menneskets rett til ytringer er ingen god løsning, det vil bare forsterke ytringene til de som eventuelt hadde blitt motarbeidet, sier Chaudry. Han presiserer derimot retten til ytringer ikke undergraver enkeltindividets samfunnsansvar. Enkeltmennesket har et ansvar offentlige ytringer og det er et samfunnsansvar alle mennesker må ta, mener Chaudry. Det er en vanskelig debatt og Chaudry presiserer videre at på dette området er det diskusjoner og uenigheter innad i SV (Chaudry i intervju).

I partiprogrammet kommer det frem at SV søker forståelse for religion ved å vise støtte til individer og minoriteter. Dette forklarer Holmås videre i en artikkel i Norge I DAG, der han presiserer at SV ønsker et samfunn med stor toleranse for enkeltmennesker som gjør religiøse

valg for sitt eget vedkommende: «Derfor vil vi gå langt i å godta menneskers uttrykk for religionsutøvelse» (Holmås i Norge I DAG 25.6.2010).

Religionsfriheten stiller sterkt, men Rolf Reikvam påpeker at denne friheten ikke er aktiv. Det er begrenset hva man kan gjøre i religionens navn. Problematikken viser seg når man skal finne ut hvor begrensningene skal gå, fortsetter han (Reikvam i intervju). Denne problematikken tas også opp i Norge I DAG, der Holmås mener at likestillingen i enkelte tilfeller skal overgå religionsfriheten. Han forklarer dette videre med at SV ikke ønsker å gi støtte til trossamfunn som bryter med grunnleggende likestillingsspørsmål. «Det er ikke mulig å være knallharde på kravene om likestilling overfor innvandrere, dersom vi ikke stiller samme krav til våre egne», avslutter Holmås (Holmås i Norge I DAG 25.6.2010).

6.2.2 Religiøst mangfold

Partipolitikken til SV er, slik den fremstår av media og fra informantene mine, mer spesifikk enn i partiprogrammene. Både informantene og avisene er helt klare på at SV ønsker en radikal sekularisering av det offentlige rom der religion avgrenses til den enkeltes privatliv. Holmås forklarer dette i Norge IDAG med at dette ønskes for å hindre at bestemte livssyn skal dominere slik at andre blir diskriminert, overkjørt eller skadelidende. SV ønsker å vise stor toleranse for enkeltmennesker som tar religiøse valg. Derfor godtas uttrykk for religionsutøvelse, som bruk av religiøse hodeplagg i offentlige stillinger. Videre forklarer han at der det offentlige stiller med finansieringen vil man ha et livssynsnøytralt og konfesjonsfritt utgangspunkt. SV er prinsipielt imot for eksempel privatskoler. Andre grunner til at partiet er negativ til privatskoler er fordi de mener at fellesskolen er en viktig arena for det sosiale samværet og en plass man lærer respekt og medmenneskelighet for andre, uavhengig av sosial og religiøs bakgrunn (Holmås hentet fra www.idag.no 1.2.2012). I mitt intervju presiserer Holmås dette:

«I det forliket som ligger nå så har vi aksept for religiøse privatskoler også, men det er ikke tvil om at i SV sitt program er det ønsket om å ikke opprette nye privatskoler.» (Holmås i intervju dato).

Videre begrunner han dette med at fellesarenaene må være like for alle, også skolen. Holmås presiserer at han mener religion er en privatsak, men at han er for støtte til religiøse trossamfunn. Holmås understreker at han er imot støtte til at noen velger å ta barna sine vekk

fra et skolemiljø der man møter mennesker med andre bakgrunner og andre religiøse syn. Videre reflekterer han rundt friheten til eget skolevalg og konkluderer med at man på det grunnlaget bør forbeholde seg retten til å opprette privatskoler. Han fastholder at det er en viktig sosialiseringssprosess å gå på en skole der man møter andre med forskjellige bakgrunner:

«Jeg mener at skolen er en utrolig viktig fellesarena for nettopp det å møte mennesker for likeverd, der man får toleranse og møter andre folk med annen bakgrunnen slik at man skjønner at de også er normale folk selv om de ikke tror nøyaktig det samme som deg. Derfor er skolen viktig å ha som fellesarena.» (Holmås i intervju).

Holmås mener at denne problematikken i bunn og grunn handler om å legge forholdene til rette for at alle sider av samfunnet kan møtes og kommer her inn på forholdet mellom stat og kirke.

«Det er veldig middelaldersk for meg at staten har en statsreligion sånn som vi har i Norge, og nå går jo skrittet i retning av å løse båndet mellom stat og kirke, men jeg mener at i et moderne samfunn så må vi være veldig tydelige på at staten ikke har en type religion som gir fordeler fremfor andre.» (Holmås i intervju).

Holmås vil ha et klart skille på hva som er politikk og hva som er religion i det offentlige rom. Skal alle være like mye verdt kan ikke staten favorisere en bestemt religion. I et intervju i Aftenposten presiserer daværende likestillings- og inkluderingsminister Audun Lysbakken dette ved å peke på religionsfriheten:

«Full religionsfrihet forutsetter likestilling mellom religioner og livssyn. Dette medfører at på arenaer som tilrettelegges av det offentlige, skal ikke det offentliges stempel være det samme som majoriteten sin, dette vil si kristendom i Norge.» (Lysbakken i Aftenposten 28.2.2010).

Rolf Reikvam er også for et religiøst og mangfoldig samfunn. Han presiserer at selv om SV er for å skille religion fra det offentlige, er religion en viktig del av vår kultur. Reikvam er opptatt av at religion fortsatt skal være synlig i det offentlige rom: *«Religion er ikke noe som skal dyttes vekk i mørke kroker. Og jeg ser jo at religion er en viktig del av vår kultur.»* (Reikvam i intervju). Både den religionen flertallet og mindretallet representerer har en plass i det offentlige rom. Dette mener Reikvam er viktig. Samtidig presiserer han at det er viktig ikke å blande kortene. Sv åpner opp for religion, så lenge det ikke blir en religiøs innblanding i det statlige. Reikvam mener det er et problem hvis barn på privatskoler ikke har noen

kontakt med andre utenom det enkelte religiøse miljøet. SV er for et fritt skolevalg, men de ønsker ikke at staten skal finansiere private skoler.

Når det gjelder betydningen av kristendommen og den kristne kulturarven argumenterte jeg under avsnitt 5.1.2 at denne problematikken var fraværende i partiprogrammene. Både i mediebilder og i intervjuene mine tas denne problematikken opp. SV anerkjenner at den kristne kulturarven har vært avgjørende for Norges historie. Verken hos informantene mine eller bildet jeg får i medieanalysen min gis den kristne kulturarven en viktigplass i vår nåværende samfunnsstruktur. Verdier som menneskerettighetene sees på som en viktigere arv og disse ligger forankret i de fleste andre religioner og en humanetisk tradisjon. Ulik religiøs bakgrunn er ikke til hinder for en enighet om hva som er rett og galt. Dette er for SV bakgrunnen for et samlet verdigrunnlag på samfunnets felles arenaer. Holmås presiserer dette i Norge I DAG: «*Vi har en felles kulturarv, der flere ting forener oss enn det som skiller oss. Det er nettopp dette felles verdigrunnlaget vi må fremelske på samfunnets fellesarenaer*» (Holmås i Norge I DAG 25.6.2010). Jeg opplever SV som noe naive i sin tro på det kulturelle fellesskapet. Selv om man i et flerkulturelt samfunn fungerer godt sammen vet man at det er problematisk når man har ulike syn på enkelte ting som barneoppdragelse og likestilling. Rolf Reikvam er kritisk til begrepet *felles verdigrunnlag*. Han mener at det i dagens flerkulturelle Norge ikke er mulig å finne en felles plattform fordi vi i utgangspunktet er så ulike. Videre reflekterer han rundt begrepet verdier og etterlyser en definisjon av begrepet verdigrunnlag. Han forklarer at vi i alle år har hatt ulik kulturell bakgrunn, og at det vi kaller norsk kultur i dag ikke er den samme som det norske kultur var for 50 år siden: «*Norsk kultur er jo et resultat av at folk med ulik bakgrunn har møttes og skapt noe nytt.*» (Reikvam i intervju). Når det gjelder den kristne kulturarven er Reikvam tvilende på om vi har dette i Norge, men han er enig i at Norge er påvirket av en kristen tradisjon:

«*At vi er et samfunn påvirket av den kristne tradisjon er jeg ikke i tvil om. Men den kristne kulturarven som man snakker om er jo ikke alltid like tydelig. Jeg vil påstå vi er preget av kristen tenkning og moral, og lovgivningen er preget av det, men jeg vil likevel kalle det et sekulært samfunn, det er ikke kristne og kirken som bestemmer vår lovgivning.*» (Reikvam i intervju).

Reikvam presiserer videre at den kristne påvirkningen er verdier som har utviklet seg de siste hundre årene. Han nevner her som eksempel utviklingen av likestilling og aksept for homofile.

«Samfunnet vi har utviklet, med en del grunnleggende verdier som likestilling og demokrati, ligger som et utgangspunkt i det samfunnet som skal videreutvikles. Folk kan komme hit, bo her og være med på dette, men dette er det samfunnet vi har bygget og sånn skal det være.»

(Reikvam i intervju).

Reikvam hevder at disse verdiene stiller sterkt i dagens samfunn og at det er viktig for et velfungerende samfunn at både storsamfunnet og borgerne av det tilpasser seg.

Gina Barstad mener også at mange av de kristne tradisjonene våre har blitt til tradisjoner fordi folk har argumentert for dette gjennom sin kristne tro, men ikke alltid i positiv forstand: *«For eksempel at det har vært forbudt å være homofil i Norge eller at man kunne drive med voldtekt i ekteskapet, alt basert på guds ord i bibelen.»* (Barstad i intervju). Hennes viktigste argument for en sekulær stat er at staten skal være for alle. Både folk med forskjellige religioner og folk som ikke bekjenner seg til noen religion. *«Man skal ikke velge side i en sånn liturgi. Folk skal selvfølgelig ha muligheten til å tro på hva de selv ønsker, og man skal få tilhøre det trossamfunnet de selv ønsker.»* (Barstad i intervju).

Barstad mener at alle de tingene som minoritetsbefolkningen blir kritisert for er problemer vi har hatt og har i Norge selv. Hennes eksempler er vold mot barn og kvinner og påpeker at hvis man skulle tatt vare på den gamle kristne kulturarven så hadde ikke samfunnet vært det velutviklede samfunnet vi har i dag. Barstad kritiserer innvandringsdebatten i Norge. Hun mener at nordmenn blir fremstilt som glansbilder, mens man drar frem det verste man finner hos *de andre*. I tillegg påpeker Barstad at man ikke bør omtale innvandrere som en gruppe. Minoritetsbefolkningen er mangfoldig med ulike syn og ulike problemer (Barstad i intervju). Chaudry kommer og inn på dette temaet i mitt intervju med han. Han kritiserer medias vinkling på innvandringsdebatten der muslimer i hovedsak blir trukket frem mer enn andre religioner. Han mener at det ikke bare er muslimene som har en sterkere religionstilknytning og identitet enn etniske nordmenn. Kristne innvandrere vil sannsynligvis også ha en sterkere identitet enn den jevne norske borger. Videre hevder han at Norge måtte tatt en stilling til religion selv om man hadde hatt full innvandringsstopp. Dette fordi vi har blitt en globalisert og mer samlet verden der folk forflytter seg over landegrensene og den fysiske avstanden har blitt mindre.

«Mennesker med en sterkere tilknytning til religion har kommet til Norge, men Norge har også blitt en del av en veldig mye mer integrert og kompakt verden i dag. Så religion har en påvirkning på vår hverdag og da må vi ta stilling til det.» (Chaudry i intervju).

Dette har preget det norske samfunnet ved at man med motsetninger har vekket nordmenns religiøse identitet, og dette har, ifølge Chaudry, hatt en innflytelse på debatten.

6.2.3 Demokratiske verdier

Demokrati, ytringsfrihet og likestilling er verdier som er fremtredende i partipolitikken til SV, både hos informantene mine og i medieanalysen. I Vårt Land staker stortingsrepresentant Bård Vegard Solhjell ut SVs religionspolitiske kurs som de kaller tolerant sekularisme (Vårt land, 2010). Dette for å markere skillet til sekulære stater som Frankrike. Staten skal være sekulær og alle religioner skal likebehandles i utstrakt grad. SV ønsker en sekulær stat med en klar understrekning av religionsfriheten og støtte til trossamfunnenes rett til å eksistere. Dette blir videre forklart i den integreringspolitiske plattformen til SV som jeg har tatt for meg under kapittel 5.1. Det å fremme et tredje standpunkt der man ønsker et samfunn basert på en sekulær stat, men der man samtidig gir rom for religiøse ytringer høres fint ut, men er ikke helt uproblematisk. Dette kan for noen tolkes som om SV ønsker å gjøre alle til lags ved å argumentere for de gode grunnene til å gjøre samfunnet mest mulig sekulært, samtidig som de ønsker å fremme den kulturelle delen av Norge ved å åpne for religionsutøvelse i det offentlige. I et flerkulturelt samfunn kan dette virke uunngåelig. Religion er en stor del av manges liv. Ved å innføre sekulære fellesarenaer der religion er fraværende er for mange et ufullstendig samfunn. Chaudry ser ingen utfordringer i å godta religiøse ytringer i det offentlige. Han presiserer at han ønsker å begrense religionens innflytelse over samfunnet og det offentlige, men man kan ikke nekte menneskers rett til å utøve sin religion innenfor sin egen private sfære. Chaudry gir her et eksempel på at en dommer gjerne må ikle seg turban, men at han som dommer ikke kan tenke på religionen sin, men forholde seg til norsk lov når han er på jobb. Videre understreker Chaudry at man i det nye Norge er avhengig av å finne felles verdier som vi alle uavhengig av vår politiske og religiøse ståsted er nødt til å bli enige om, dette vil være vårt felles ståsted og identitet. Chaudry trekker frem ytringsfrihet som en av de fremste demokratiske verdier i samfunnet vårt. Borgere skal kunne ytre seg fritt uten noen form for frykt for å bli straffet. Dette må ligge fast. Videre presiserer han at det er norske lover som gjelder i Norge og det er Stortinget som vedtar disse lovene. Når man er norsk borger må man følge disse reglene. Dette er en verdi vi alle er nødt til å være enige om, fortsetter han (Chaudry i intervju). Gina Barstad er inne på den samme problematikken og setter en begrensning for bruk av religion for å legitimere vold. Voldsbruk strider imot norsk lov. Det samme gjelder homofili. Mange konservative kristne mener dette er en synd, men de

kan ikke nekte homofile å gifte seg av den grunn, sier Barstad. Løsningen på denne problematikken, mener hun, kan være at man bør skape flere sekulære rom, også for minoritetsbefolkningen. Dette er vi ikke flinke nok til i Norge i dag (Barstad i intervju).

6.2.4 Inkludering og identitet

Det norske samfunnet vårt består i dag av et flerkulturelt mangfold og dette er SV en stor forkjemper for. Chaudry mener at det er mange utfordringer knyttet til et samfunn i endring. Det finnes mange mennesker i det norske samfunnet som føler sterk tilhørighet til Norge, men som ikke har den samme religionen som majoriteten. Det er flere som ikke bekjenner seg til noen religion i det hele tatt, men de er like lojale til samfunnet som de som har den kristne troen. Dette er viktig å skille, fortsetter Chaudry. Han nevner videre et eksempel der han sammenligner sin egen datter, som er født inn i en muslimsk tradisjon og som får mange til å tvile på hennes lojalitet til det norske med stortingspolitiker Snorre Valen, som er født inn i en norsk tradisjon og som frasier seg både kristendommen og kongehuset:

«Allikevel gråt min datter i 1991, i en alder av 6 år, da kong Olav døde, fordi hennes konge var død. Hun var en muslimsk jente som tror på islam, men hennes konge døde. Dette er dette skjæringspunktet, spenningsfeltet som vi lever i.» (Chaudry i intervju).

Holmås kommer inn på den samme problematikken når han reflekterer over hva det egentlig vil si å være norsk. Han spør om selve ideen med det å føle seg norsk har en sammenheng med en bestemt religion, da i hovedsak kristendom, og bekjenner videre:

«Jeg er jo ateist, og jeg føler meg absolutt norsk. Spørsmålet er om vi mener om man er nødt til å tilhøre en bestemt religion eller tro på en bestemt gud for å være norsk. Og svaret mitt er at nei, det å være norsk tilhører ingen bestemt religion, og det er ikke en forutsetning for å være norsk eller føle seg norsk.» (Holmås i intervju).

Holmås mener man heller må legge til grunn andre ting enn det å tilslutte seg en bestemt religion for å få en vellykket integrering. Han legger vekt på viktigheten av religionsfrihet og retten til selv å velge hva man vil tro på. Videre mener han at en vellykket integrering bør bygges på gjensidig respekt for hverandre og forskjellene rundt de livsanskuelser og tilknytninger rundt dette.

Den gjensidige respekten er også viktig for Chaudry. Han poengterer at alle borgere i Norge har de samme rettighetene etter loven selv om man har forskjellige utgangspunkt, kulturer og

skikker. Dette mener Chaudry er viktig å tenke på i debatten rundt FrPs utspill om «snikislamisering» der muslimene blir beskyldt for å islamisere det norske samfunnet. En problematikk rundt dette var kravet om halal-mat i fengslene. Her mener Chaudry at man bør etterstrebe ønsker fra de som over en kort periode ikke selv har kontroll over sitt eget liv. En motkritikk til denne debatten er at ved å bli satt i fengsel har man gjort noe kriminelt som i utgangspunktet er en ikke-religiøs handling. Det kan være et paradoks at man i fengsel blir så religiøs at man ikke kan spise den maten som blir servert og forlanger spesialmat tuftet på religion. Til dette svarer Chaudry at fengselsstraff kun bør bestå av frihetsberøvelse, og ikke fratagelse av andre rettigheter. Chaudry ser på et avslag av slike krav som diskriminering av enkelte grupper som står i en ufrivillig gitt livssituasjon (Chaudry i intervju).

Holmås hevder at en vellykket integrering er tuftet på i hvor stor grad vi klarer å få de som kommer til Norge til å tilslutte seg de verdiene som vi mener er de grunnleggende for det norske samfunnet. Et mål for integreringspolitikken er, for Holmås, å få folk til å slutte seg opp om disse verdiene. Respekt og forståelse for hverandre er nøkkelen til en god integrering, der man behandler hverandre som likeverdige med en forståelse for at folk er forskjellige, avslutter Holmås.

6.3 Oppsummering

SV ønsker et samfunn der man kan utfolde seg i et religiøst og kulturelt mangfold, men der den statlige styringen skal være nøytral. Dette kom godt frem både i partiprogrammene, under intervjuer og i mediebildet. I Rawls andre prinsipp i hans teori rundt rettferdighet fremmer han et rettferdighetsbegrep der alle borgere skal ha en sjanselighet som samfunnet står ansvarlig for. For Rawls er samfunnet grunnlaget for rettferdighet. Samfunnets oppgaver er å fordele goder som rettigheter, friheter, innflytelse og muligheter (Rawls, 1971:62). Dette går igjen i SVs sosialistiske politikk, der samfunnet er utgangspunkt for rettferdighet og frihet. Rawls senere endring av rettferdighetsprinsippet fører Rawls nye politiske liberalisme til en teori nærme SVs tredje standpunkt i den integreringspolitiske plattformen. Rawls mener et moderne samfunn kjennetegnes av et pluralistisk mangfold, der dette må tas i betraktning. Både intervjudeltakerne mine og partiprogrammene er for religiøs utfoldelse i det offentlige, men ønsker en nøytral offentlig sfære slik at ikke et spesielt livssyn skal dominere og der alle skal få plass. Rawls krever imidlertid at det kun er politiske grunner som kan gjøres gjeldende i den offentlige sfære. SV legger færre restriksjoner enn Rawls på de religiøse borgernes

muligheter i en offentlig sammenheng og kan sees opp mot Habermas sin teori om religiøs ytring i det offentlige rom. Habermas ønsker at forvaltningen må bruke et sekulært og ikke-religiøst språk, men ønsker at de troende skal bruke sin religiøse tro på en allmenn måte som er forståelig også utenfor den religiøse diskurs. SV er for religiøs ytring, samtidig som de ønsker en sekulær stat. Samtidig som SVs holdninger rundt religion i det offentlige kan sees opp mot Rawls og Habermas teorier ser man igjen et utbredt multikulturalisme, der religion i utgangspunktet skal stille likt. Det jeg savner er en mer konkret løsning på politikken der man definerer hvordan man skal få til et velfungerende og religionsnøytralt samfunn uavhengig av bakgrunn og kulturelle forskjeller. Samfunnet og offentligheten formes av mennesker med forskjellig livssyn. Hovedvekten av samfunnsborgere har en kristen bakgrunn og dette vil prege samfunnets borgere og institusjoner. SV mener det er viktig med full livssynsnøytralitet på de arenaene som det offentlige tilrettelegger, selv om de er for enkeltindividenes rett til religiøse ytringer i disse rommene.

Jeg fikk en mye mer konkret politikk ut av intervjudeltakerne mine, blant annet på spørsmål rundt privatskoler, problematikk rundt halal-mat i fengsel og hvordan SV ser på den kristne kulturarv. I avsnitt 5.1 kritiserte jeg SV for å være naive og ønske et pluralistisk samfunn uten å se problematikken bak dette. Denne holdningen går igjen hos intervjuobjektene, men i mye mindre grad. De har enn mer realistiske og pragmatisk tilnærming til problemstillingen og kommer med konkrete tanker om hva man kan gjøre annerledes. Blant annet anerkjenner alle informantene mine den kristne kulturarven. Reikvam var skeptisk til hele begrepet. Han mente at den kristne kulturarven hadde forandret seg fra tidligere tradisjoner og at vi må ta utgangspunkt i det Norge vi har i dag. Både Chaudry og Holmås var enige om en kristen arv, men at denne ikke var viktig i vår nye samfunnsutvikling, der de heller pekte på demokrati og felles verdier. Holmås presiserer at SV ikke predikerer en bestemt religion, men baserer seg på de verdiene som man har vedtatt aksept for i samfunnet i dag.

Det som går igjen både i partiprogrammet og i intervju, både mine egne og i medias, er en liten velvilje til å vektlegge den kristne tradisjon og religion, samtidig som SV er veldig opptatt av andre religiøse og kulturelle innspill som har kommet til Norge de senere årene. SV er opptatt av likestilling og mener at minoritetens religion skal respekteres og behandles på lik linje med majoritetens religion. Som vist tidligere har SV blitt kritisert for en manglende religionskritikk og den innvandringspolitiske plattformen fra 2010 kom som et resultat av en fraværende religionspolitikk i et samfunn der religion spiller en stor rolle i det offentlige.

Dette viser at SV har vært vinglete i sine politiske standpunkter innenfor religionspolitikken og at de til tider har manglet en samlet holdning utad. Mitt inntrykk fra partiprogrammene, intervjuer og medieanalyse er at SV har kommet ut med en samlet politikk med klare mål for å videreutvikle vårt flerkulturelle samfunn.

7 Komparativ analyse

Så langt har denne oppgaven behandlet FrP og SV sine holdninger separat. For å supplere funnene fra de tidligere kapitlene skal jeg i det følgende kapitlet gjennomføre en komparativ analyse av partiene. Formålet med dette er å se holdningene til de forskjellige partiene opp mot hverandre for å finne likheter og forskjeller innenfor religionspolitikken. Analysen er her konsentrert rundt fire underkategorier der jeg i hver kategori prøver å belyse de ulike holdningene som kommer frem, men jeg har valgt å slå sammen analysematerialet slik at jeg ser på funnene fra de tidligere kapitlene som en enhet der både partiprogram, intervju og uttalelser i media er med. Jeg vil til slutt avslutte med en oppsummering av de funnene som har blitt gjort.

7.1 Frihet

John Rawls setter retten til frihet for enkeltmennesket høyt, der religionsfrihet, ytringsfrihet og sikkerhet for egen person er viktige prinsipper (Rawls 2003). Dette kan sees opp mot enkelte av sidene i politikken til FrP der frihet er en viktig faktor. Frihetsprinsippet er også viktig i SVs politikk. Partiene tolker derimot frihetsbegrepet svært ulikt. I FrPs prinsippprogram står det: «*Mennesker eksisterer først og fremst som enkeltmennesker, og ikke som en kollektiv gruppe. Den enkelte har forstand og fri vilje, og må derfor ha styringsrett over sitt eget liv.*» (Fremskrittspartiets Prinsippprogram 2009-2013).

Et grunnleggende trekk ved liberale partier er at de tar utgangspunkt i troen på menneskers fornuft og dets naturgitte rettigheter, i tillegg til størst mulig frihet og selvbestemmelse for det enkelte individ (Poulsen, 1997:141). Det fremgår helt klart av partiets program at FrP er et liberalistisk parti der frihet for enkeltmennesket stiller høyt. Samtidig verdsetter de konservative ideer der familie og eiendomsrett er viktige faktorer. Konservative holdninger kommer godt frem i innvandringspolitiske spørsmål. Der forkjærligheten for et samfunn med norske verdier og norsk innflytelse stiller sterkt og frykten for at dette samfunnet skal ødelegges av innvandring kommer tydelig frem. Integreringsforslag som å plassere asylsøkere i helt lukkede mottak eller det å sette en grense til en alder av 24 år for å få hentet ektefellen sin inn til Norge, er innskrenkning av friheten og styringsretten til disse menneskene. FrP stigmatiserer en stor gruppe mennesker og setter disse i bås, samtidig som de ønsker å integrere dem inn i et velfungerende samfunn.

SV er også opptatt av den enkeltes frihet, men i en annen form. Et ideelt samfunn for SV vil være et menneskelig samfunn der frihet og trygghet garanteres av et sterkt fellesskap. Fellesskapet er en viktig del av SVs sosialistiske standpunkt der fellesskapet går foran enkeltindividet. Der FrP snakker om frihet for enkeltmennesket i form av retten til å bestemme over eget liv og økonomi, snakker SV om friheten som springer ut ifra et fellesskap basert på likeverd og gjensidig respekt. SVs sosialisme kan linkes opp mot teorien rundt multikulturalisme der ulikheter anerkjennes, men ikke nøytraliseres. Som beskrevet i teorikapittelet representerer multikulturalismen en toleranse på tvers av religion og kultur, der likeverd er et viktig aspekt (Modood, 2007: 54). Dette er en politikk SV helt klart fører. Dette presiserer SV i sitt prinsipprogram: «*Et mangfoldig fellesskap styrker friheten, ensretting svekker den*» (SVs Prinsipprogram 2011:4). Ved å støtte et mangfoldig samfunn vil man gi frihet til flere og styrke samfunnet. Dette er svært forskjellig fra hva FrP påpeker i sin politikk. SV støtter et innvandring og religionsmangfold med begrunnelse i at dette styrker samfunnet. FrP ønsker å beholde de norske tradisjonene og verdiene så godt det lar seg gjøre og mener at det flerkulturelle samfunnet vil svekke det unike velferdssystemet vi har i Norge (Storhaug, 2008:165). Rolf Reikvam påpeker i intervjuet at den norske kulturarven er foranderlig, og at det flerkulturelle samfunnet vi har i dag i høy grad allerede har blitt en del av den norske kulturen. Reikvam argumenterer her for at den norske kulturarven FrP er opptatt av å beholde egentlig ikke finnes, men har blitt erstattet av en ny mangfoldig kultur som han mener må tas vare på i samme grad som annen norsk kultur (Reikvam i intervju). I begrepsavklaringen bruker jeg Arne Martin Klausens definisjon av kultur, der dette begrepet defineres som ideer, verdier, regler og normer som et menneske overtar fra den foregående generasjonen. Kultur er i denne forstand alt vi lærer om daglig adferd og meningen med livet. (Klausen, 1992:27). I en kultur finner en mer eller mindre faste og velformulerte ideer om virkeligheten. Nye ideer oppstår stadig hos de fleste mennesker og Klausen understreker at verdiene og ideene som former en kultur ofte viderefremmes til neste generasjon i en noe forandret versjon (ibid:29). FrP setter den norske kulturarven i sammenheng med den norske identiteten. FrP ser det som en viktig oppgave å verne om vår norske arv uten innflytelse fra eventuelle andre kulturer (Fremskrittspartiets prinsipprogram 2009-2013).

SV er derimot åpne for et flerkulturelt samfunn der det er rom for store forskjeller i levemåte, kultur og religion. Dette kan sees på av noen som en naiv tankegang der man skaper det perfekte samfunn ved at kulturelle forskjeller går hånd i hånd uten konflikt eller diskriminering. For FrP er dette en umulig tankegang. De mener at det som skaper problemer

er den kulturelle ulikheten. For å bli godt integrert i det norske samfunnet må man bli så norsk som overhode mulig, ifølge FrP. Her fremstår FrP som realistiske og kyniske, der nye impulser og andre tradisjoner utgjør en fare for det norske i vårt samfunn. SVs innvandringspolitikk fremstår som lite gjennomtenkt. Et akseptert flerkulturelt mangfold vil føre til et samfunn uten diskriminering og urettferdighet. Selv om disse to partiene i utgangspunktet har en felles forståelse rundt frihet til enkeltmennesket, fører ulike holdninger og oppfatninger av enkelte grupperinger til at man ender med totalt ulikt syn på denne frihetsforståelsen.

7.2 Demokratiske verdier

Både SV og FrP ser viktigheten av et samfunn basert på demokratiske verdier. Begge partiene presiserer at forutsetninger for et godt og velfungerende demokrati er blant annet ytringsfrihet, religionsfrihet og likestilling. Fra SVs integreringspolitiske plattform kommer det ettertrykkelig frem at SV vil forsvare retten til å ytre seg, selv på bekostning av majoriteten eller minoritetens integritet. Som nevnt under punkt 5.1.3, setter SV ytringsfriheten høyt, men de presiserer at det er den enkeltes ansvar å vurdere hvordan disse ytringene blir oppfattet og tolket. «*Grensene for ytringens frihet skal som hovedregel defineres av etisk bevissthet, ansvarsfølelse og empati – ikke av lovverket.*» (SVs integreringspolitiske plattform 2010:2). Ytringer som kan sees på som negative og diskriminerende må derfor, ifølge SV, møtes med aktiv kritikk. Dette understrekes også av Chaudry som ser på ytringsfriheten som en kilde til debatt, der enkeltmennesket skal kunne ytre seg uten konsekvenser. Chaudry mener han at alle som ytrer seg i det offentlige rom har et felles etisk samfunnsansvar og han forklarer dette med et eksempel:

«Hvis retten til å brenne koranen i California kan bety at verdenssamfunnet går et skritt fra hverandre, da må man tenke hva har man oppnådd ved å brenne koranen, hva var målet med å gjøre det, har du nådd det målet, og var prisen verden måtte betale verdt det?» (Chaudry i intervju).

FrP mener også at ytringsfriheten er viktig å opprettholde i et demokratisk samfunn. I deres prinsippprogram står det:

«Fremskrittspartiet er en sterk forsvarer av ytringsfriheten, og mener enhver har rett til å ytre seg fritt. Vi vil forsvare ytringsfriheten som en av grunnpilarene i demokratiet. Vi vil fremheve

den nødvendige sammenhengen mellom åndsfrihet og kulturell og materiell fremgang. Ytringsfriheten bør likevel avgrenses slik at den ikke skader personvernet og rikets sikkerhet.»
(Fremskrittspartiets Prinsippprogram 2009-2013).

FrP presiserer at ytringsfriheten i visse tilfeller bør avgrenses hvis det går på bekostning av personvern eller rikets sikkerhet. Morten Ørsal Johansen understreker at ekstremister har ytringsfrihet og nevner den kristne ekstremisten Ludvig Nessa som et eksempel:

«Vi har jo ekstremister innenfor kristendommen, bare se på Ludvig Nessa. De brukte religion som påskudd for det de drev med. Da sliter jeg, men allikevel, det var hans rett til å gjøre det. Da har man igjen den tradisjonen vi har i Norge, som også er nedfelt i konvensjoner, altså ytringsfriheten.» (Ørsal Johansen i intervju).

Ørsal Johansen skiller mellom Nessa, en kristen ekstremist, og Bhatti, en muslimsk. Dette gjør han på grunnlag av Grunnloven der det står at man skal kunne ytre seg så lenge man ikke krenker. På spørsmål fra meg om ikke Bhatti har rett til å bruke ytringsfriheten svarer han:

«Vi har jo ekstremister innenfor kristendommen, bare se på Ludvig Nessa. De brukte religion som påskudd for det de drev med. Da sliter jeg, men allikevel, det var hans rett til å gjøre det. Da har man igjen den tradisjonen vi har i Norge, som også er nedfelt i konvensjoner, altså ytringsfriheten.» (Ørsal Johansen i intervju).

Allikevel skiller Ørsal Johansen mellom Nessa, en kristen ekstremist, og Bhatti, en muslimsk. Dette gjør han på grunnlag av Grunnloven der det står at man skal kunne ytre seg så lenge man ikke krenker. På spørsmål fra meg om ikke Bhatti har rett til å bruke ytringsfriheten svarer han:

«Han ytrer seg på en sånn måte at han både krenker og truer. Og da bikker det straks over, han har lov til å gjøre det, men det kan straffes for det. Jeg kan gå ut å si hva som helst, jeg kan stå på gata å si at nå skal jeg drepe Jens Stoltenberg, jeg har lov til å si det, men jeg kan bli straffet for det fordi det er en trussel. Her ser man forskjellene mellom de som utøver islam på en ekstrem måte og de som utøver kristendommen på en ekstrem måte, de gjør det ikke på samme måte allikevel.» (Ørsal Johansen i intervju).

Ørsal Johansen presiserer videre at normene og reglene et sivilisert samfunn er bygget på er viktig å opprettholde og verne om, da også kritikk til religion:

«Folk må gjerne føle seg krenket når jeg sier at norsk innvandringspolitikk er ute av kontroll, da kan folk føle seg krenket på bakgrunn av et politisk syn, det samme gjelder religion, man må få lov til å komme med kritiske synspunkter også her. Dette er helt fundamentalt, jeg mener at grunnen til at vi har kommet ut av den mørke middelalder er nettopp fordi vi var kritiske til religion og fikk lov til å kritisere religion.» (Ørsal Johansen i intervju).

Både FrP og SV ser på ytringsfriheten som en viktig verdi i demokratiet, men det er likevel en viktig forskjell på hvordan de ser den. SV mener at ytringsfriheten stiller sterkt, og skal gå foran selv på bekostning av majoriteters og minoriteters integritet. SV presiserer allikevel at man har et moralsk ansvar for hva man ytrer. I den integreringspolitiske plattformen understreker SV videre at ytringsfriheten skal som hovedregel defineres av etisk bevissthet, ikke av lovverket. FrP derimot, skriver i sitt prinsippprogram at ytringsfriheten stiller sterkt, men at den allikevel kan avgrenses i visse situasjoner. Dette bekrefter også Ørsal Johansen når han påstår at Bhattis ytringer er truende, og dette fører til at lovverket kan komme inn og straffe han for dette. SV mener at man i slike situasjoner må møte negative ytringer med aktiv kritikk, mens FrP heller ønsker å møte disse ytringene med straffeforfølgelse. Dette kan sees opp mot synet på frihet som er nevnt i avsnitt 6.1.

Chaudry påpeker at man i det nye Norge er avhengig av å finne felles verdier som vi alle uavhengig av vårt politiske og religiøse ståsted er nødt til å bli enige om, dette vil være vårt felles ståsted og identitet. Dette er også et vesentlig aspekt i den multikulturelle teorien, der Modood understreker viktigheten av å kjenne en nasjonal tilhørighet. Dette er utslagsgivende for et vellykket multikulturelt samfunn (Modood, 2007:150). Også i SVs partiprogram presiseres det at en forutsetning for et velfungerende flerkulturelt samfunn er at det bygges på et sett med felles rettigheter og plikter. SV ser demokratiet som en viktig del av det å få til en god integreringspolitikk, der friheten og tryggheten rundt et velfungerende samfunn er en forutsetning for en god integreringspolitikk. I den integreringspolitiske plattformen presiseres det at demokrati innebærer at alle mennesker har krav på de samme grunnleggende rettighetene som ytringsfrihet, religionsfrihet og likestilling, og et demokratisk problem som påpekes i integreringsplattformen er minoritetsbefolkningens underrepresentasjon i politiske sammenhenger i Norge. Uten representasjon er det vanskelig for en gruppe å kreve noe, mener SV. Her ser man store kontraster til FrPs partipolitikk på samme område. Som nevnt i kapittel 5 uttalte Siv Jensen i Dagbladet i 2009 at man ikke ønsker å tillate særkrav fra noen enkeltgrupper, og innførte begrepet snikislamisering på muslimer som ønsker tilrettelegging for utøvelse av religion i hverdagen. Eksempler på dette var egen Halal-mat i fengsel, avskilt

gymnastikkundervisning i skolen og egne offentlige bøtterom. Dette kan i en viss grad sees opp mot Rawls argumentasjon for prinsippet om en rettferdig nøytral stat, der alle oppfatninger og verdisyn skal stille likt. Staten åpner derfor heller ikke opp for rettigheter til minoritetsgrupper ut ifra kulturelle eller religiøse kriterier. Den statlige politikken baseres på nøytrale konstitusjonelle løsninger med hensyn til alle medborgeres beste, der det legges til rette for et mangfold av verdisyn som alle slutter opp om de politiske prinsippene for samfunnet, som er de liberale og demokratiske. På dette punktet kan man se et avvik fra Rawls argumentasjon opp mot FrPs. For Rawls er et moderne samfunn kjennetegnet av et pluralistisk mangfold, der det er viktig at lovene og institusjonene i et samfunn er i overensstemmelse med prinsipper borgere kunne ha gitt sin frie tilslutning til for at de skal være legitime. En liberalisme tilpasset et samfunn preget av kulturelt mangfold må i stedet vise toleranse overfor ikke-liberale grupper, der personer med ulike moral- og verdisyn etablerer politiske løsninger for videre samarbeid i kraft av fornuften (Rawls, 1993:49) FrP fører ikke den samme toleransen som Rawls mener er nødvendig for en samlet stat, og har i stedet utviklet begrepet snikislamisering til en definisjon av en mer åpen og radikal islamisering de mener er en trussel for Norge. Ørsal Johansen understreker sin bekymring rundt denne utviklingen:

«Nei, etter hvert så vil jo alle de forbudene og påbudene som islam har vil kunne bli en del av det norske samfunnet. Og etter hvert blir jo samfunnet mer og mer islamisert, se på alna bydel, 40 prosent av de som bor i alna bydel er ikke-vestlige. Blir det mange nok til å få 50 prosent blir det flertall i bydelsutvalget. Hvor lang tid tar det før de får flertall i bystyret i Oslo, og hvor lang tid tar det før de får flertall andre steder?» (Ørsal Johansen i intervju).

FrP viser her en frykt for at islam skal bli en større del av samfunnet vårt. Ørsal Johansen presiserer også videre viktigheten av norsk statsborgerskap. Ved å få dette forplikter en seg mer til det norske samfunnet og fellesskapsfølelser blir sterkere, mener han. SV derimot, ønsker å fremme innvandrernes rettigheter, der en styrking av demokratiet bare kan skje ved at man sikrer høy valgdeltakelse i alle lag av befolkningen uavhengig av statsborgerskap. Identitet er problematisk, og det er vanskelig å avgjøre hva som gjør at en person er norsk. Modood betegner tilhørighet som en problematisk kategori fordi dette ikke er statisk betinget, der teoretiske begrep er vanskelig å definere i praksis. Løsningen på dette mener Modood er inkludering gjennom anerkjennelse av ulikhet (Modood, 2007:49). På dette punktet er politikken til de to partiene veldig splittet, Sv ser på det som et problem at minoritetene er underrepresentert i samfunnsdeltakelsen, mens FrP ser på det som et problem at minoritetene

får for mye innflytelse. Her ser man at den nasjonalistiske siden til FrP springer frem i mye sterkere grad enn SV, der de norske demokratiske verdiene blir definert på en helt annen måte hos FrP enn hos SV.

7.3 Religiøst og kulturelt mangfold

Ifølge FrP er det den norske kulturen som definerer folket. Dette kommer tydelig til uttrykk i prinsippprogrammet, der det presiseres at den norske kulturen omfatter alt som kjennetegner nasjonen og folket. Kulturen er med på å gi innbyggerne identitet og fellesskapsfølelse, og FrP legger stor vekt på å verne om den norske kulturarven (Fremskrittspartiets prinsippprogram 2009-2013). På dette området viser partiet en konservativ politikk, med en klar nasjonalistisk holdning med fokus på å bevare det norske. For å understreke dette er FrP negative til andre kulturelle uttrykk, og ønsker blant annet å stramme inn på offentlige midler for et kulturelt mangfold. «*Norsk kultur lever best uten at den stimuleres med mangfold utenfra*» presiserer daværende kulturpolitisk talsmann i FrP, Ulf Erik Knudsen, til VG (Knudsen 19.5.2009 hentet fra www.vg.no). Dette er i stor kontrast til SVs kulturpolitiske holdninger, der SV i sin integreringspolitiske plattform presiserer: «*Mangfold er en styrke, ikke en kilde til splittelse.*» (SVs integreringspolitiske plattform). Til forskjell fra FrP er SV opptatt av å ivareta et flerkulturelt samfunn, der de mener at mangfold beriker det norske samfunnet ved å tilføre ny kunnskap, kulturuttrykk, meninger og livssyn. Som nevnt i kapittel 6.1 kan man også her se tendenser til at FrP fører en realistisk og kynisk politikk, der den norske kultur og identitet sees på som den ideelle integreringspolitikken. SV fremstår som en motsetning, der et kulturelt og religiøst mangfold sees på som en grobunn for personlig og samfunnsmessig utvikling.

Selv om SV og FrP står i kontrast til hverandre når det gjelder syn på innvandring, støttet begge opp om grunnlovsendringen som førte til et skille mellom kirke og stat i mai 2012. FrP hevder allikevel at dette skille ikke vil prege den kristne og humanistiske arven, men at den i stedet vil stille enda sterkere når statskirken går over til å bli en folkekirke. SV anerkjenner at Norge har en kristen kulturarv, men legger langt mindre vekt på betydningen av denne enn det FrP gjør. Når FrP frykter at et større kulturelt mangfold vil hviske vekk den norske tradisjonelle arven vår, mener SV at denne arven i stedet er i stadig endring etter hvordan samfunnsstrukturen ser ut. Heikki Holmås omtaler denne kulturarven som «*en felles kulturarv der flere ting forener oss enn det som skiller oss*». Mangfoldet i dagens samfunn vil, fra SVs

perspektiv, forme samfunnsstrukturen slik at vi ut ifra dette vil danne en felles kulturarv på tvers av kulturelt og religiøst mangfold. Betydningen av den kristne kulturarven i det norske samfunnet er en tydelig kontrast mellom de to partiene; SV bagatelliserer betydningen av denne arven, mens den for FrP er et av de viktigste argumentene innenfor integreringsdebatten.

I mine intervju var samtlige av politikerne jeg snakket med, fra begge partier, enige om at både samfunn, kirke og stat er best tjent med et skille. FrP er veldig klare på at religiøse særkrav ikke aksepteres, og understreker dette i sitt faktaark om innvandringspolitikk: «*Vi aksepterer ikke parallelle samfunn, og vil jobbe aktivt for en bedre integrering*». (Innvandringspolitisk faktaark). FrP ønsker et klart skille mellom religion i det offentlige og private, dette blir også spesifisert i prinsippprogrammet: «*Både samfunnet, kirken og staten er best tjent med et skille mellom kirke og stat, da en politisk styrt kirke mister sin nødvendige legitimitet.*» (Fremskrittspartiets prinsippprogram 2009-2013, demokrati). SV er også klare på at de ønsker et skille mellom religion i det offentlige og private, og både Gina Knudson Barstad og Akhtar Chaudry etterlyser i mine intervju enda flere sekulære fellesrom i dagens samfunn (Barstad og Chaudry i intervju). Allikevel er SV opptatt av at religion ikke skal gjemmes bort, og deres tolerante sekularisme³ gjør at livssynsfriheten stiller sterkt. SV argumenterer for denne toleransen ved å vise til en respekt for enkeltmennesket som tar egne religiøse valg. Dette kan man knytte opp mot friheten til enkeltmennesket som nevnt i avsnitt 6.1.

Habermas legger vekt på det negative ved å utelukke religion fra det offentlige rom. Hvis religionen ikke får plass i det offentlige vil den finne andre rom skjult for storsamfunnet og all kritikk (Habermas, 2005). Videre legger Habermas premisser for hvordan man kan bruke religion som aktiv deltaker i det offentlige rom samtidig som han vil opprettholde idealet om en moderne og liberal stat. I den offentlige forvaltningen og styre må man bruke et sekulært og ikke-religiøst språk, men de troende må allikevel bruke sin religiøse tro på en allmenn måte som er forståelig også utenfor den religiøse diskurs. Det er ikke bare de religiøse som må tilpasse seg den sekulære diskursen, de ikke-religiøse må også være åpne for en overbevisning som er motivert i religiøs tro, man må ha en gjensidig åpenhet. (Habermas, 2005, Jensen, 2008) Selv om både FrP og SV står frem med et klart skille på hva som er politikk og hva som er religion i det offentlige, åpner allikevel begge partiene opp for en viss

³ Se definisjon av dette under avsnitt 5.1.2.

religiøs utfoldelse. SV er åpen på at denne religiøse utfoldelsen gjelder all form for religion, og er for en kulturell og religiøs utforming av det offentlige rom så lenge dette ikke blandes inn i det politiske. FrP er derimot mer restriktive, og ønsker i utgangspunktet et sekulært rom der religionen tilhører det private. Allikevel anerkjenner de kristendommen som en del av den norske tradisjonen, og åpner opp for en kulturell utforming av samfunnet der de kristen-humanistiske røttene stiller sterkt. Dette kommer sterkt til uttrykk i prinsippprogrammet: «*Fremskrittspartiet ser på den kristne kulturarven, vestlige verdier, og skille mellom religion og politikk som grunnleggende verdier i det norske samfunnet.*» (Prinsippprogrammet 2009-2013, demokrati). Oddbjørn Leirvik reflekterer rundt vår egen kulturarv, der han presiserer at møte med islam, og også andre nye religioner, er med på å kalle frem en større bevissthet rundt vår egen kristne kulturarv. Det er mye positivt i det at folk søker sine religiøse og kulturelle røtter, men det kan også få negative konsekvenser når egenidentiteten blir vendt mot andre (Leirvik, 1996:37). Man vil forsvare sin egen kristne norske kultur, men Leirvik presiserer at den norske kulturen er i forandring, og det er ikke alltid at denne kulturen er slik man ser den selv (ibid.). Dette kan knyttes opp mot FrP som er spesielt opptatt av den kristne tro som en identitet til den norske kulturen, der det er ønskelig med minst mulig innflytelse fra annen religiøs eller kulturell påvirkning i det offentlige. SV derimot, ønsker å fremme minoritetskulturer, mens de selv tar avstand fra den kristne tro og kultur.

7.4 Integrering og identitet

Thomas Hylland Eriksen og Iver B. Neumann skriver i sin artikkel «Fra slektsgård til oljeplattform – Norsk identitet og Europa» at det har skjedd en forskyving av den nasjonale identitetsfølelsen i Norge, der man ikke lenger ser på Danmark, Sverige og Europa som konstitutive andre, men går i en retning av å gi denne rollen til ikke-vestlige innvandrere, minoriteter og religion (Eriksen og Neumann, 2011). Dette ser man igjen i FrP sin politikk, der blant annet utsagn som snikislamisering, som også nevnt i avsnitt 6.2, har blitt en måte å sette muslimer opp mot de norske normene. Siv Jensen uttalte at snikislamisering er når samfunnet glemmer seg selv og gir etter for andre minoriteters krav (Jensen 21.2.2009 i www.db.no). Her ser man at Jensen skaper et skille mellom minoriteten og majoriteten, der den etablerte majoriteten stiller sterkere i hennes syn. Jeg har tidligere i kapittel 5 kommet inn på skillet mellom radikal islamisme og utøvende islam. Både Per Willy Amundsen og Morten Ørsal Johansen uttalte i intervju med meg at de nå så en utvikling fra snikislamisme til en mer

åpen islamisme, der den radikale islamismen kommer sterkere frem ved blant annet særkrav rundt religiøse handlinger i det offentlige. Chaudry er helt klar på at det ikke er noe problem å være lojal mot den norske identiteten selv om man har en annen religion enn majoriteten. I stedet for å definere hvem som er norsk ut ifra religion legger man andre grunner for å definere dette, som gjensidig respekt og religionsfrihet. Dette kan sees opp mot SVs menneskesyn, der den norske kulturen ikke nødvendigvis trenger å defineres med kristendom, bunad og leikarring. Etnisitetsbegrepet har en sentral plass i diskusjonen om multikulturalisme. Modood forklarer problematikken rundt dette ved å vise til etnisk tilhørighet som en problematisk kategori fordi dette ikke er statisk betinget, og forståelser av slike begrep skaper lite rom for endring. Man kan her spørre seg om det er mulig å definere det å være norsk? Er det en fasit som tilsier når man kan si at man er nordmann? Chaudry presiserer at man kan føle en norsk samhørighet på tvers av folkeslag og kulturer. Dette støttes også i den integreringspolitiske plattformen: «*Vårt fellesskap skal ha rom for mange måter å være norsk på*» (SVs integreringspolitisk plattform 2010:4). Dette er et viktig aspekt også i multikulturalismen: Ved å bli inkludert gjennom anerkjennelse av sin ulikhet blir gruppene i større grad en del av landet (Modood, 2007:49). Samtidig som multikulturalismen bevisst fremhever forskjeller i et samfunn, understreker Modood viktigheten av å kjenne en nasjonal tilhørighet, der en nasjonalfølelse til det landet du bor i er viktig for å få til et vellykket multikulturelt samfunn (Modood, 2007:150).

Som nevnt tidligere stiller det norske statsborgerskapet sterkt hos FrP, og jeg har tidligere diskutert FrPs definisjon av det å være norsk, der det norske statsborgerskapet er siste stopp i en integreringsprosess. FrP ønsker strengere krav til å bli norsk statsborger, der den norske identiteten baseres på grunnleggende frihetsverdier som demokrati, ytringsfrihet og likestilling. Videre forventes det av FrP at innvandrere frivillig går inn for å integreres så godt som mulig i det norske samfunnet, noe som, ifølge FrP, tilsier at man ofrer sin egen kulturelle identitet fremfor den norske. FrP stiller høye krav til innvandrerne, der enkeltmennesket må gjøre en egeninnsats for å kunne kalle seg norske. Ørsal Johansen er i mitt intervju veldig klar på at man må gi for å få tilbake; «*det er ikke en selvfølge å være norsk statsborger*» (Ørsal Johansen i intervju). For SV sees denne problematikken fra et annet synspunkt. Løsningen til en god integrering for FrP er å sette krav til enkeltmennesket i integreringsprosessen, der man må tilpasse seg det allerede velfungerende storsamfunnet. SV setter i stedet inkludering høyt, der man fører en toveiskommunikasjon som stiller krav både til storsamfunnet og til

innvandrere som må tilpasse seg. Holmås definerer en god integrering med respekt og forståelse for hverandre, der likeverdig behandling er en nøkkelverdi (Holmås i intervju). Det er viktig for begge partier å få til en god integrering i samfunnet, men dette løse med veldig ulikt syn. FrP har allerede definert samfunnet vårt ut ifra de norske verdiene som ligger forankret i vår kultur. SV definerer disse verdiene ut ifra et multikulturalistisk standpunkt, der vår kultur forankres underveis i samfunnsutviklingen.

7.5 Oppsummering

Politikk er den virksomheten innen et sosialt system som innebærer at mål blir satt, prioriteringer ordnet, verdier fordelt og virkemidler valgt og anvendt (Østerud, 2001:199). Ut ifra funnene i min analyse er det klart at både SV og FrP ønsker å skape et bedre samfunn. Allikevel kan man se viktige forskjeller i den politiske ideologien til disse partiene, der det kommer frem et klart skille i prioriteringene og utførelsen av partipolitikken. Hensikten er den samme, men synet på hva som er «rett» politikk er omdiskutert. Ifølge valgforsker Bernt Aardal er det i dagens politiske samfunn viktigere enn tidligere hvilke saker som preger valgkampene og hvordan partiene stiller seg til disse sakene. Mediernes evne til å rette søkelyset mot enkelte samfunnsproblemer er nært knyttet til begrepet sakseierskap (Aardal, 2004:23). Som nevnt i teorikapittelet stiller FrPs politikk sterkt i kampen om eierskap til innvandringsaker (Hagelund, 1999:21, Aardal, 2003:26). Ser man på undersøkelsene til Hanne Marthe Narud og Henry Valen kan man se at FrP har stor troverdighet i utpregede høyre-saker, mens de også berører flere saker som preger venstre-aksen, som helsestell, eldreomsorg og bruken av oljepenger. I spørsmålet om hvilke saker det kan være vanskelig å håndtere i en valgkamp svarer FrP også her innvandring, selv om jeg tidligere i oppgaven har vist til at FrP har sakseierskap i innvandringsaker. Dette kan sees opp mot FrPs tidligere nevnte splittede holdning, der de ligger i et skjæringspunkt mellom de liberalistiske holdningene om frihet for enkeltmennesket, samtidig som de har konservative holdninger blant annet innenfor innvandringspolitikken (Narud og Valen, 2004:64).

Narud og Valen beskriver også partienes egen oppfatning av sakseierskap, der de i en spørreundersøkelse stilte to spørsmål til partilederne i alle de store politiske partiene. Det første spørsmålet handlet om hvor stor tillit de trodde partiets velgere hadde i forhold til forskjellige fanesaker. Her svarte FrP at skatt og avgifter, innvandring og spørsmål vedrørende lov og orden stilte sterkt. SV oppga derimot saker som fordeling og sosial velferd.

Det andre spørsmålet som ble stilt var om det er noen saker som kan være vanskelig for partiet å håndtere i en valgkamp. Her ser SV på skatter, innvandring og lov og orden som vanskelige spørsmål som de helst ikke vil debattere. Dette viser at SV i utgangspunktet har en svakere tilknytning til innvandring og religion, noe som også vises i min analyse der SV fremstår som mer uklare enn FrP i prinsipielle holdninger til religion tross den integreringspolitiske plattformen (Narud og Valen, 2004:64ff).

Habermas ønsker et klart skille mellom religion og politikk, men åpner samtidig opp for religiøse diskurser i det offentlige. Dette går igjen i politikken til SV, der de i sin integreringspolitiske plattform definerer et tredje standpunkt der man ønsker et skille mellom religion og stat, mens man samtidig gir rom for forskjellige kulturer, levemåter og religioner i det offentlige (SVs integreringspolitiske plattform, 2010). Dette tredje standpunktet er en mellomting mellom Rawls sekulære samfunn og multikulturalismens inkludering, som man ser igjen i mange andre aspekter av religionspolitikken til SV. FrP er for en helt sekulær stat, der de fremmer et skarpt skille mellom religion og stat selv om den norske kulturarven og kristendommens betydning stiller sterkt som symbol. FrPs sekulære samfunn fri fra religiøs overbevisning er en trussel mot multikulturalismen og dens verdier. Funnene fra analysen min viser at FrP fremmer negative holdninger mot multikulturalismen som teori. Andreas Føllesdal reflekterer i sin artikkel *Beskyttelse til besvær* rundt statsmaktens funksjoner i forhold til et flerkulturelt samfunn. Føllesdal beskriver den optimale statsmakten som et styringsorgan som fungerer på en måte som er forenelig med alles likeverd. Føllesdal beskriver dette videre som en grunnleggende norm i europeiske samfunn (Føllesdal, 2004:121). Problemene oppstår når man ikke er samstemte med hvilke livssyn vi vil forholde oss til. I et samfunn med ulike livssyn har forholdet mellom religion og stat tradisjonelt vært konfliktfylt. Spørsmålet om religionsutøvelse og innflytelse i det offentlige rom er spesielt aktuelle i et samfunn der man har en majoritet mot en minoritet (ibid.). Føllesdal beskriver videre flere forskjellige løsningsstrategier som er funnet i Europa for å tilpasse seg disse utfordringene. I Frankrike har man privatisert religionen, der man har et strengt skille mellom offentlig virksomhet og den offentlige religion. En annen måte å gjøre det på er å innføre et flertallsstyre med unntak der flertallets livssyn preger den offentlige virksomhet på enkelte områder, men tillate fritak for livssynsminoriteter. Her passer land som Nederland inn. En siste variant er å la mangfoldet blomstre slik at man tilpasser religiøse uttrykk inn i det offentlige. Et eksempel på dette kan være at man tilpasser hijab og turban inn i

yrkesuniformene til for eksempel politi og dommere. Land som Danmark, Østerrike, Hellas og Storbritannia passer her inn (Føllesdal, 2004:121).

Som nevnt under punkt 7.1 ser FrP seg selv som et liberalistisk parti, der partiet tar utgangspunkt i troen på menneskets fornuft og der frihet for enkeltmennesket stiller sterkt. FrPs frihetsforståelse blir da liggende i skjæringspunktet mellom liberalisme og konservatisme, der friheten for enkeltmennesket står fast samtidig som konservative ideer innenfor innvandring stigmatiserer enkelte grupper og setter mennesker i bås samtidig som de ønsker å integrere de inn i det norske samfunnet. Der SV ser på frihet som et utspring av et mangfoldig fellesskap ønsker FrP frihet til enkeltmennesket innenfor spesifikke norske rammer. Norskheten i samfunnet er et felt få problematiserer i sammenheng med innvandringsdebatten, og det er sjelden man kommer inn på problematikken rundt høy skilsmissestatistikk, utbrenthet og ensomhet. Slik jeg forstår FrP sine synspunkt er Norge og «de norske verdiene» ofte sett på som det beste samfunnet med de beste verdiene, der man uten selvkritikk fremhever dette. SV fører derimot en religionspolitikk der offentligheten skal legge til rette for nøytrale rom der samfunnet skal praktisere likebehandling av alle religiøse praksiser (Holmås i intervju). SV viser sin anerkjennelse av religion gjennom minoritetsreligioner, der kristendommen blir offer for en tradisjonell religionskritikk som viser til kristendommens konservative sider i forhold homofili eller abort. SV er spesielt kritisk til kristendommens stilling i det norske samfunnet, der blant annet kristendommens betydning i den norske kulturarven blir sett på som en fortidsarv der man i dagens samfunn heller har fått en flerkulturell arv å gå videre med (Reikvam i intervju). Slik jeg forstår dette viser disse funnene fra analysen en viss sammenheng mellom FrP og SV sitt syn på religion, der SV har den samme forståelsen av kristendommen som FrP har av islam. Ved å se på den implisitte kritikken mot kristendommens rolle og plassering i det norske samfunnet kan man se på dette som en konservativ tanke innenfor det ellers så sosialistiske SV. Religion sett ut ifra en politisk kontekst er et vanskelig og verdiladet tema, der man i begge partier kan finne konservative utspill utenfor den ideologiske rammen. Selv om man kan se likheter fremmer ikke SV den samme aggressive retorikken mot kristendommen som jeg har vist at FrP fremmer mot islam.

8 Hijabdebatten

Funnene fra det foregående kapittelet kan vitne om betydelige forskjeller, men også inkonsekvenser innenfor FrPs og SVs holdninger til religion, religionens plass i det offentlige rom og religionsfrihet. Begge partiene har en felles visjon om en partipolitikk som fremmer et bedre samfunn, men oppfatninger av hvordan dette skal gjøres er omdiskutert. Jeg vil nå eksemplifisere og tydeliggjøre denne problematikken gjennom et case-studium av hijabdebatten, da hovedsakelig i norsk kontekst. Jeg vil først ta for meg hijab⁴ på et generelt grunnlag. Deretter vil jeg se på FrP og SVs holdninger til spørsmålet rundt bruken av hijab i det offentlige, der jeg bruker det samme empiriske materialet som jeg har gjort tidligere i analysen min. Jeg vil videre se nærmere på premissene rundt denne debatten, samtidig som jeg ønsker å se de partipolitiske holdningene til debatten opp mot problematikken rundt religion i det offentlige og religionsfrihet.

8.1 Hijab i det offentlige

Mange av de skarpeste og mest engasjerende konfliktene i samfunnet vårt knytter seg til religion. Debatten rundt bruken av hijab befinner seg i stridens midte, der debatten i et større perspektiv egentlig handler om hva slags samfunn som er ønskelig, religionens rolle i det offentlige og hvilke samfunnsmessige og rettslige konsekvenser man vil få av et eventuelt forbud (Høstmælingen, 2004:9). Engasjement fra alle kanter viser hvor komplisert denne saken er, og da spesielt i Europeiske land som ønsker å opprettholde en selvforståelse av at man har lang tradisjon for å vise toleranse for at alle skal behandles likt på tross av kulturelle ulikheter og forskjeller. Vi lever i et samfunn der majoriteten av befolkningen har den samme livssynstradisjonen, men vi har også minoriteter som har et annet syn på det tradisjonelle, og her spiller bruken av hijab en viktig rolle (Føllesdal, 2004:114ff). Hijabdebatten er verken spesielt norsk eller spesielt ny, og diskusjonen om forbud mot hijab har i Frankrike vært et ledende eksempel innenfor debatten rundt multikulturalisme. Allikevel har diskusjonen fått fornyet oppmerksomhet i Vest-Europa også de siste årene, og den franske debatten rundt

⁴ I dette kapittelet bruker jeg både betegnelsen slør og betegnelsen hijab om hodeplagg. Jeg har i noen sammenhenger valgt å bruke ordet slør i stedet for hijab, da slør dekker en bredere definisjon av typer hodeplagg. Jeg bruker Berit Thorbjørnsruds definisjon av slør: «Ulike typer hodeplagg, blant annet et tøyestykke som dekker både hode, hals og ansikt, masker, shador, burka m.fl. Sløret har mange ulike former for utforminger, og for å unngå å bli for detaljert anvendes fellesbetegnelsen slør.» (Thorbjørnsrud, 2004:36). Når jeg bruker ordet Hijab vil jeg referere til en spesifikk betegnelse som blant norske muslimer blir sett på som et begrep for et religiøst hodeplagg der man dekker hår og nakke, men har ansiktet udekket.

hodeplagg og sekularisering i det offentlige har fått ringvirkninger utover landegrensene (ibid.). Håndteringen av diskusjonen rundt hijab krever derfor oppmerksomhet både om de internasjonale menneskerettighetsforpliktelsene Norge har, og refleksjon over de idealene om likeverd og toleranse som kan tjene som felles verdigrunnlag oss imellom, særlig når det gjelder kvinner og annerledes troende. Europas idealer om frihet, likhet og solidaritet ble utviklet i møte med livssyns- og kulturkonflikter innenfor den jødisk-kristne kulturkrets (Hylland Eriksen, 2004:97ff). Nå må idealene om likeverd og toleranse møte andre utfordringer fra en ny ikke-kristen minoritet med andre og uvante krav når det gjelder livsførsel og om private, religiøse uttrykk i offentlige rom. Dette gir grobunn til konflikter og debatt, der debatten springer ut ifra forskjellige holdninger til definisjonen av hijab. Et symbol har alltid flere meningslag, og er derfor uløselig knyttet til den som velger å gå med det. Det er derfor først og fremst de som bruker dette plagget som bør tolke det. Definisjonen av plagget er et viktig utgangspunkt i debatten, der også SV og FrP har klare meninger på hvordan dette plagget skal forholde seg til det offentlige rom (Døving 2011:28, Stålsett hentet fra Klassekampen 24.1.2012).

8.2 Et historisk innblikk

Sløret⁵ er ikke bare et tøyestykke, det er også et kraftfullt symbol. For å forstå helheten i denne debatten er det viktig å se på slørets historie og hvordan det er blitt brukt både som et virkemiddel for propaganda fra vestlig innflytelse og i markeringer av politiske standpunkt både med og uten slør. Sløret er ingen islamsk oppfinnelse, det er heller en videreføring av en skikk med dype røtter i Midtøstens historie der man så på sløret som et tegn på sosial status og ærbarhet. Dette gjaldt ikke bare islam, også jøder og kristne krevde at kvinnene dekket seg til, og det er i Det nye testamentet gjennom Paulus at man finner det klareste forbudet for bruken av slør: Som et tegn på underordning «må kvinnene, for englenes skyld, ha noe på sitt hode, som et myndighetstegn» (1. Kor. 11,10). I den islamske slørskikken markerte sløret i første rekke sosial rang, men også underordning, og slørskikken ble ikke islamisert før i løpet av 700-800 tallet. I historisk perspektiv har sløret blitt et av flere uttrykk for ønske om å begrense samværet mellom kvinner og menn, og lenge før islam var slørskikken forbundet med renhetsforestillinger der kvinnen forvaltet slektens reproduksjon og viste en livsførsel som symboliserte gruppesamhold, orden og moral. Kjønnsegregasjon, der sløret var et av

⁵ Se definisjon av sløret under fotnote 1.

uttrykkene, ble i tillegg statussymboler som synliggjorde familiens rikdom og menns evne til å forsørge familien (Vogt, 2004, Thorbjørnsrud, 2004).

Debatten rundt hijab⁶, og slør generelt, kan assosieres med bestemte samfunnsmodeller der religiøse og moralske idealer, frihet eller tvang, og normer for kvinnelighet er viktige argumenter. Det finnes god argumentasjon både i negativt og positivt forstand rundt dette, og debatten fremstår med et dobbelt kjønnsperspektiv. Allerede fra kolonitidens begynnelse i det 19. århundre ble det i europeisk sammenheng uttrykt bekymring for livssituasjonen for kvinner i Midtøsten. Bekymringene gikk ut på at kvinnene var lite tilgjengelige for europeere, og ved at de bar slør som dekket kropp og ansikt fikk europeerne forsterket inntrykket av ikke å få tilgang til kvinnene. Denne utilgjengeligheten ga spillerom for fantasier, og dette påvirket også formidlingen videre til Europa om kvinnenens situasjon i Midtøsten. Disse formidlingene var av blandet art, der kvinnene på den ene siden ble beskrevet som arbeidsslaver som ble holdt fengslet av sine menn, mens de på annen side ble fremstilt som erotiske og sensuelle haremskvinner som tilbrakte dagene nakne i påvente av sine ektemenn (Thorbjørnsrud, 2004:39).

Kolonimaktene så sitt snitt i å bruke uvissheten og bekymringen rundt kvinnenens frigjørelse i kampen om egen makt, og oppfatningen og fremstillingen av kvinner i Østen som undertrykte ble i politisk sammenheng anvendt for å legitimere kolonialiseringen. Sløret ble da et viktig politisk kampsymbol på kvinnenens tragiske og/eller umoralske liv. Egyptiske kvinner ble oppfordret til å gjøre som de kultiverte, moralske og frie britiske kvinnene, og kaste sløret. Britenes forsøk på å legitimere egen maktovertakelse med behovet for kvinnefrigjøring ble ikke akseptert. I stedet bidro det heller til å så tvil rundt begrepet kvinnefrigjøring, og selv den dag i dag må egyptiske kvinnegrupper markere at de ikke ønsker *vestlig* kvinnefrigjøring. Franskmennene brukte også sløret som et middel i maktkampen om fortsatt fransk styre i Algerie. Franskmennene så på sløret som et nasjonalt symbol som måtte fjernes, sammen med ethvert annet grunnlag for algerisk nasjonalbygging. Dette førte imidlertid mot sin hensikt, og flere kvinner begynte nå å gå med slør som en reaksjon mot fransk styre, og som et symbol på kvinners nasjonalfølelse. Både den britiske og den franske kolonimakten brukte sløret i sin kamp om maktovertakelse, og disse legitimeringsstrategiene bidro til å gi sløret et langt mer komplekst meningsinnhold enn tidligere (Thorbjørnsrud, 2004:41ff).

⁶ Når jeg videre omtaler hijabdebatten refererer jeg i hovedsak til spørsmålet rundt bruken av hijab i offentlige instanser som skole, og offentlige institusjoner som politi og rettsvesen.

Sløret har i Midtøsten eksistert i mange ulike former, men de har alle et felles utgangspunkt i behovet for å forhindre illegitim sex, altså sex utenfor ekteskap. Menn underlegges også visse kleskoder, men siden kvinnekroppen ansees som vakrere enn mannskroppen må kvinner dekke seg mer til. Det paradoksale er at kvinner i mange tradisjoner sees på som svakere enn menn, mens tilhengere av slør mener det er menns begjær og lite selvkontroll som fører til at kvinner må dekke seg til. Derfor er det kvinners samfunnsansvar og menns svakhet som trekkes frem når kvinner bærer slør. På slutten av det 19. århundre økte kritikken av segregering og tilsløring fra samfunnsengasjerte som innså at egne samfunn hadde stagnert økonomisk, politisk og kulturelt, og at dette var årsaken til den maktdominansen Europa hadde fått. Kvinners manglende muligheter både til utdanning og samfunnsdeltakelse ble oppfattet som en årsak til dette. Man ønsket politisk frihet, og land som Iran og Tyrkia, som ikke hadde vært kolonialisert, aksepterte lettere den vestlige moderniseringen. Disse landene var også de som gikk strengest inn for å fjerne bruken av slør. I Iran gikk de hardt til verks. Der ble politiet utstyrt med en form for fiskestenger som kunne rive av sløret på kvinner som ikke overholdt forbudet. Kampen mot sløret ble oppfattet som et symbol på et urettferdig og despotisk regime, og dermed ble det å bære slør, uansett bakgrunn, en måte å vise motstand mot regime. Da det nye islamske regimet kom etter revolusjonen, ble det påbud for bruk av slør. Dette førte til en endring blant de som hadde brukt sløret som et motstandssymbol. Nå ble det å vise hår i stedet symbolet på motstand mot urettferdigheten i det nye regimet. I Tyrkia er det fortsatt den dag i dag forbudt å bruke slør på universiteter, i offentlig tjeneste og i nasjonalforsamlingen, og mange kvinner kjemper fortsatt for retten til å bruke slør (Ibid:44).

Slørets mangfold har gjort det anvendbart for kommunikasjon av etnisk identitet og klassetilhørighet, men sløret har ikke alltid fungert som en religiøs markør, både kristne, jøder og muslimer har tatt i bruk de samme formene for slør. Dette endret seg på syttitallet da «det nye sløret» ble utviklet som et spesifikk islamsk symbol i forbindelse med dannelsen av nye islamistbevegelser med mål om å gjenskape et islamsk samfunn. Det var kvinnelige sympatisører for denne tankegangen som skapte det nye sløret. Disse ønsket å skape et mer rettferdig samfunn, og som symbol på dette kledde de seg i islamsk drakt. Denne drakten bestod av et stort sjal som skulle knyttes rundt hode og hals, men ikke skjule ansiktet. Disse kvinnene gikk ikke tilbake til mødregerasjonens slør, men valgte i stedet å utforme noe nytt som symboliserte deres status som moderne og velutdannede kvinner, gudfryktige muslimer og motstandere av urettferdighet og materialisme. Denne type slør er det vi i dagens Norge kaller hijab. Det arabiske ordet hijab kommer av hajaba og betyr å skjule eller å gjemme. Det

er først i nyere tid at hijab entydig brukes om hodeplagg. Alle kvinner har allikevel ikke religiøse motiver for å begynne med slør, undersøkelser viser at mange som bruker slør viser motstand mot islamistene som de mener misbruker islam. Det ideologiske sløret eksisterer fortsatt, men flesteparten av de som bruker slør kan ikke tolkes som islamistsympatisører. Imidlertid viser det nye sløret, hijaben, alltid kvinnens religiøse identitet. Bare muslimske kvinner bærer hijab i dagens samfunn fordi dette blir sett på som et eksplisitt islamsk symbol, selv om man har hatt lignende tradisjoner både i kristen sammenheng og jødisk kultur (Thorbjørnsrud, 2004:46ff, Vogt, 2004:26, Larsen, 2004:63).

Bruken av hijab omfattes av de internasjonale menneskerettighetsstandardene om tros- og livssynsfrihet. Allerede i 1995 skrev Van Koningsveld (hentet fra Larsen, 2004) at argumentene som kom frem i hijabdebatten kunne vise hvilke underliggende politiske holdninger de forskjellige landene hadde til islam og muslimer i gitte kontekster. Denne påstanden er ikke mindre aktuell etter debatten rundt hijab i det offentlige som startet i Frankrike, og som også har vært oppe til kraftig diskusjon i Norge. Velbegrunnede argumenter både for og imot har blitt lagt frem i debatten, der man har avdekket kunnskapsløshet og fiendtlighet mot islam og manglende innsikt rundt internasjonale menneskerettigheter. Muslimske kvinners hodeplagg utfordrer også manges holdninger, og ideen om at kvinner i Midtøsten er undertrykte og ikke har noen form for selvbestemmelse er et gjennomgående tema i den vestlige argumentasjonen. Sløret viser her en symbolikk på det sårbare og skjøre ved kvinnen, og blir dermed sett på som et symbol på den undertrykte kvinne. Da blir det nærliggende å trekke konklusjonen om at kvinnens slørbruk skyldes, der hun som enkeltperson ikke har noe hun skulle ha sagt. Deres manglende valg utgjør forskjellen fra de vestlige frie kvinnene, og oppfatningen blir da at kvinnene som bruker slør har behov for en vestlig frigjøring. Denne virkelighetsoppfatningen har vakt oppsikt og kritikk i Midtøsten, og et svar til kritikken har vært at man igjen har sammenlignet vestlige kvinner med kvinner fra Midtøsten, men denne gangen til de sistes fordel. Vestlige kvinner fremstilles som sexobjekter som menn står fritt til å bruke, og dette sørgelige livet symboliseres gjennom deres nakenhet. I vestlige sammenheng sammenligner man frie og ufrie kvinner, i Midtøsten sammenligner man kvinner med og uten verdighet. I begge tilfeller anvendes slør/ikke slør som symboler på kvinners stilling. Kvinner brukes av begge parter for å understreke sine egne positive holdninger og forskjelligheter fra den andre, og sløret har i dette spillet fått en historisk og sentral symbolsk form (Thorbjørnsrud, 2004:51, Larsen, 2004:63).

Muslimsk innvandring har ført til at Vest-Europa med tiden har fått en betydelig muslimsk minoritet. Den muslimske kvinnen har her blitt et symbol på moralens yttergrense mot den vestlige umoral, der hijaben er et stødig symbol i det komplekse moderne samfunn, og kvinnen et symbol på et islam i ny kontekst i et videreutviklet samfunn. Symbolikken rundt hijab blir derfor enda mer forsterket i det vestlige samfunnet, og viktigheten av å bære hijab i Vest-Europa blir større enn i opprinnelseslandene. Sløret har i den moderne tid blitt et nyttig symbol med flere betydninger, en gammel arv fra den førislamske verden som fremdeles tilpasses og fungerer inn i et moderne samfunn (Larsen, 2004:64).

8.3 Debatten

Hijaben er utvilsomt et tegn på islamsk tilstedeværelse. Utover dette er det et mangetydig symbol der innholdet er ulikt, både for brukere og de som mener noe om bruken (Døving, 2012:28). I tillegg til en tilbakevendende tematisering har vi i Norge hatt to store hijabdebatter. Den ene var i 2003 der debatten om hijab i Norge for fullt ble satt på dagsorden da en stor diskusjon rundt bruken av hijab i arbeidslivet ble satt på dagsorden av en møbelkjede på Alnabru. Videre forsterket denne debatten seg da det i Frankrike i 2004 ble innført forbud mot bruken av hijab i den offentlige skole. I 2008 blusset debatten opp igjen. Denne gangen dreide det seg om hvorvidt hijab kunne bli en del av den norske politiuniformen og det norske rettsvesenet (ibid.). Jeg vil videre i dette avsnittet gi en kort innføring i disse to debattene.

8.3.1 A-møbeldebatten

Den norske debatten rundt bruken av hijab i det offentlige ble satt på dagsorden i 2003 da den 25 år gamle norskpakistanske Ambreen Pervez fikk beskjed om å forlate arbeidsplassen sin hos A-møbler i Oslo. Bakgrunnen for dette var at hun en dag i desember hadde møtt opp på jobb med hijab, inspirert av et korankurs holdt av en norsk konvertitt. Pervez sitt argument for bruken av hodeplagget var å bevise at kvinner med slør ikke var undertrykte. Etter et par uker ble Pervez bedt om å ta av seg hijaben eller slutte, da butikken argumenterte for at hijab ikke var en del av møbelbutikkens profil. Dette førte til at Pervez klaget A-møbler inn for daværende likestillingsombud Kristin Mile, og sammen med det franske lovforslaget mot religiøse symboler i den franske skolen skapte «Pervez»-saken flere bølger av debatt, demonstrasjoner og aksjoner. Akhtar Chaudhry igangsatte en underskriftskampanje mot A-

møbler, og innvandrere i Oslo øst mobiliserte seg og truet med boikott av møbelkjeden. Den 17. januar 2004 møtte omkring 300 muslimske kvinner opp på Youngstorget i protest mot forbudet. I underkant av to uker etter demonstrasjonen resignerte A-møbler og Ambreen Pervez fikk tilbake sin gamle jobb med hijab, i tråd med likestillingsombudets vurdering av tvisten (Storhaug, 2007:119). Selv om A-møbler ga Pervez tilbake sin gamle jobb og gikk vekk fra argumentet om at hijab ikke passet inn i deres profil stoppet ikke diskusjonen rundt debatten om religiøs bekledning i det offentlige her, og i 2006 ga utdanningsdirektoratet norske skoler lov til å forby niqab og burka i klasserommet (Døving, 2012:28).

8.3.2 Politi-debatten

I 2008 kom debatt på ny på dagsorden da en kvinne tok kontakt med politidirektoratet med en forespørsel om det var mulig å benytte hijab under utdanning ved politihøgskolen og ved videre arbeid i politietaten. Politidirektoratet var i utgangspunktet positivt innstilt på å åpne for denne type tilbehør i uniformen. Justisdepartementet fulgte opp og ba politidirektoratet arbeide videre med hvordan forslaget til endring kunne gjennomføres. Da det så ut som forslaget om en religiøst tilpasset politiuniform skulle få gjennomslag startet det i stedet opp en opphetet debatt rundt denne praksisen og om denne kunne godtas. Etter noen uker med voldsomme diskusjoner og stort engasjement fra media besluttet justisdepartementet å skrinlegge forslaget den 20. februar 2009. Likestillings- og diskrimineringsombudet tok opp saken på eget initiativ etter mistanke om brudd på likestillingsloven, og ba justisdepartementet om en begrunnelse på hvorfor de hadde skrinlagt prosjektet og ikke tillot bruken av hijab og andre religiøse hodeplagg i politiet. I august 2010 ble det endelig slått fast at Justisdepartementet bryter likestillingsloven med sin beslutning om å utelate religiøse hodeplagg fra politiet. Regjeringen reagerte med å sette ned et livssynspolitisk utvalg som skal være med å bidra til å skape en mer helhetlig politikk på feltet. Utvalget skal legge frem sin utredning innen utgangen av 2012 (Døving, 2012:30ff).

8.4 Kan man forby bruken av hijab?

Selv om man ikke kan lese om hijab i noen menneskerettighetskonvensjon, norsk lov eller forskrift, er debatten rundt hijab knyttet tett opp mot juss. Har myndighetene en plikt til å forby bruk av hijab, har de rett til det og er det i så fall tjenlig? Menneskerettighetene setter rammer for Stortingets lovgivningsmyndighet, og normene vedtatt av det internasjonale

samfunn i fellesskap kan ikke Stortinget endre. Dersom menneskerettighetene ikke godtar at Stortinget forbyr bruk av hijab, eller tvert om påbyr Stortinget å forby hijab, har Stortinget ingen ting de skulle sagt. De er da bundet av avgjørelsen menneskerettighetene påviser (Høstmælingen, 2004:247).

Menneskerettighetene dekker mye, og disse rettighetene er nedfelt i en lang rekke konvensjoner utarbeidet av De forente nasjoner (FN) og Europarådet. Religionsfriheten har vært en av rettighetene som har stått i sentrum for diskusjonene omkring forbud mot bruk av hijab. Hvis man ser på artikkel 9 i Europarådets menneskerettighetskonvensjon⁷ får man en god beskrivelse av hva denne rettigheten omfatter og dets begrensninger:

«Artikkel 9: Tanke-, og samvittighets- og religionsfrihet

1 Enhver har rett til tankefrihet, samvittighetsfrihet og religionsfrihet; denne rett omfatter frihet til å skifte sin religion eller overbevisning, og frihet til enten alene eller sammen med andre og så vel offentlig som privat å gi uttrykk for sin religion eller overbevisning, ved tilbedelse, undervisning, praksis og etterlevelse.

2 Frihet til å gi uttrykk for sin religion eller overbevisning skal bare bli undergitt slike begrensninger som er foreskrevet ved lov og er nødvendige i et demokratisk samfunn av hensyn til den offentlige trygghet, for å beskytte den offentlige orden, helse eller moral, eller for å beskytte andres rettigheter og friheter.» (Hentet fra <http://www.echr.coe.int/> 7.3.2012, se også Høstmælingen, 2004:249).

Religionsfriheten dekker både indre og ytre forhold, der den troende er alene eller sammen med andre, både i private og offentlige sammenhenger. En som bærer hijab kan ha mange grunner til å gjøre det, både som en tradisjon, fordi det er mote, et samfunnsopprør eller på bakgrunn av religion. Dersom hijabbruken knyttes til religiøse forhold der personen oppfatter det som en religiøs plikt å bruke hijab vil artikkel 9 omfatte dette argumentet. Det samme gjelder hvis personen som bruker hijab gjør dette i sympati for muslimske jenter, der man er innebefattet med en form for sympati eller overbevisning. Når det gjelder mote vil ikke artikkel 9 forsvare dette argumentet (Høstmælingen, 2004:250).

Når det gjelder diskusjonen om hvor høyt man verdsetter religionsfriheten kan man ved visse tilfeller se at religionsfriheten ikke immuniserer enhver religionspålagt skikk mot statlige inngrep. Eksempler på dette kan være sikkerhet, der man ved bruk av turban må ta dette av

⁷ Hele menneskerettighetskonvensjonen finnes på: http://www.echr.coe.int/NR/ronlyres/64A274D8-37A3-41F8-B64F-BDD4C2219334/0/NOR_CONV.pdf

hvis man i visse situasjoner er pålagt hjelmbruk, eller ved flyreiser der sikkerhetstiltakene har blitt strammet inn. Et annet eksempel er Jehovas Vitners forbud mot blodoverføring som vil bli rettslig satt til side hvis et barns liv er i livstruende fare hvis ikke en blodoverføring foretas (ibid.). Det er ikke til å unngå at et lands kulturelle tradisjoner, sosiale sedvaner og politiske omstendigheter vil kunne spille inn i den nasjonale rettslige fastsettingen av hva som blir tillatt og ikke tillatt. En annen pågående debatt rundt retten til bruk av religiøse plagg i det offentlige er niqab og burka-debatten, der spørsmålet er om kvinner skal kunne kle seg i heldekkende kapper der man ikke har mulighet til å se hverken øyne eller ansikt. Dette har vakt stor oppsikt og motstand fordi vi i vår norske kultur er vant til å kunne se hverandre i øynene når man møtes i offentlige rom. Det vekker også ubehag blant mange når man selv opplever å se noe som er helt uvant og annerledes og så langt utenfor vår forstand at man ikke kan tenke seg at noen frivillig ønsker å ikle seg dette plagget (Lindholm, 2004:185).

Menneskerettighetene og liberale tradisjoner blir noen ganger kritisert for å være et vestlig menneskeideal der individualismen og det selvstendige blir satt høyt ved at man forventer at individet selv skal velge sine livsplaner og bånd uavhengig av resten av familien. Et slikt ideal går imot de livssyn som setter plikten til familien og deres respekt og meninger foran, og spørsmålet som diskuteres oppstår i en samfunnssituasjon der respektfull sameksistens mellom flere, delvis rivaliserende livssyn er utfordret. Man bør i denne sammenheng se til at vårt livssyn gir solid grunnlag for å respektere andres menneskeverd og frihet, og samtidig forvente det samme av andre og deres religion eller livssyn. I et menneskerettighets-respekterende, pluralistisk samfunn kan det offentlige rom verken i sin helhet eller i visse sektorer være rettslig dominert av et hegemonisk livssyn eller en religion. Den franske måten å takle dette på, der man skiller totalt mellom religion og offentlige instanser, kan være menneskerettslig problematisk fordi den utelukker de religiøse identitetsmarkørene fra offentlig tjenesteytelse, mens man samtidig glemmer at man da står igjen med en sekulær identitetsmarkør som eneste tillatte. Det offisielle Frankrike hindrer interreligiøs konflikt i det offentlige rom, der religiøs tilhørighet blir sett på som noe ikke-fransk, og utelukker da mulighetene for at religiøse franskmenn kan være fullgode franskmenn (Lindholm, 2004:187).

8.5 Hijabens mange betydninger

Debatten rundt bruken av hijab spiller på viktige grunnverdier i vårt tradisjonelle samfunn, og utfordringer rundt likhet, likeverd og individuell frihet blir i denne debatten utfordret. Det kan derfor være viktig å argumentere om hijab på et velinformert og upartisk grunnlag, minst mulig styrt av egne synspunkt og meninger. For å kunne uttale seg på riktig grunnlag vil det være forsvarlig i debatten å prøve å forstå hvorfor noen muslimske kvinner går med hijab, og hvorfor denne praksisen møter så sterke reaksjoner. Hijab er tvetydig, både internt i islamsk tro og i det norske offentlige rom som er mer vant med kristne kulturelle uttrykk. For å kunne klare å forstå denne tvetydigheten av hijaben har Andreas Føllesdal i sin artikkel (2004) skrevet ned noen punkter han syntes hijab gir uttrykk for:

- ✓ Det er uttrykk for en religiøst begrunnet oppfatning om ærbar og redelig oppførsel og klesdrakt. Dette kan gå ut på at kvinner ikke skal opphisse menn ved å kle seg utfordrende, og at kvinner bør beskyttes mot uønsket oppmerksomhet fra menn (Religiøst symbol).
- ✓ Noen feminister hevder av hijab gir kvinner makt ved at dette er det første steget for å muliggjøre kvinners adgang til det offentlige rom der hijaben skaper et rom i offentligheten fritt fra seksuelt press (Feministisk symbol).
- ✓ Hijab er for noen et ledd i en politisk rettet islam der hijab viser et symbol på å synliggjøre islam som religion i det offentlige rom, da som annerledes, men likeverdige med andre religioner (Politisk symbol).
- ✓ Noen kan kreve hijab for å få økt kontroll over kvinnene. Her blir hijaben et tvangsplagg der kvinnene blir tvunget av sine ektemenn til å dekke seg til, dette kan også være starten på en negativ utvikling der kvinnenes muligheter for utdanning og ytring i det offentlige rom blir svekket (Symbol på undertrykkelse).
- ✓ De langsiktige politiske målene kan også være å få større innflytelse i det norske samfunnet, der noen setter islam foran norsk lov. I de senere årene har frykten for terror økt hos det norske folk, og frykten for at noen islamistiske grupper vil fremme sine mål på bekostning av demokratiske grunnverdier og toleransen for ikke-islamske livssyn har økt etter episoder som 11. september i New York, 22. juli her hjemme og

nå i det siste islamistiske radikale som Bhatti og Krekar (Symbol på radikal islamisme). (Føllesdal, 2004:117).

Disse forskjellige forståelsene av hva hijab kan gi uttrykk for viser hvor kompleks og mangfoldig dette hodeplagget er, og ikke minst debatten rundt den. Debatten om bruk av hijab preges ofte av at man argumenterer ut ifra sin forståelse av hva hijab er. På den ene ytterkanten finner vi argumenter som knytter hijaben opp til islamistisk ideologi, på den andre siden defineres hijab som et tøyestykke uten noen spesiell symbolsk verdi. Det er vanskelig å sette premissene for debatten når man har så mange ulike syn på en sak. Når noen argumenterer for at det er galt å sammenligne hijaben med skautet vi i Norge har brukt i vår tradisjonelle klesdrakt, kan det ligge i undertonen at skaut er et praktisk klesplagg mot vær og vind, hijab er et undertrykkende religiøst symbol. Denne type grenseoppgang forutsetter en enighet om hijabens betydning som ikke eksisterer, der man ikke har de samme forutsetninger og premisser for å enes, og denne likhetstankegangen er problematisk. Thomas Hylland Eriksen har i sin artikkel Hijaben og «de norske verdiene» fra 2004 tatt for seg 232 avisartikler som omfattet hijab, og sett på det norske folks argumenter i denne debatten. Hylland Eriksen viser til en argumentasjon på at noen forskjeller blir akseptert som et uttrykk for den enkeltes valg, mens andre blir sett på som tvang er læstadianismen kleskoder, der jentene har måttet bære skaut og gått med foldeskjørt uten at man ser på dette som noe mer enn en bagatell. Hijaben, som forbindes med islam, blir derimot sett på som en stor endring både fordi anti-muslimske strømninger finnes og fordi mange ser på plagget som kvinneundertrykkende. Likestilling er en norsk nøkkelverdi, og når man snakker om likestilling tenker man alltid kjønn. Det er sjeldent noen bruker ordet likestilling for å beskrive likeverd mellom grupper med ulike syn på påkledning. Når man da ser at forskjell er uttrykk for manglende likhet fremstår dette som problematisk i norsk debatt, presiserer Hylland Eriksen. Dette, mener han, er fordi likhet udiskutabelt er et positivt ladet ord forbundet med like rettigheter og muligheter, og folk blir i hijabdebatten provosert av at de selv har vanskeligheter med å tro at kvinner frivillig ønsker å dekke seg til. Dette kan også føre videre til en tankegang om at kvinner som bruker hijab ikke ønsker å bli integrert og er fraværende i det norske samfunnet, der hijaben får en anti-vestlig betydning. Forutsetter man at kulturell likhet ikke er en betingelse for like rettigheter er det vanskelig å argumentere ut ifra plagget at en kvinne med hijab ikke ønsker å bli integrert. Tvert imot ønsker de fleste kvinner å integrere seg inn i det norske samfunnet hvis samfunnet vil ta imot de som de er,

som muslimske kvinner med hijab, understreker Hylland Eriksen (Hylland Eriksen, 2004:104-108).

8.6 Partienes forståelse av hijabdebatten

8.6.1 Fremskrittspartiet

Av de politiske partiene er det FrP som har gått i bresjen for forbud mot religiøse hodeplagg, da spesielt muslimske. Hovedargumentet som går igjen både hos mine informanter, uttalelser i media og i stortingsdebatter er at FrP definerer hijab som et kulturelt plagg som gir assosiasjoner til kvinneundertrykkelse. I partiprogrammet til FrP står det ikke noe spesifikk om hijab, men det står i handlingsprogrammet til FrP at likestillingen er en viktig faktor i integreringen:

«Det er i enkelte innvandremiljøer at likestillingen har kommet kortest. Det er derfor viktig å stimulere disse miljøene til økt likestilling. Dette er også en forutsetning for en vellykket integrering.» (Handlingsprogram 2009-2013).

Mange debattanter oppfatter religion som et undertrykkende element i hijabdebatten, og mange tar det for gitt at kvinnene som bruker hijab ikke ønsker dette selv. FrP med representantene Bente Thorsen, Mette Hanekamhaug, Per-Willy Amundsen, Solveig Horne og Tord Lien, la i 2010 frem et representantforslag til Stortinget der de foreslo å forby bruk av hijab i barneskolen. Argumentene bak dette forslaget var at:

«Hijaben symboliserer verdier som bryter radikalt med de liberale verdiene som Norge er bygget på, og fordi hijaben er et alvorlig hinder for en vellykket integrering» (Dokument 8:51 S).

Dette underbygges i prinsippprogrammet, der det presiseres at en god integrering bygger på respekt for de frihetsprinsippene det norske samfunnet er bygget på:

«Norsk innvandringspolitikk må legges om, og må sørge for at innvandrere integreres i det norske samfunnet og respekterer de grunnleggende frihetsverdier Norge bygger på.» (Fremskrittspartiets prinsippprogram 2009-2013).

Videre i representantforslaget til FrP beskrives bruken av hijab på barn som svært negativt:

«Hodeplagget er til hinder for lek og samspill mellom barn, det signaliserer avstandtagen til det norske samfunnet, det står i veien for integrering og skaper et uheldig skille mellom kjønnene, der signalet er at jenter er mindre verdt. Barnehijab er en praksis som foreldre tyr til for å hindre at jenter blir for frigjorte. En praksis som ikke kan forsvares med henvisning til religionsfriheten ettersom barnehijab ikke har noe grunnlag i islamsk lære. Fremmarsj av politisk islam har gjort hijab til et politisk symbol som nå også påtvinges barn» (hentet fra Bakgrunn i Dokument 8:51 S).

Hijaben blir her definert som et islamistisk symbol, og ikke et religiøst, og dette var en av hovedgrunnene til FrP for å forby hijab. Debatten videre i denne saken viste at det kun var FrP som hadde denne holdningen til saken, og forslaget ble nedstemt i Stortinget. Alle mine informanter fra FrP presiserte i mine intervju at hijab ikke var et religiøst betinget plagg. Ørsal Johansen presiserer at hijab og burka ikke har noe i religionsdebatten å gjøre:

«Både niqab og hijab og burka har ingen ting med religion å gjøre. I henhold til de folka som bruker disse plaggene er det ikke et påbud i religionen om at disse plaggene skal brukes, det er noe som er kulturelt betinget og ikke religiøst betinget.» (Ørsal Johansen i intervju).

Ørsal Johansen fortsetter videre:

«Dette (hijab) har ikke noe med religion å gjøre, det har med undertrykking av kvinner å gjøre[...] Dette med hijab kom jo opp som en debatt fordi noen påstår at dette er et religiøst plagg, men det er ikke et religiøst plagg. I henhold til koranen er det ikke sånn at kvinner skal dekke seg til, det kommer fra kultur, noe som de har tilegnet seg etter hvert, det har kristendommen også gjort, men det er tross alt de verdiene vi har.» (Ørsal Johansen i intervju).

Videre kommer Ørsal Johansen inn på forskjellene mellom kristendom og islam, der han presiserer at kristendommen har utviklet seg i takt med samfunnet, noe han mener islam i mye mindre grad har gjort. Ørsal Johansen begrunner dette ved et eksempel om vedtak av menneskerettighetskonvensjonen:

«Så utviklingen har ikke vært den samme, og det kommer godt til syne når menneskerettighetskonvensjonen kom og alle land utenom de muslimske landene godtok denne. Det ble en debatt i FN rundt dette, også ble det laget en egen menneskerettighetskonvensjon for

muslimske land der det med kvinneundertrykkelse ble fjernet. Dette har ikke noe med religion å gjøre, dette er kulturelt betinget» (Ørsal Johansen i intervju).

Her understreker Ørsal Johansen hvordan han mener muslimer bruker en religiøs fasade på noe som han mener er kulturelt betinget. Dette gjør debatten enda mer vanskelig og sår for mange, fortsetter han. Også Amundsen setter et spørsmålstegn ved symbolikken til hijaben. Han sier seg enig med Ørsal Johansen i at hijab kan være et grep for å undertrykke kvinner, men at det opprinnelig var et islamsk politisk symbol som har vokst frem i den senere tid. Amundsen presiserer at det er greit for han at kvinner bruker hijab så lenge de har valgt det selv, men ikke når dette blir pålagt.

«For oss er dette en helt vanvittig tanke at man må kle på kvinnfolka for å styre mannens drifter og at kvinner er urene. Det er jo det som er tanken bak, og derfor syns jeg det at greit at du som voksen person har lyst til å bære hijab må du gjerne gjøre det, men jeg vil ikke tvinge det på unger, derfor aksepterer vi ikke det i barneskolen eller barnehagen.» (Amundsen i intervju).

Amundsen nevner i denne sammenheng at dette også gjelder andre religioner, men at det reelle problemet ligger hos islam:

«Men jeg tror at folk hadde reagert hvis man kom i barnehagen med et fem fots kors som ungen måtte drive å bære på. Men det er jo ikke de problemene med andre religioner enn islam, så det er jo kanskje en indikasjon også da.» (Amundsen i intervju).

Likebehandling uten unntak er viktig for FrP, og Amundsen ser ikke nødvendigheten av at religion skal ha en egen særstilling, og mener at kleskoden skal være lik for alle:

«Det er ingen som nekter deg å utøve religion, det er ingen som nekter deg å tro på den guden du tror på, men det er noen regler man må følge hvis man skal gjøre en jobb. Hvis du som butikksjef mener at det er problem at ansatte bruker hijab i arbeidstiden så er det helt på sin plass at du som arbeidsgiver ikke aksepterer det. Det tragiske med dette er at du på grunn av hijabdebatten kan med loven i hånda tvinge arbeidsgiver til å akseptere hijab, da gjør du det vanskelig for unge muslimske jenter.» (Amundsen i intervju).

Her gir Amundsen et inntrykk av at flestparten av unge muslimske jenter ikke ønsker å gå i hijab, og tillatelse av hijab i arbeidslivet vil, ifølge Amundsen, føre til mer tvang. Dette følger Solveig Horne opp ved at også hun understreker at hijab ikke er religiøst betinget, og at dette går ut over de muslimske kvinnenenes frihet:

«Når noen må gå tildekt blir det helt feil i et fritt samfunn der kvinner skal likestilles med menn. Hijab er undertrykkende og ikke religiøst i det hele tatt. Man gjemmer seg bak at det er et religiøst plagg, men da må de heller gå med dette hjemme. Vi vil ikke forby det i offentlige rom, men i offentlige etater som politi, rettsvesen og skoleverk.» (Horne i intervju).

Hagen retter seg også etter FrPs definisjon av hijab som et ikke-religiøst symbol, og viser videre til at skolene skal være et sekulært fellesrom for alle der ingen skal få stille særkrav, heller ikke når det gjelder hodeplagg: *«På meg har dette intet med religionsfrihet å gjøre. Friheten har de til å tilbe den guden de tror på og be i et kirkerom eller moske, men ikke i skolen.»* (Hagen i intervju). Likebehandling mellom nordmenn og innvandrere er understreket som et viktig prinsipp i prinsippprogrammet: *«Likebehandling mellom nordmenn og innvandrere er avgjørende for å forebygge konflikter, noe som betyr at særegne ordninger for innvandrere må avvikles.»* (Fremskrittspartiets prinsippprogram 2009-2013).

Dette argumentet hentes også igjen når det kommer til debatten rundt bruken av hijab i det offentlige rom. Amundsen presiserer at man må følge reglene samfunnet setter opp, også når det gjelder arbeid. Har man et uniformsreglement på arbeidsplassen gjelder dette, uavhengig om du er jøde eller muslim. *«Det uniformerte Norge må ikke legge forholdene til rette for den enkeltes tro.»* (Amundsen i intervju). Ørsal Johansen er opptatt av nøytralitet og tillitt, der han mener at uniform skaper en trygg nøytralitet som viser at man er en etat med samme bakgrunn uavhengig av religion eller kultur. Hvis man godkjenner hijab som en del av uniformen mener Ørsal Johansen at det vil være problematisk fordi man vil kunne få en svekket tillit til rettsapparatet, der hodeplaggets symbolikk vil føre til mistillit til etaten som helhet. Videre understreker Ørsal Johansen at han godkjenner hijab i det offentlige samfunnet, bare ikke i offentlige etater. Han ser også på hijab som et bedre alternativ enn niqab og burka som han mener bør forbys helt i det offentlige. Videre kommer Ørsal Johansen inn på identitetsperspektivet til hijaben: *«Men akkurat hijaben, skautet, er som en uniformering som sier at man tilhører et visst samfunn. Altså et islamsk samfunn, og på den måten er det en uniform.»* (Ørsal Johansen i intervju). Her viser Ørsal Johansen til en symbolikk som tilsier at hijaben fungerer som en identitetsmarkør til et islamsk samfunn. Et hovedargument for å forby hijab i det offentlige er, ifølge FrP, at det ikke er religiøst betinget, der dette plagget ikke har noen forrang foran regelverket. Allikevel mener de det er en identitetsmarkør til islam, som er allment definert som en av de fem store religionene i verden. På årsmøtet i Oppland FrP den 11.2.2012 uttalte Morten Ørsal Johansen seg om akkurat dette, der han påpekte at islam går mot en politisk ideologi, der religion spiller en mindre rolle. Videre

presiserte han at man må være forsiktig med å gi islam helt frie tøyler da man risikerer å bli satt tusen år tilbake i tid (Ørsal Johansen 11.2.2012 i www.gd.no). Ved å definere islam som en politisk ideologi får FrP med en gang et helt annet utgangspunkt i debatten enn de som ser på dette som en religion på lik linje med kristendommen. Igjen ser man her at debatten springer ut ifra definisjonsspørsmål, der man får ulike holdninger basert på ulike definisjoner.

8.6.2 Sosialistisk venstreparti

Debatten rundt bruken av hijab i det offentlige har vært en vanskelig prosess for SV, der partiet innad har vært uenige. Dette bekrefter samtlige av mine informanter fra SV. Som også nevnt i kapittel 5 uttalte tidligere leder i SV, Kristin Halvorsen, seg tidlig i debatten om forbud mot hijab i barneskolen. Hun påpekte at det ikke er ønskelig at småjenter skal bruke hijab, men hun ville allikevel ikke gå for et lovforbud. I stedet peker hun på viktigheten av en god dialog mellom dem det gjelder, skolen og foreldrene (Halvorsen hentet fra ntb.no). Oslo SV kom i 2010 med et forslag der de ønsket å vurdere om hijab i barneskolen burde forbys. Dette forslaget skapte stor splid innad i SV, og det ble etter hvert etterlyst en samlet religionspolitikk, noe som resulterte i SVs integreringspolitiske plattform. Her gjøres det klart at SV er åpen for religiøse symbol både i det private og det offentlige:

«SV ønsker mest mulig sekulære fellesarenaer for å hindre at bestemte livssyn skal dominere i så stor grad at andre blir diskriminert, overkjørt eller skadelidende. Samtidig forsvarer SV enkeltmenneskets rett til fritt å gi uttrykk for sin religion gjennom bruk av symboler, utøvelse og tilbedelse privat og offentlig.» (Integreringspolitisk plattform, 2010).

Ved å legge frem en helt ny integreringspolitikk fikk partiet en klar holdning utad, der man ønsker en sekulær stat med en understreking av religionsfriheten. SV fører en fellesskapspolitikk der de stiller krav både til storsamfunnet og til innvandrerne for en optimal integrering. Dette fører til en argumentasjon der de sier ja til hijab i felleskapets interesse, slik at flere får muligheter uten å bli stigmatisert av religion. Dette fremhever også Holmås i sin argumentasjon for hvorfor SV er for hijab i offentlige etater når de i utgangspunktet er for en sekulær statsstyring:

«Hvis man sier nei utelukkes en god del mennesker på grunn av sin religion i viktige maktposisjoner som i politiet, domstoler og forsvaret. Og det ville være dumt. Det er en negativ konsekvens. Du har en negativ konsekvens som er at mange utelukkes for muligheten til å søke

disse jobbene, så kan du si det er selvforskyldt, ja, det er riktig. Men du må likevel når man veier ting opp mot hverandre, se på andre ting rundt.» (Holmås i intervju).

Holmås understreker at dette er en vanskelig og nyansert debatt, der SV innad i partiet har vært, og fortsatt er, uenige i hvordan problematikken skal løses. Han presiserer at de nå har fattet et vedtak og har en mening om saken som partiet følger, men han ser allikevel positive argumenter fra begge sider av debatten:

«Vi tilhører de som mener det er viktig å ha et skille mellom religion og stat. Derfor er det et godt argument å si at man ikke skal ha religiøse symboler inn i politiet og rundt omkring fordi staten skal være nøytral. Dette mener jeg er et godt argument.» (Holmås i intervju).

Holmås understreker at dette allikevel ikke er avgjørende for han:

«Jeg mener at siden vi har religionsfrihet i Norge er dette er en klar avveining, dette er ikke en svart-hvitt debatt. Så lenge vi har religionsfrihet, og det er viktig for enkeltmennesket å gå med religiøse hodeplagg, og så lenge dette ikke er i konflikt med sikkerheten eller går utover mulighetene for å utøve jobben sin så syns jeg vi skal ha toleranse og være raus med og ha aksept for de som ønsker å kle seg på en bestemt måte eller bruke hodeplagg. Men jeg mener da at man skal tilpasse hijaben til uniformen slik at det passer inn.» (Holmås i intervju).

Holmås fremmer videre de positive integreringspolitiske sidene som ligger i at mennesker føler at de får respekt og anerkjennelse. De får muligheten til å gjøre som de vil, der storsamfunnet er raust nok til å si at det er greit, fortsetter Holmås og refererer til Sikhtempelet på Furuseth som har hengt forskriftet til Forsvaret opp på utsiden av tempelet, der det står at det er lovlig å bære turban. Dette symboliserer at sikhene nå er akseptert inn i det norske samfunnet. Holmås presiserer at selv om det for SV er ønskelig med en sekulær stat er dagens statsordning preget av kristne holdninger. Det er da ekstra viktig å gi rom for andre religiøse holdninger, når man selv ikke fører en helt sekulær stat selv (Holmås i intervju).

Chaudry hevder, i likhet med Holmås, at kompetansen til enkeltmennesket går foran kleskodeksen så lenge det ikke hindrer arbeidet det skal gjøre. Chaudry innrømmer at dette er en krevende debatt, men mener allikevel at systemet vi har i Norge tilsier at alt som blir lagt frem skal være åpen og etterprøvbart, slik at ens egen religiøse tro ikke kan ha noen påvirkning for utfallet i arbeidslivet.

«I et åpent norsk samfunn skal ting være etterprøvbare og kontrollerbare, og så lenge dette er på plass har jeg ingen tro på at noen som sitter med religiøse hodeplagg vil ha en slik type dømmekraft at dommen blir preget av dette, og gjør det så vil den bli stanset i neste rettsinstans.» (Chaudry i intervju).

Chaudry ser ingen utfordringer i at de tillater religiøst betingede hodeplagg samtidig som de ønsker en sekulær stat der religion er adskilt fra den statlige styringen. Han begrunner dette med at det er norsk lov som i bunn og grunn gjelder, uavhengig av religiøs bakgrunn:

«[...]Dommeren kan gjerne for oss her sitte med en turban, det kan vi ikke nekte. Han kan gjerne sitte med en turban, men han er nødt til å forholde seg til norsk lov og bevismaterialet, han kan ikke legge sin religiøse overbevisning inn når han tolker dette og når han avskriver en dom.»(Chaudry i intervju).

Reikvam er også klar når det gjelder religionens plass i det offentlige:

«Jeg er helt klar på at i det offentlige rom er det plass til de symboler folk måtte ønske å bære, enten det gjelder kors eller hijab [...]I utgangspunktet så aksepterer vi og vil ikke begrense bruken av religiøse symboler i offentlig rom.» (Reikvam i intervju).

Reikvam understreker at det er viktig å akseptere religion i det offentlige, da religion hos noen er en stor del av deres liv som man er nødt til å akseptere. Reikvam mener det er viktig at en stor del av så manges liv skal få være synlig i det offentlige rom, og dette ser han ingen problemer med:

«Uansett, en offentlig tjenestemann eller kvinne har forpliktet seg på vegne av det offentlige, det stilles ikke andre krav til en person som går med hijab eller kors rundt halsen om det å være nøytral og objektiv. Det stilles jo samme krav til alle om å opptre objektivt og korrekt, uansett hva slags klær man går i eller hvordan man ser ut.» (Reikvam i intervju).

Videre understreker Reikvam viktigheten av trygghet i en god integreringsprosess, der han mener det vil være enklere å komme inn i et nytt samfunn hvis man er trygg på sin egen identitet og religion. Ved å gi religionen mer plass og få den mer synlig vil dette styrke integreringsprosessen, fortsetter han.

Ut ifra uttalelsene til både Reikvam, Holmås og Chaudry tolker jeg det slik at de i utgangspunktet ser på hijab som et religiøst betinget symbol, knyttet opp mot islam. Gina Barstad kommer inn på problematikken rundt hijab som kvinneundertrykkende. Hun

presiserer at hennes personlige definisjon er at det bare er et klesplagg, men at det ligger mye problematikk bak symbolikken i dette og hva dette klesplagget representerer:

«Hvis det er sånn at kvinner må dekke seg til hvis ikke er det deres feil hvis menn har lyst på dem eller en sånn type tolkning, så er selvfølgelig jeg imot dette. Men bildet er ikke så enkelt. For eksempel på noen skoler i Oslo så sier jo unge jenter at de vil gå med hijab som en protest mot rasismen i samfunnet, de går med det for å vise verden at vi er muslimer, og vi er stolt av det. Man fyller symbolet med nytt innhold.» (Barstad i intervju).

Barstad kommer inn på likestillingsproblematikken og kvinnefrigjøring, og understreker viktigheten av økonomisk selvstendighet gjennom arbeid. Hun mener at forbud mot hijab i offentlige etater og på arbeidsplasser vil ha en negativ effekt, og at dette heller vil bidra til å holde en del kvinner utenfor arbeidslivet (Barstad i intervju).

Både Holmås, Chaudry og Barstad innrømmer at hijab har vært en vanskelig debatt for SV, også internt. Barstad går nærmere inn på problematikken som har vært vanskelig:

«Det som gjør det vanskeligere med minoritetsreligioner og muslimer er jo den her majoritet/minoritet-problematikken, at det for oss oppleves annerledes hvis flertallet i et samfunn bruker religionskritikk som et skalkeskjul for rasisme eller for å stigmatisere grupper, og sånn har jo mange av oss følt at debatten rundt innvandring og hijab har vært.» (Barstad i intervju).

Videre presiserer hun at SV prinsipielt alltid har vært et parti som har vært imot religion, men at det har vært vanskelig å skape et rom der man kan være kritiske til all religion, mullaer og prester side om side, samtidig som det ikke skal virke som et negativt utspill mot minoritetsbefolkningen. Barstad understreker at dette har vært en prosess for partiet, der man på den ene siden vil stå for de prinsipielle holdningene og politikken partiet fører, samtidig som man føler at man i visse saker har behov for å forsvare minoritetene når de blir stigmatisert som en gruppe. «Vi har kommet ganske langt på å kunne si begge de tingene samtidig», avslutter Barstad. Her ser man igjen at minoritetsbefolkningen er et så viktig politisk element for SV at de lar dette gå på bekostning av deres egne politiske prinsipp.

8.7 Individuell frihet eller kulturell likhet?

Hylland Eriksen prøver i sin artikkel å vise at man ved å se på hijabdebatten ut ifra diskusjoner og innlegg i norske aviser vil avdekke en spesifikk norsk måte å tilnærme seg

diskusjoner om kulturelt mangfold, rettigheter og deltakelse i et felles samfunn (Hylland Eriksen, 2004:100). Ser man videre i artikkelen viser det seg at mange av bidragsyterne i diskusjonen rundt debatten i avisene ser ut til å være mer opptatt av personlige meninger om hva man syntes om tildekking og bruken av et religiøst hodeplagg enn det faktum at det var foreslått et lovforbud, og formuleringer som går igjen i debatten er at hijab fremstår som kvinneundertrykkende. Det feministiske uttrykket kan også for noen være like viktig som den trusselen hijab representerer mot vår sivilisasjon. Argumenter som at hijabbruk er et kraftig tilbakeslag mot kvinnebevegelsen og er hemmende for den vestlige tankegangen har mange tilhengere. Et motargument til dette er beskrivelsen av hijab «som bare et tøyestykke» som ikke har noe annen symbolikk. Hylland Eriksen mener dette er et argument man ikke kan støtte seg bak når man ser på historikken og betydningen dette plagget har hatt fra lang tid tilbake. Han sammenligner utsagnet med å kalle flagget for et tøyestykke. Det vil, ifølge han, være umulig å benekte at ting kan ha en kulturell mening (Hylland Eriksen, 2004:100). Slik jeg ser det fornekter hverken FrP eller SV det kulturelle aspektet av hijabens betydning, men partiene har ulike oppfatninger av det kulturelle omfanget til hodeplagget. Ut ifra mine observasjoner av partipolitikken til SV fremmer de en debatt som omhandler frihet og respekt for enkeltmennesket, der de relaterer bruken av hijab opp mot religionsfrihet og religionsstigmatisering. SV begrunner bruken av religiøse symbol i det offentlige samfunnet med likhet for loven. Valgene enkeltmennesket tar skal defineres ut ifra norsk lov istedenfor religiøs tilhørighet. Slik jeg forstår det konkretiserer FrP denne debatten ned til et spørsmål om definisjon, der en politisk og kvinneundertrykkende definisjon av hijab råder. Ved hjelp av en retorikk satt på kanten er Christian Tybring-Gjedde sine uttalelser i media et godt eksempel. I Dagsavisen 3. mars 2010 sammenligner han bruken av hijab med Ku Klux Klan-klær:

”Norge bør nå ta et knallhardt oppgjør med islamiseringen som skjer rett foran øynene på oss. Når foreldrene tar hijab på barna sine, er det like ille som om de skulle tatt på dem Ku Klux Klan-klær” (Tybring-Gjedde i Dagsavisen 2010).

Dette utsagnet gir grunn til refleksjon, særlig over den truende retorikken og ordvalget Tybring-Gjedde her bruker. Daniel Heradstveit og Tore Bjørgo forklarer at retorikkens mål er å overtale noen til å oppfatte virkeligheten på en bestemt måte. En retorikk bygger på evnen til å organisere virkelighetsoppfatningen og erfaringene til de som skal overtales på en god måte, slik at de påstandene retorikeren legger frem virker naturlige og selvsagte. Retorikerens

mål er å mobilisere folk til politisk handling, og lykkes han i å få tilhørerne til å se verdens gjennom hans briller vil han ha kommet langt i nå dette målet. Ved å sammenligne hijab med ku klux klan-klær tegner Tybring-Gjedde opp et fiendebilde av islam der symbolet hijab representerer en fiendtlig og radikal islamisering av Norge (Heradstveit og Bjørgo 1992: 12, Tybring-Gjedde 3.3.2010 i www.dagsavisen.no).

Hylland Eriksens analyse viser at de fleste muslimske kvinner som har ytret seg i hijabdebatten har forsvart retten til å bære hijab. Å bære hijab er for mange en handling som viser at de ikke skammer seg over å være muslimer, og at de bærer sin religion med stolthet til tross for det negative stempelet islam har fått i offentligheten (Hylland Eriksen, 2004:107). Ifølge Hylland Eriksen var de viktigste verdiene som ble tematisert i debatten integrering og kriterier for fullverdig deltakelse i det norske samfunn, samt kvinners rettigheter. En samlet kritikk mot bruken av hijab er at plagget symboliserer kvinneundertrykkelse som får kvinnen til å skjule sin kvinnelighet(dvs. håret), og fordi det angivelig er mennene som presser dem til å gå med dette plagget. Dette er en oppfatning FrP viser til, og Amundsen presiserer dette i intervju med meg:

«Poenget er at det er et kvinneundertrykkende symbol med islamistisk tilknytning fordi det skal skjule kvinnens hår. Mannfolk er så primitive at hvis vi ser kvinner med hår løst så klarer vi ikke å styre våre egne drifter.» (Amundsen i intervju).

Hagen presiserer også at debatten om hijab sammenfatter med en fullverdig integrering i det norske samfunnet:

«Har man valgt å komme til Norge og bli norsk statsborger, da retter du deg etter de allmenne regler vi har. På meg har dette intet med religionsfrihet å gjøre. Friheten har de til å tilbe den guden de tror på og be i et kirkerom eller moske, men ikke i skolen eller i andre offentlige rom.» (Sitat Carl I. Hagen i intervju).

Hagen knytter dette opp mot A-møbeldebatten på Alnabru. For Hagen er denne saken helt klar: *«Hvis man vil ha andre klær enn det uniformsreglementet tilsier så må man bare finne en annen jobb.»* (ibid.) Hagens argument er at religion fører med seg begrensninger, og han sammenligner debatten med at en motstander av alkohol skulle ta seg jobb på en bar. *«Det sier seg selv at hvis man er veldig sterkt opptatt av noe så tar man seg ikke jobb der det går imot din overbevisning.»*(ibid.) Hagen etterlyser en klarere holdning rundt dette, slik at man

ikke kan benytte seg av religion som en unnskyldning for å få fremmet særkrav og enkeltinteresser.

Slik jeg tolker denne debatten har FrP en helt klar formening om symbolverdien som ligger til grunne i hijabdebatten og synet på dette plagget i det offentlige. SV fremstår derimot mer usikre og splittet. Selv om de har en enighet utad basert på den integreringspolitiske plattformen, syntes usikkerheten både i intervju og i uttalelser i media. Rolf Reikvam forklarer dette ved å vise til den feministiske fløyen i partiet:

«De som har vært med på kvinnekampen i SV er opptatt av hijab som en kvinneundertrykkende sak, ved at kvinner med tvang må kle seg i hijab. Da sees dette mer som et kvinneundertrykkende symbol enn et religiøst symbol. Så det var nok noen som ville forby hijab innad i SV, det kan jeg nok si.» (Reikvam i intervju).

Eikvam understreker at partiet har kommet til enighet, og presiserer at det først og fremst må være kvinnene som bruker plagget som må ta opp denne kampen. Mange av motstanderne av bruken av hijab mener derimot at kvinnene som bruker plagget ikke har mulighet til å delta aktivt i samfunnsdebatten, der den uformelle underkastelsen hijab er uttrykk for kan føre til at mange kvinner ikke utnytter sine formelle rettigheter både når det gjelder politikk, utdanning og aktiv deltakelse i det offentlige. På den andre siden vil konsekvensene av å forby bruken av hijab være at man forbyr noen å uttrykke både sitt kulturelle uttrykk og sin religion (Føllesdal, 2004:118). Der FrP konkluderer med at hijaben er et kvinneundertrykkende plagg forsvarer SV retten til å bruke dette plagget ved å vise til respekt for enkeltmennesket og religionsfrihet. Likeverd mellom kvinner og menn er en grunnleggende verdi, men det er også religionsfriheten. Et dilemma kan være at deler av en religiøst betinget livsstil kan bryte med likeverdighetsprinsippet. Dette blir idealer satt opp mot hverandre, og likestillingskravet må muligens vike for kravet om religionsfrihet. Det som er vanskelig her er å avgjøre hvem som stiller sterkest, er det kravet om likeverd eller kravet om å utføre religionen sin? Føllesdal reflekterer rundt denne problematikken i sin artikkel, der han presiserer at et forbud mot hijab i likestillingens navn kan være et viktig element for de kvinnene som blir undertrykt og i religiøse spørsmål står frem som tapere. Et forbud mot hijab vil være veldig gunstig hvis man kan få frem minoritetskvinner i arbeidslivet og i den offentlige debatt. Men et slikt forbud kan, ifølge Føllesdal, også krenke individets og livssynsminoritetens interesse i å leve ut sin religion i det offentlige rom, og det kan føre til en enda mer lukket og vanskelig prosess for de kvinnene det gjelder (Føllesdal, 2004:122).

Konflikten om hijab er altså ikke en svart-hvittdebatt, der konflikten på den ene siden består av religion og på den andre siden av likeverd og menneskerettigheter. Politisk kommentator og sjefsredaktør i Dagsavisen, Arne Strand, kommer med skarp kritikk til FrPs holdninger til hijab i det offentlige i sin kronikk *Sekundering fra sidelinjen*, der han advarer mot FrPs konfronterende politikk. Islamiseringen av muslimer skaper konflikter og polarisering, og er et større problem enn den påståtte islamiseringen av storsamfunnet, fortsetter Strand. Han stempler FrP sitt syn på hijabdebatten som ensformig, der man får et inntrykk av at man enten er for eller imot uten nyanser, og er man for inkluderer dette ifølge FrP islamisme, kvinneundertrykking og radikalisering. Strand prøver å nyansere debatten ved å påpeke at man kan se hijab som en uting uten å ville forby dette (Strand i Dagsavisen 7.12.2010). Steven Vertovec og Susanne Wessendorf problematiserer denne type kritikk av multikulturalisme, som de mener er for enkel. De poengterer at det er mulig å være for religionsfrihet selv om man ikke støtter omskjæring. Multikulturalisme er, ifølge Vertovec og Wessendorf, mye mer enn én doktrine. (Vertovec og Wessendorf, 2010). Et liberalt standpunkt behøver ikke være religionsfiendtlig, så lenge man krever at loven ikke bestemmes ut ifra et bestemt omstridt livssyn. Allikevel gjelder ikke denne debatten et valg mellom liberal relativisme og religiøs fundamentalisme. Noen mener at all form for religiøs fundamentalisme, der eget standpunkt er det sanne mens motstridende synspunkter er usanne, må avvises og nektes adgang til det offentlige rom. Andre liberale vil ha en annen tankegang der man aksepterer denne formen for ytringer innenfor visse grenser på grunn av Norges lov om frihet til ytre seg. Dette er en viktig plattform der man ved uenigheter allikevel kan komme til en form for felles dialog slik at folk med ulik bakgrunn og forskjellige meninger allikevel kan fungere sammen fordi man er mer bevisste på egne forskjeller og ulikheter (Føllesdal, 2004:119). Denne debatten gjelder ikke bare hijab, men også måten vi møter utfordringer på gir uttrykk for våre verdier og hva slags samfunn som er ønskelig i et flerkulturelt landskap, der man med ulike kulturer og livssyn allikevel ønsker å ivareta alles likeverd.

8.8 Oppsummering

I dette kapitlet har jeg prøvd å vise til en vanskelig debatt rundt bruken av hijab i det offentlige der ytterpunktene er vide og definisjonsmomentene vage. Dette er en debatt som har vagt voldsomt engasjement både i kvinnekampssammenheng, men også fra kvinner som

forsvarer bruken av hijab. Meningene er mange, debatten tvetydig og argumentene er godt argumentert uansett hvilken side man er på. Ved å se på holdningene til SV og FrP ut ifra det empiriske materialet har jeg vist at diskusjonen rundt hijab springer ut ifra hvilken definisjon og kulturell betydning man legger i plagget. FrP var klare på at dette er et kvinneundertrykkende plagg som fremmer en klar politisk ideologi. SV var ikke like klare på definisjonen. Dette kan være fordi FrP i større grad henviste til enkeltsaker i debatten rundt religion i det offentlige, mens man i SV så en mer overordnet religionsdebatt der definisjonen av hijab ikke var like viktig i argumentene. Allikevel fikk jeg inntrykk av at alle informantene mine fra SV så på hijab som et symbol på islam, uavhengig av videre symbolikk. FrP argumenter mot hijab på et kulturelt grunnlag, der de mener at dette plagget viser en tilknytning til islam. Derfor er ikke hijab ønskelig for FrP verken i offentlige institusjoner eller skoleverket da man ønsker et helt nøytralt offentlig rom. FrP begrunner dette ut ifra en frihetsforståelse der man definerer frihet som en mulighet til å slippe å ikle seg disse plaggene, mens SV åpner opp for religiøse hodeplagg og ser på dette som en frihet til å kunne ikle seg det en vil (Amundsen 16.3.2011 i VG). SV argumenterer for bruken av hijab ved å vise til et felles lovverk. Uansett bakgrunn må man alltid forholde seg til norske lover og derfor er ikke hijab i seg selv truende for et sekulært samfunn, mener de. Her ser man igjen at FrP og SV i utgangspunktet ønsker frihet for enkeltmennesket, men at man i den sammenheng tolker frihetsforståelsen forskjellig. I et multikulturalistisk samfunn vil minoritetene bli mindre fremmedgjorte hvis de fikk anerkjennelse av sin ulikhet. Modood understreker at ved inkludering gjennom anerkjennelse blir gruppene en større del av landet (Modood, 2007:49). Her kan man se at SV bruker den multikulturalistiske tankegangen i sine argumenter for å åpne opp for religiøse plagg i det offentlige. Bruken av hijab i det offentlige har skapt en debatt der diskusjonen ikke bare går på om man kan bruke et hodeplagg eller ikke, men dilemmaer om samfunnet vårt og hvordan det er ønskelig å ha det, religionens rolle i det offentlige og likhetsprinsipper og verdier er temaer som ligger under en slik debatt. Både FrP og SV ønsker å ivareta alles likeverd, selv på tvers av ulike kulturer og livssyn. Problematikken ligger i oppfatningen og definisjonen av likeverd.

9 Avslutning

9.1 Konklusjon

Det er mange ting å ta tak i når man sammenligner to politiske partier fra hver sin kant av den politiske akse. FrP ønsker å fremstå som et liberalt parti, samtidig som de har en nasjonalistisk holdning til enkelte sider av partipolitikken. SV fremstår som et sosialistisk parti, der religionspolitikken bærer preg av en sosialistisk og multikulturell tankegang. Funn fra analysen viser til et klart skille i prioriteringene og utførelsen av religionspolitikken, der hensikten er den samme, men oppfattelsen av den «rette» politikken er omdiskutert. Ut ifra holdninger både hos informantene mine, uttalelser i media og gjennom partiprogrammet ser FrP på seg selv som et liberalistisk parti, der friheten til enkeltmennesket settes i fokus. Dette kommer til uttrykk gjennom holdninger basert på en individualisme og et menneskesyn der mennesker først og fremst eksisterer som mennesker, og ikke som en kollektiv gruppe. Dette kan knyttes opp mot Rawls frihetsprinsipp der retten til et tilfredsstillende system baserer seg på grunnleggende friheter for enkeltmennesket. Resultatene fra analysen viser at FrP har et stort fokus på den norske identiteten, der en videreføring av den norske kulturen er en viktig prosess i møte med det flerkulturelle samfunnet. Slik jeg ser det fremstår FrP som et nasjonalistisk parti der norske tradisjoner er en del av integreringsprosessen. En vellykket integreringsprosess for FrP er å integrere folk inn i det norske samfunnet, der norske lover og regler blir respektert og etterfulgt. Den liberalistiske friheten som FrP i utgangspunktet står for blir definert til normen rundt det å være norsk, der det åpnes opp for frihet for alle så lenge det er innenfor visse rammer og betingelser. Her møtes den liberalistiske tankegangen og nasjonalismen i et skjæringspunkt, der friheten for enkeltmennesket kun gjelder på visse premisser og vilkår. Her går FrP imot Rawls rettferdighetsprinsipp. For Rawls er det viktig å vise toleranse og ikke begrunne samfunnet ut ifra en bestemt doktrine slik som FrP gjør. En slik løsning, vil ifølge Rawls, ikke ha legitimitet. FrP setter terminologien å være norsk inn i et system, der norsk kultur slik FrP definerer den er rådende. Et problematisk aspekt innenfor identitet og integrering er at disse er abstrakte begrep, der det ikke finnes noen definisjon på når man er ferdig integrert eller når man kan kalle seg norsk. FrP baserer sin forståelse av disse begrepene på det norske statsborgerskap. Dette begrunnes ut ifra en tanke om å gi slipp på sin tidligere kultur, der lojaliteten og nasjonalfølelsen kun ligger hos en nasjon. Siden FrP

legger så stor vekt på symbolikken rundt dette vil de stille strengere krav for oppnåelse av statsborgerskap.

Den norske kulturarven er ifølge FrP basert på de kristne verdiene, og ut ifra analysen min kan man se at det er lite rom for annen religiøs og kulturell utfoldelse enn kristendommen innenfor de satte rammene. Dette kommer sterkt frem i debatten rundt snikislamisering, der FrP motarbeider religiøse særkrav som halalmat i fengsel og egne bønnerom på skoler og universitet. Dette ser man også igjen i privatskoler, der FrP godkjenner kristne privatskoler, mens man er imot muslimske. Ut ifra dette kan man si at FrP kjører en forskjellsbehandlende religionspolitikkpolitikk, der kristendommen som et symbol på den norske kulturarven råder. FrPs syn på den kristne kulturarven kan argumenteres ut ifra en sekulariseringstradisjon der man finner tilbake til sine kulturelle og religiøse røtter i et samfunn preget av religiøst mangfold (Leirvik, 1996:37, Casanova, 2004).

Selv om den norske kulturarven med basis i kristendommen identifiserer FrPs religionspolitikk, presiseres det i prinsippprogrammet at alle parter vil være tjent med et skille mellom kirke og stat. Dette argumenteres ut ifra en liberal tankegang der religion hører til i den private sfæren. Funn fra oppgaven viser at FrP er åpen for en kristen innflytelse i det offentlige, basert på et verdigrunnlag partiet ønsker å bygge samfunnet på. Slik jeg har forstått det er det ikke den åndelige troen ved kristendommen som er i fokus hos FrP, men det kulturelle aspektet. Anders Anundsen argumenterte blant annet for et skille mellom kirke og stat slik at man kan løfte den kristne og humanistiske arv som grunnlag for den videre byggingen av landet. Det presiseres også flere steder i oppgaven at kristendommen skiller seg ut fra andre religioner, da spesielt islam. Dette argumenteres ved at kristendommen har vært en del av en vestlig utvikling, der den humanistiske arven har preget utviklingen av religionen. Denne utviklingen har ikke islam hatt, og vil derfor, ifølge FrP, kunne sette oss flere århundre tilbake i tid. FrP mener verdier fra kristendommen ligger forankret i vår kulturelle arv, der denne arven er viktig å fremme selv i en sekulær stat. Dette kan sees opp mot Hervieu-Lègers karakterisering av et avkristnet Europa gjennom «belonging without believing» (Danièle Hervieu-Léger, 2003).

Dette prosjektet har vist at SV har en annen oppfatning av religiøst mangfold i samfunnet vårt. SV ønsker et samfunn der man kan utfolde seg religiøst, men der den statlige styringen skal være nøytral. Dette kom godt frem både i partiprogrammene, under intervjuer og i mediebildet. SV la i 2010 frem sitt integreringspolitiske standpunkt der hovedbudskapet viser

til en visjon om et tredje standpunkt i integreringsdebatten. Det tredje standpunktet til SV går ut på å definere samfunnet ut ifra et sett med felles verdier, rettigheter og plikter som ligger til grunn, der det allikevel er rom for forskjellige levemåter, kulturer og religion. Dette tredje standpunktet kan sees opp mot Habermas sitt syn på religion i det offentlige, samtidig som SV i tillegg uttrykker et multikulturelt syn på sin politikk. Slik jeg forstår det ønsker SV likestilling mellom religioner og livssyn, der offentlige arenaer skal stille som en religionsnøytral sfære. Selv om SV ønsker et skille mellom religion og stat fremmer SV religion som en viktig del av samfunnet vårt og åpner opp for religiøs utfoldelse i det offentlige rom. SV forneker ikke betydningen av en kulturarv basert på grunnleggende kristne verdier, men ønsker ikke å fremme kristendommen som en «mer norsk» religion enn andre. I min analyse kommer det frem at SV ser på den norske kulturarven som noe foranderlig basert på samfunnets pluralistiske utvikling. Samfunnet vi har i dag består av andre religioner enn den kristne, og SV mener at felles verdier som demokrati bør definere den norske kulturarven. Sett ut ifra oppgavens funn vil jeg påstå at SV anerkjenner religion ut ifra minoritetsreligioner, der de ønsker å fremme denne type religiøs ytring. Samtidig har SV liten forståelse for kristendommen. SV anerkjenner dens betydning for samfunnsutviklingen frem til i dag, men mener at betydningen ikke stiller like sterkt i et samfunn der andre religioner har fått innpass. SV fremmer det multikulturelle samtidig som de fremmer en tradisjonell kritikk av kristendommen ved å peke på de negative sidene denne religionen har ført med seg. Ved å fremme pluralismen mener SV at man har fått større aksept for grupper som tidligere var undertrykte, som for eksempel homofile. Dette er en utvikling SV mener hadde stagnert hvis man hadde holdt på den kristne tradisjonen.

Religionspolitikken til FrP og SV springer ut ifra to forskjellige utgangspunkt, der SV som en del av en samarbeidsregjering blir bundet til sine to samarbeidspartier i den utøvende politikken, mens FrP står friere i å definere religionspolitikken og sette krav. Ut ifra mine analyser kan man se at FrP som opposisjonsparti viser en mer konkret politikk innenfor innvandring og religionsproblematikken. I faktaarket for integreringspolitikken til FrP blir det foreslått en rekke tiltak for å få til en best mulig integrering sett ut ifra FrP sitt ståsted. FrP er klare på at de ønsker å forhindre andre kulturers omfang og begrense innvandringen. Politikere har uttalt seg på vegne av FrP, der blant annet Christian Tybring-Gjedde har kommet med uttalelser der han sammenligner bruken av hijab med ku klux klan-hetter, ser på flerkultur som rotløshet satt i system og kommer med forslag der muslimske skoleelever en dag i året skal bære David-stjerner for å markere utryddelsen av jødene (www.dagsavisen.no)

2012). Sett ut ifra dette fører FrP en aggressiv retorikk, der de rett på sak fremmer en kritisk innvandringspolitikk uten å legge noe imellom. Med en slik retorikk kan det bli vanskelig å få til en reell innvandringsdebatt med FrP som avsender da de ikke virker like seriøse og gjennomtenkte i sine konkrete forslag.

Ser man ut ifra SV sin partipolitikk viser denne helt andre holdninger til det pluralistiske samfunnet vårt. Funnene i analysen viser at SVs politikk springer ut ifra et multikulturalistisk syn der et flerkulturelt mangfold styrker og skaper samfunnet vårt. Ut ifra partiprogrammet kommer det lite konkrete tiltak til hvordan man skal løse eventuelle problemer som kan oppstå i et multikulturelt samfunn. Ser man på resultatene fra intervjuene mine og uttalelser i media vises derimot en realisme, der problematikk fra det virkelige liv synliggjøres. Konkrete tiltak til problematikken rundt privatskoler og hvordan SV løser religiøse særkrav i det offentlige kommer mye tydeligere frem i intervju og media enn i partiprogrammet til SV.

Frihetsforståelsen stiller sterkt både i SV og FrP, og har en sentral plass rundt diskusjonen om religionens plass i det offentlige. FrPs frihetsforståelse tar utgangspunkt i et liberalistisk synspunkt, men denne forståelsen blir utfordret av konservativ politikk når det kommer til innvandring. Her viser politikken til FrP klare motpoler, der konservative ideer innenfor innvandring stigmatiserer enkelte grupper og setter mennesker i bås samtidig som de ønsker å integrere dem inn i det norske samfunnet. Ut ifra analysen ser man at der SV ser på frihet som et utspring av et mangfoldig fellesskap ønsker FrP frihet til enkeltmennesket innenfor spesifikke norske rammer. Slik jeg forstår FrP sine synspunkt er *de norske verdiene* ofte sett på som de beste verdiene i et samfunn, der de kristne verdiene har utviklet seg til å bli vestlige verdier FrP ukritisk opphøyer. SV er derimot kritisk til kristendommen, der de ikke er enige i FrP sitt argument om kristendommens vestlige utvikling i forhold til islam. For SV fremmer også kristendommen, i like stor grad som islam, en tradisjon basert på undertrykkelse og intoleranse av menneskegrupper. Når en ser på disse funnene kan en kjenne igjen noe av FrP sin forståelse av islam i SV sin forståelse av kristendom. Her kan man argumentere for at SV fører en konservativ linje når det gjelder holdningene til kristendom. Allikevel fremmer ikke SV den samme aggressive retorikken mot kristendommen som jeg har vist at FrP fremmer mot islam.

Jeg har i oppgaven belyst problemstillingen min ut ifra en bestemt debatt rundt hijab i det offentlige. Ut ifra funn i analysen kan man se at argumentene rundt hijabdebatten fra både SV og FRP springer ut ifra hvilken kulturell definisjon man ilegger hodeplagget. Ut ifra både

intervju, uttalelser i media og partiprogram ser man at FrP er klare på at dette er et kvinneundertrykkende plagg som fremmer en klar politisk ideologi. Jeg har tidligere i oppgaven argumentert for at FrP viser en aggressiv retorikk rettet mot islam, der de gir liten plass til annen religiøs og kulturell innflytelse i samfunnet. Dette sees igjen i de negative holdningene rundt bruken av hijab. Slik jeg forstår det knytter FrP kultur tett opp mot religion. Dette ser man ved at de ønsker å videreføre den kristne kulturen som en identitetsfaktor selv om de i utgangspunktet ønsker et sekulært skille mellom religion og stat. Vist tidligere i oppgaven min sammenblander FrP i enkelte tilfeller islam og islamisme. Dette vises spesielt godt i argumentasjonen av snikislamisme, der dette defineres ved at muslimer ønsker særordninger i det norske samfunnet som igjen konkluderes med at muslimer ønsker å ta over det norske samfunnet. FrP drar her vanlige praktiserende muslimer inn i en begrepsdefinisjon der man frykter en islamisering av samfunnet. Her kan man se en parallell til hijabdebatten, der argumenter for ikke å tillate dette plagget er fordi det ikke er et religiøst, men et politisk symbol for islam.

Ut ifra funn fra analysen min fikk jeg et inntrykk av at SV definerer hijab som et symbol på islam, uavhengig av videre symbolikk. Informantene mine ga uttrykk for at bruken av hijab i det offentlige har vært en vanskelig debatt for SV, der en del av fløyen definerte dette plagget som kvinneundertrykkende. Allikevel viser den integreringspolitiske plattformen at SV åpner opp for bruk av hijab i det offentlige med begrunnelse i at alle har likhet for loven, uavhengig av religiøsitet og bakgrunn. Selv om FrP definerer hijab utenfor religion ønsker de ikke å tillate dette i offentlige institusjoner. Slik jeg forstår det mener FrP at dette plagget viser en tilhørighet til en kultur, noe som fører til at man i de sekulære rom ikke lenger er sekulær hvis man tillater symboler. Ut ifra dette ser man igjen at frihetsprinsippet er avgjørende, der FrP ønsker et helt sekulært rom fritt fra religiøse og kulturelle påvirkninger. SV ønsker et sekulært rom, men gir frihet til enkeltmennesket ved å tillate bruk av religiøse symboler. Her ser man at problematikken og uenighetene av bruken av hijab viser til en større problematikk rundt religionens plass i det offentlige.

9.2 Veien videre

Ved å ta for meg FrP og SV sin religionspolitikk har jeg valgt ut to partier som i utgangspunktet ideologisk sett står på hver sin side av den politiske skalaen (Narud og Valen, 2004:40). Ser man på funnene fra oppgaven stemmer dette med mine antagelser selv om jeg

har presisert at begge partiene fører en form for konservativisme innenfor visse deler av religionspolitikken. Tidligere forskning har vist at interessen rundt FrPs innvandring og religionspolitikk har vært stor. Dette kan være fordi FrP fører en mer radikal politikk på dette feltet enn de andre politiske partiene i Norge gjør. SV har derimot hatt et anonymt forhold til denne problematikken. Et interessant aspekt videre vil være å gå dypere inn i SVs religionspolitiske historikk. Mine funn viser at SV har et kritisk forhold til kristendommens betydning i dagens samfunn. Et historisk arbeid vil trolig kunne bidra til å etablere en økt forståelse av hvordan SVs kristendomsforståelse ble belyst i tidligere faser, der samfunnsstrukturen var annerledes enn i dag.

En masteroppgave har visse begrensninger innenfor lengde og tidsperspektiv. Innenfor et større perspektiv kan det være interessant å se dette prosjektet som et utgangspunkt for et grundigere analytisk arbeid omkring politiske partier og holdninger til religion i det offentlige. Et slikt prosjekt kan bidra til en større forståelse av religionspolitiske holdninger innenfor politiske partier der disse holdningene er med på å utarbeide en felles religionspolitikk for et samfunn i endring.

Litteraturliste

Anundsen, Anders (2012). Stortingsdebatt 21.5.2012 hentet fra <http://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Referater/Stortinget/2011-2012/120521/1/#a2> (1.8.2012).

Amundsen, Per-Willy (2012). Intervju med forfatteren 16.2.2012.

Barstad, Gina (2012). Intervju med forfatteren 20.1.2012.

Beniger, James R. (1992). "Comparison, Yes, But – The Case of Technological and Cultural Change" i Jay G. Blumler, Jack M. McLeod & Karl Erik Rosengren (red.). *Comparatively Speaking: Communication and Culture Across Space and Time*, Newsbury Park, London, New Delhi: SagePublications.

Bjørklund, Tor (2003). «Fremskrittspartiet gjennom 30 år» i *Nytt Norsk Tidsskrift*. ISSN 0800-336X. 20, s 129- 145.

Brekke, Torkel (2002). *Gud i norsk politikk. Religion og politisk makt*. Pax forlag: Oslo

Casanova, Jose (2004). *Religion, European secular identities, and European integration* hentet fra www.eurozine.com (30.08.2009).

Chaudry, Akhtar (2012). Intervju med forfatteren 9.2.2012.

Dokument 8:51 S *Representantforslag fra stortingsrepresentantene Tord Lien, Mette Hanekamhaug, Bente Thorsen, Per-Willy Amundsen og Solveig Horne om bruk av hijab i barneskolen* hentet fra <http://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Representantforslag/2010-2011/dok8-201011-051/> (17.10.2011).

Døving, Cora Alexa (2012). «Religionens omveier – det sekulære argument i hijabdebattene» i Bangstad, Sindre, Oddbjørn Leirvik og Ingvill Thorson Plesner (red.). *Sekularisme – med norske briller*. Oslo: Unipub.

Danièle Hervieu-Léger (2003). *The role of religion in establishing social cohesion* hentet fra http://ec.europa.eu/research/social-sciences/pdf/michalski_210503_contribution01_en.pdf (15.6.2012).

Definisjon fra Gyldendals Store Leksikon hentet fra http://www.denstoredanske.dk/Samfund,_jura_og_politik/Sociologi/Sociologisk_metodologi/komparativ_metode (6.1.2012).

Dyrvik, Ståle (1999). *Norsk historie 1625-1814*. Oslo: Det norske samlaget.

Eriksen, Thomas Hylland (2004). «Hijaben og «de norske verdiene» i Njål Høstmælingen (red.). *Hijab i Norge. Trussel eller menneskerett?* Oslo: Abstrakt forlag AS

Eriksen, Thomas Hylland (2008). «Liberalisme og nasjonalisme» i Sandvig, Lars, Bent Hvale og Øyvind Asbjørnsen (red.). *FrP-landet – Norge etter valget i 2009?* Oslo: Fritt Forlag AS.

Eriksen, Thomas Hylland (2007) “Mangfold versus forskjellighet” i Fuglerud, Øivind og Thomas Hylland Eriksen (red). *Grenser for kultur*. Oslo: Pax forlag.

Eriksen, Jens-Martin og Frederik Stjernfelt (2009). *Adskillelsens politikk: multikulturalisme – ideologi og virkelighet*. Oslo: Forlaget Press.

Europarådets menneskerettighetskonvensjon hentet fra http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/64A274D8-37A3-41F8-B64F-BDD4C2219334/0/NOR_CONV.pdf (8.3.2012).

Fog, Jette (1994). *Med samtalen som utgangspunkt - Det kvalitative forskningsinterview*. København: Akademisk Forlag.

Fonneland, Trude A. (2006). «Kvalitative metoder: Intervju og observasjon» i Kraft, Siv Ellen og Richard J. Natvig. *Metode i religionsvitenskap*. Oslo: Pax Forlag.

Fremskrittspartiet. Faktaark «Fremskrittspartiets asyl- og innvandringspolitikk» hentet fra http://www.frp.no/no/Vi_mener/Andre_temaer/ (6.1.2012).

Fremskrittspartiet. 2009. Fremskrittspartiets handlingsprogram 2009-2013 hentet fra http://www.frp.no/no/Vi_mener/Handlingsprogram_2009-2013/ (6.1.2012).

Fremskrittspartiet. 2009. Fremskrittspartiets prinsippprogram 2009-2013 hentet fra http://www.frp.no/no/Vi_mener/Prinsippprogram_2009-2013/ (6.1.2012).

Føllesdal, Andreas (2004). «Beskyttelse til besvær» i Njål Høstmælingen (red.). 2004. *Hijab i Norge. Trussel eller menneskerett?* Oslo: Abstrakt forlag AS.

Gilhus, Ingvild Sælid (2006). «Metodisk mangfold: utforskningen av en religiøs tekst» i Kraft, Siv Ellen og Richard J. Natvig. 2006. *Metode i religionsvitenskap*. Oslo: Pax Forlag.
Habermas, Jürgen: *Religion in the public sphere* (2005) Tale presentert i forbindelse med Holbergprisen 2005.

Hagelund, Anniken (2004) «En fråga om änstendighet» i Widfeldt, Anders og Jens Rydgren. *Från Le Pen till Pim Fortyn: Populism och parlamentarisk högerextremism I*. Malmö: Liber AB.

Hagelund, Anniken (1999). *Kampen om anstendigheten – Innvandringsdebatt i kommunevalgkampen i 1999*. Oslo: ISF.

Hagelund, Anniken (2003). *The Importance of Being Decent – Political discourse on Immigration in Norway 1970-2002*. Unipax: Oslo.

Hagen, Carl Ivar (2004). «Norge er bygget på kristne grunnverdier». Tale hos Levende Ord menighet, Bergen, 13.07.04 hentet fra: <http://www.virksommeord.uib.no/taler?id=105> (6.1.2012).

Hagen, Carl I. (2012). Intervju med forfatteren 9.2.2012.

Hall, Stuart (2000) "Conclusion: The multi-cultural question" i Barnor Hesse, (red.). *Unsettled Multiculturalisms: Diasporas, Entanglements, Transruptions*. London: Zed.

Hallencreutz, Carl F. og Davis Westerlund (1996). *Questioning the secular state: The worldwide resurgence of Religion in Politics*. London: Hurts and Company

Heradstveit, Daniel og Tore Bjørgo (1992). *Politisk kommunikasjon*. 2. utgave. Oslo: TANO AS.

Holmås, Heikki (2012). Intervju med forfatteren 20.2.2012.

Horne, Solveig (2012). Intervju med forfatteren 24.5.2012.

Høstmælingen, Njål (2004). «Forbudt å forby, forbudt å tillate?» i Njål Høstmælingen (red.). *Hijab i Norge. Trussel eller menneskerett?* Oslo: Abstrakt forlag AS.

Høstmælingen, Njål (2004). «Innledning» i Njål Høstmælingen (red.). *Hijab i Norge. Trussel eller menneskerett?* Oslo: Abstrakt forlag AS.

Innstilling S nr. 287 (2007-2008) *Innstilling fra kirke-, utdannings- og forskningskomiteen om staten og Den norske kirke*. Hentet fra <http://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Innstillinger/Stortinget/2007-2008/inns-200708-287/> (6.2.2012).

Jensen, Roger (2008). «Sekulær fornuft vs. Religiøse følelser» publisert i *Minerva* nr. 2 2008. Hentet fra <http://www.minerva.as/?p=956> (17.10.2011).

Klausen, Arne Martin (1992). *Kultur, mønster og kaos*. Oslo: Gyldendal.

Kohler Riessman, Catherine (1993). *Qualitative research methods series 30*. Newbury park: Sage Publications Inc.

Larsen, Lena (2004). «Tekst, tolkning og sosial endring» i Njål Høstmælingen (red.). *Hijab i Norge. Trussel eller menneskerett?* Oslo: Abstrakt forlag AS.

Leirvik, Oddbjørn (2005). «Islamkritikk: Kristen, human-etisk, muslimsk» i *Religion og livssyn – Tidsskrift for religionslærerforeningen i Norge*. Nr. 3 Årgang 17.

Leirvik, Oddbjørn. 1996. *Religionsdialog på norsk*. Pax forlag: Oslo.

Leirvik, Oddbjørn (2012). «Religionsdialog, sekularitet og eit fellesforpliktande språk» i Bangstad, Sindre, Oddbjørn Leirvik og Ingvill Thorson Plesner (red.). *Sekularisme – med norske briller*. Oslo: Unipub.

Lindholm, Tore (2004). *Har folk rett til å bære religiøse symboler offentlig?* i Njål Høstmælingen (red.). *Hijab i Norge. Trussel eller menneskerett?* Oslo: Abstrakt forlag AS

Modood, Tariq (2007): *Multiculturalism*. Cambridge: Polity.

Moe, Hallvard (2009). *Komparativ samfunnsforskning - om kunnskapsinteresser og holdninger til teori* hentet fra http://www.hm.uib.no/files/Paper_Komparativ_samfunnsforskning_om_kunnskapsinteresser_og_holdninger_til_teor_i.pdf (1.6.2012).

Narud, Hanne Marthe og Henry Valen (2001): ”Partikonkurransen og sakseierskap” i *Norsk statsvitenskapelig tidsskrift*, nr. 4.

Narud, Hanne Marthe og Henry Valen (2004). «Partiprogram og velgerapell» i Aardal, Bernt, Anne Krogstad og Hanne Marthe Narud (red.). *I valgkampens hete*. Oslo: Universitetsforlaget.

NOU 1986:8 *Flyktingers tilpasning til det offentlige*. Sosialdepartementet. Hentet fra <http://www.regjeringen.no/upload/kilde/odn/tmp/2002/0034/ddd/pdfv/154629-nou1986-8.pdf> (6.2.2012).

Norderval, Kristin Molland (1982). *Mot Strømmen – Kvinnelige teologer i Norge før og nå*. Oslo: Land og Kirke/Gyldendal Norsk Forlag.

Paulus første brev til Korinterne hentet fra Bibelen (2000). Oslo: Det Norske Bibelselskap.

Pedersen, Jørgen (2010). «John Rawls – en realistisk utopist» i Pedersen, Jørgen (red.) *Moderne politisk teori*. Oslo: Paxforlag.

Pedersen, Jørgen (2010). «Jürgen Habermas- Offentlighetens teoretiker» i Pedersen, Jørgen (red.) *Moderne politisk teori*. Oslo: Paxforlag.

Petrocik, John (1996). "Issue-ownership In Presidential Elections, with a 1980 Case Study" i *American Journal of Political Science* 40.

Poulsen, Jørgen J. (1997). «Liberalisme» i Østerud, Øyvind, Kjell Goldmann og Mogens N. Pedersen (red.). *Statsvitenskapelig leksikon*. Oslo: Universitetsforlaget AS.

Ragin, Charles C. (1987). *The Comparative Method: Moving Beyond Qualitative and Quantitative Strategies*. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press.

Rawls, John (1993). *A theory of justice*. Cambridge og Massachusetts: The Belknap Press of Harvard University Press.

Rawls, John (2006). *Folkenes lov*. Oslo: Libro forlag.

Rawls, John (2003): *Rettferdighet som rimelighet: en reformulering*. Innledning av Andreas Føllesdal. Kai Swensen (overs.). Oslo: Pax Forlag A/S (Orig. utg. 2001).

Regjeringens livssynspolitiske utvalg hentet fra:

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/kud/dep/styrer-rad-og-utvalg/tros--og-livssynspolitisk-utvalg.html?id=630166> (9.3.2012)

Reikvam, Rolf (2012). Intervju med forfatteren 16.2.2012.

Repstad, Pål (2000). *Religiøst liv i det moderne Norge*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.

Sartori, Giovanni (1994). "Compare Why and How: Comparing, Miscomparing and the Comparative Method" i Mattei Dogan & Ali Kazancigil (red.). *Comparing Nations – Concepts, Strategies, Substance*. Oxford: Blackwell.

Smith, Eivind (2012). "En norsk sekularisme?" i Bangstad, Sindre, Oddbjørn Leirvik og Ingvill Thorson Plesner (red.). *Sekularisme – med norske briller*. Oslo: Unipub.

Sosialistisk Venstreparti. 2009. Arbeidsprogram 2009-2013 hentet fra <http://sv.no/Forside/Politikken/Arbeidsprogram> (6.1.2012).

Sosialistisk Venstreparti. 2011. Prinsippprogram for Sosialistisk Venstreparti hentet fra <http://sv.no/Forside/Politikken/Prinsippprogram> (6.1.2012).

Sosialistisk Venstreparti. 2010. SVs integreringspolitiske plattform «Et tredje standpunkt: Ulik bakgrunn – Felles framtid». Hentet fra <http://sv.no/Forside/Sistenytt/Samlesider/Mangfold-er-en-styrke/Et-tredje-standpunkt-Ulik-bakgrunn-Felles-framtid> (6.1.2012).

Stortingsmelding nr. 17 (1996-97) *Innvandring og det flerkulturelle Norge*. Kommunal- og regionaldepartementet. Hentet fra <http://www.regjeringen.no/nb/dep/krd/dok/regpubl/stmeld/19961997/stmeld-nr-17-1996-1997-.html?id=191037> (6.2.2012).

Stortingsmelding nr. 49 (2003-2004). *Mangfold gjennom inkludering og deltakelse*. Arbeidsdepartementet. Hentet fra <http://www.regjeringen.no/nb/dep/ad/dok/regpubl/stmeld/2003-2004/stmeld-nr-49-2003-2004-/3.html?id=405183> (6.2.2012).

Stortingsmelding nr. 74 (1978-80) *Om innvandrere i Norge*.

Storhaug, Hege (2008). «Patriotisme og realisme» i Sandvig, Lars, Bent Hvale og Øyvind Asbjørnsen (red.). *FrP-landet – Norge etter valget i 2009?* Oslo: Fritt Forlag AS.

Taylor, Charles (2007). *A secular age*. Cambridge, Massachusetts: Belknap Press of Harvard.

Thagaard, Tove (2003). *Systematikk og innlevelse- En innføring i kvalitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget.

Thørbjørnsrud, Berit (2004). «Motstand mot slør / Motstand med slør» i Njål Høstmælingen (red.). *Hijab i Norge. Trussel eller menneskerett?* Oslo: Abstrakt forlag AS.

Valen, Henry og Hanne Marthe Narud (2004). «Strategi og Politikk. Ledernes vurdering av valgkampen» i Aardal, Bernt, Anne Krogstad og Hanne Marthe Narud (red.). 2004. *I valgkampens hete*. Oslo: Universitetsforlaget.

Vertovec, Steven og Susanne Wessendorf (2010). «Introduction: Assessing the backlash against multiculturalism in Europe» i Vertovec, Steven og Susanne Wessendorf (red.). *The multiculturalism backlash – European discourses, policies and practices*. New York: Routledge.

Vogt, Kari(2004). «Historien om et hodeplagg» i Njål Høstmælingen (red.). 2004. *Hijab i Norge. Trussel eller menneskerett?* Oslo: Abstrakt forlag AS.

Ørsal Johansen, Morten (2012). Intervju med forfatteren 8.2.2012.

Østbye, Helge, Knut Helland, Karl Knapskog & Leif Ove Larsen (2007). *Metodebok for medievitenskap 3. utg.* Bergen: Fagbokforlaget.

Aardal, Bern (2003). *Velgere i villrede. En analyse av stortingsvalget 2001*. Damm: Oslo.

Aardal, Bernt, Anne Krogstad, Hanne Marthe Narud og Ragnar Waldahl (2004). «Strategisk

kommunikasjon og politisk usikkerhet» i Aardal, Bernt, Anne Krogstad og Hanne Marthe Narud (red.). *I valgkampens hete*. Oslo: Universitetsforlaget

Materiale fra media sortert i kronologisk rekkefølge:

«Menneskerettslig problematisk statskirkeforlik». 2008. Publisert i *Fri tanke* 16.4.2008 hentet fra http://fritanke.no/index.php?page=vis_nyhet&NyhetID=7875 (1.6.2012).

«Siv Jensen advarer mot snikislamisering». 2009. Publisert i *Dagbladet* 21.2.2009 hentet fra http://www.dagbladet.no/2009/02/21/nyheter/politikk/innenriks/frp/siv_jensen/4966977/ (6.1.2012).

«Jensen og hatet» publisert i *Klassekampen* 26.2.2009 side 7.

Gardell, Mattias. 2009. «Oseriös larmrapport om Rosengård». Publisert i *Svenska Dagbladet* 26.2.2009 hentet fra http://www.svd.se/opinion/brannpunkt/oserios-larmrapport-om-rosengard_2430335.svd (6.2.2012).

Brekke, Torkel «En ny religionsdebatt». 2009. Kronikk i *Aftenposten* 15.3.2009 hentet fra <http://www.aftenposten.no/meninger/kronikker/article2978163.ece> (20.3.2011).

«FrP vil kutte ut støtte til kulturelt mangfold». 2009. Publisert i *VG* 19.5.2009 hentet fra <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/norsk-politikk/artikkel.php?artid=563104> (2.6.2012).

«SV mangler forståelse for religion» publisert i *Vårt land* 26.2.2010 side 4.

«Hijab er som Ku Klux Klan». 2010. Publisert i *Dagsavisen* 3.3.2010 hentet fra <http://www.dagsavisen.no/samfunn/-hijab-er-som-ku-klux-klan/> (1.6.2012).

Huitfeldt, Anniken. 2010. «Utvalg for tros- og livssynspolitikken nedsatt». Pressemelding fra *Kulturdepartementet* publisert 25.6.2010 hentet fra <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kud/pressepenter/pressemeldinger/2010/utvalg-for-tros--og-livssynspolitikken-n.html?id=610291> (1.6.2012).

«SV-drømmen om et sekulært samfunn» publisert i *Norge I DAG* 25.6.2010 hentet fra <http://www.idag.no/aktuelt-oppslag.php3?ID=17815> (6.1.2012).

Tybring-Gjedde, Christian. 2010. «Drøm fra Disneyland». Publisert i *Aftenposten* 25.8.2010 hentet fra <http://www.aftenposten.no/meninger/kronikker/article3783373.ece> (2.6.2012).

Strand, Arne. 2010. «Sekundering fra sidelinjen» kommentar publisert i *Dagsavisen* 7.12.2010.

Amundsen, Per-Willy. 2011. «Et vinnerlag? – Multikultur» publisert i *VG* 16.3.2011. Side 42.

«Tybring-Gjedde angrer omstridt kronikk». 2011. Publisert i *Aftenposten* 11.8.2011 hentet fra <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/Tybring-Gjedde-angrer-omstridt-kronikk-6283295.html> (2.6.2012).

Holt, Anne. «Vi er kulturelt kristne». 2011. Publisert i *Dagbladet* 19.8.2011 hentet fra <http://www.dagbladet.no/2011/08/19/kultur/debatt/kronikk/terror/sorg/17747117/> (6.1.2012).

Amundsen, Per-Willy. 2011. «Hvorfor jeg er kritisk til islam». Publisert i *Aftenposten* 16.12.2011 hentet fra <http://www.aftenposten.no/meninger/kronikker/Hvorfor-jeg-er-kritisk-til-islam-6722060.html> (6.1.2012).

«Må ikke frykte tro» publisert i *Klassekampen* 24.1.2012 Del: 1.

«Islam – religion eller politikk?» 2012. Publisert i *GD* 11.2.2012 hentet fra <http://www.gd.no/politikk/article5924647.ece> (20.2.2012).

«Halvorsen gjør det lettere for bibelskolene». 2012. Publisert i *Vårt Land* 29.2.2012 hentet fra <http://www.vl.no/samfunn/halvorsen-gjor-det-lettere-for-bibelskolene/> (1.8.2012).

Vedlegg 1- Intervjuguide for FrP

- 1. Integrering og religionsfrihet: Kan dette gå hånd i hånd? Og eventuelt hvordan?**
(Jeg tenker her på hvordan man kan få til en vellykket integrering der man verdsetter religionsfriheten. Eksempel på problematikk rundt dette er Hijab i det offentlige, Friskoler (både muslimske og kristne), ytringsfrihet (karikaturstriden). FrP skriver at regjeringen driver en naiv og ”snillistisk” innvandringspolitikk, hva menes med dette?)
- 2. Hvor viktig er den kristne kulturarven i et stadig mer flerkulturelt samfunn? (Tenker da i norsk sammenheng)** Hvordan ser FrP på skille mellom stat og religion? Er en sekulær stat ønskelig og eventuelt gjennomførbar?
- 3. FrP vil ikke akseptere parallelle samfunn og vil sikre en bedre integrering. Hvordan skal man finne et felles verdigrunnlag i et flerkulturelt samfunn?** Klarer man å finne en felles plattform, og hvilke verdier skal være ledende i samfunnet vårt? Eksempel på problematikk rundt dette er forskjellig syn på barneoppdragelse, familieforhold, kjønnsrollemønstre.
- 4. Hvor viktig er religionsfriheten i et flerkulturelt samfunn?** Er det andre «moralske» verdier som går foran, og i så fall hvilke og hvor går grensen? Stiller all religiøs overbevisning likt?
- 5. Sluttkommentar** – Noe som ikke er tatt opp?

Vedlegg 2- Intervjuguide for SV

- 1. Integrering og religionsfrihet: Hvordan kan dette gå hånd i hånd?** (Jeg tenker her på hvordan man kan få til en vellykket integrering der man verdsetter religionsfriheten. Eksempel på problematikk rundt dette er Hijab i det offentlige, Friskoler (både muslimske og kristne), ytringsfrihet (karikaturstriden)).
- 2. SV ønsker et skille mellom stat og kirke, der det offentlige rom er sekularisert og religion forblir et privat angeliggende. Hva med den kristne kulturarven vår?** Og er det mulig å få til en helt sekulær stat? Og hva mener egentlig SV med mest mulig sekulære fellesarenaer, men at enkeltmennesker fritt kan gi uttrykk for sin religion gjennom symboler (eks. Hijab)? Blir ikke dette en motsigelse av seg selv?
- 3. Hva tenker du om premissene rundt et sekulært samfunn, hvor skal grensene gå og hvem skal definere dette?** Hvilke verdier skal være med for å danne et sekulært samfunn, hvem sine verdier skal man følge? (SV nevner felles verdier i demokrati, likestilling og sosial utjevning) **Klarer man å finne et felles verdigrunnlag i et flerkulturelt samfunn?** Eksempel på problematikk rundt dette er forskjellig syn på barneoppdragelse, familieforhold, kjønnsrollemønstre.
- 4. Hvor viktig er religionsfriheten i et flerkulturelt samfunn?** SV skriver i sin innvandringspolitiske plattform at demokrati og likestilling overstyrer trosfriheten – hvor går grensen?
- 5. Sluttkommentar** – Noe som ikke er tatt opp?

Vedlegg 3- Forespørsel om deltakelse i intervju

Hei,

Jeg skriver en masteroppgave som tar for seg Fremskrittspartiets og Sosialistisk Venstrepartis innvandringspolitikk, med fokus på religionsfrihetens rolle i et flerkulturelt samfunn. Jeg ønsker i den sammenheng å snakke med sentrale politikere innenfor de respektive partiene som har uttalt seg innenfor dette tema, da både innvandringspolitisk talsmenn for henholdsvis SV og FrP, men også andre politikere som kan være av interesse for oppgaven. Problemstillingen min for oppgaven lyder som følger:

Hvor stor rolle er FrP og SV villig til å gi religionsfriheten i et flerkulturelt samfunn? Et komparativt studium av religionspolitiske holdninger i Fremskrittspartiet og Sosialistisk Venstreparti belyst av debatten rundt hijabbruk i det offentlige.

Jeg har i hovedsak analysert avisartikler og partiprogram, men ønsker å kvalitetssikre analysen ved hjelp av et knippe kvalitative dybdeintervjuer. Du er en jeg kunne tenke meg å snakke med, og jeg lurer derfor på om du hadde hatt tid en dag til et kort møte med meg for å svare på noen spørsmål jeg kan bruke videre i oppgaven min? Dette blir et kvalitativt intervju, der jeg vil bruke en semi-strukturert intervjumetode som går ut på at en forholder seg til fire hovedtema og snakker fritt rundt disse. Videre vil jeg bruke dette i en analyse der jeg sammenligner intervjuene med det stoffet jeg har fra partiprogram og uttalelser i avisartikler. Jeg ønsker å bruke lydopptak for å få en så riktig fremstilling som mulig, og disse opptakene vil jeg lagre på min datamaskin til prosjektet er ferdig (august 2012), deretter vil jeg slette alle opplysninger rundt prosjektet. Jeg vil også sende deg en ferdig transkribert versjon av intervjuet før dette offentliggjøres, slik at man har mulighet til å gjøre endringer. All deltakelse er frivillig, og så lenge prosjektet ikke er publisert har man mulighet til å trekke opplysninger tilbake. Jeg har en 60 prosent stilling i betjentseksjonen, og er ofte på Stortinget. Jeg er derfor fleksibel med tidspunkt. Håper dette kan være av interesse og håper på positivt svar!

Med vennlig hilsen

Birthe-Lene Ørjasæter tlf: 90782097

Vedlegg 4 – Samtykkeerklæring

Erklæring om samtykke

Jeg har mottatt all nødvendig informasjon om prosjektet og ønsker å la meg intervju:

Navn:

Sted og dato:

Telefon:

Signatur:

